T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK ROMANINDA 31 MART VAK'ASI VE II. ABDÜLHAMİD'İN HAL'İ

Hazırlayan
Fatma Bilgen YUMUŞAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Serap ASLAN COBUTOĞLU

Çankırı – 2018

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK ROMANINDA 31 MART VAK'ASI VE II. ABDÜLHAMİD'İN HAL'İ

Hazırlayan
Fatma Bilgen YUMUŞAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Serap ASLAN COBUTOĞLU

Çankırı – 2018

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Bilimsel Etik Bildirimi ..... **ii**
Tez Kabul ve Onay ..... **iii**
Önsöz ..... **iv**
Özet ..... **vi**
Abstract ..... **viii**
Kısaltmalar ..... **x**

GİRİŞ **1**
BÖLÜM 1: TARİHTE 31 MART VAK'ASI **3**
1.1. 31 Mart Vak'ası'nın Tarihî Cephesi 3
1.2. Hareket Ordusu'nun İsyana Müdahalesi ve II. Abdülhamid'in Hal'inin Tarihî Cephesi 11

BÖLÜM 2: EDEBİYAT VE TARİH İLİŞKİSİNDE KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE **17**
2.1. Edebiyat ve Toplum 17
2.2. Edebiyat ve Tarih İlişkisi 17
2.3. Tarihî Roman Kavramı 19
2.3.1. Avrupa'da Tarihî Roman 21
2.3.2. Türk Edebiyatında Tarihî Roman 22
2.4. Tarihî Gerçeklikten Edebî Kurguya 24
2.5. 31 Mart Vak'ası ve II. Abdülhamid'in Hal'ini Konu Alan Türk Romanları 27
2.5.1. Doğrudan Konu Alan Romanlar 29
2.5.2. Dolaylı Konu Alan Romanlar 29

BÖLÜM 3: 31 MART VAK'ASI'NIN VE II. ABDÜLHAMİD'İN HAL'İNİN TÜRK ROMANINDAKİ YANSIMALARI **32**
3.1. Fazlı Necip: *Külhani Edipler* 32
3.2. Zeki Mesud Alsan: *Mustafa'nın Romanı: Hürriyet Pervanesi* 39
3.3. Muzaffer Sezer: *Hekim Aşkı* 44
3.4. Nahid Sırrı Örik: *Sultan Hamid Düşerken* 52
3.5. Murat Sertoğlu: *Bulgar Sadık* 60
3.6. Bekir Büyükarkın: *Yoldaki Adam* 66
3.7. Attila İlhan: *Dersaadet'te Sabah Ezanları* 80
3.8. İbrahim Ulvi Yavuz: *Son Kavşak* 84
3.9. Mim Kemal Öke: *Günbatımı* 101
3.10. Selma Fındıklı: *Saray Meydanı'nda Son Gece* 112
3.11. Ahmet Altan: *İsyan Günlerinde Aşk* 118
3.12. Üstün İnanç: *Makedonya Gamzesi* 129
3.13. Okay Tiryakioğlu: *Abdülhamid Son Hükümdar* 134
3.14. Ahmet Ümit: *Elveda Güzel Vatanım* 140

SONUÇ **150**
KAYNAKÇA **156**
ÖZGEÇMİŞ **162**

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım "Türk Romanında 31 Mart Vak'ası ve II. Abdülhamid'in Hal'i" adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

01/06/2018

Fatma Bilgen YUMUŞAK

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Fatma Bilgen YUMUŞAK tarafından hazırlanan *"Türk Romanında 31 Mart Vak'ası ve II. Abdülhamid'in Hal'i"* başlıklı bu çalışma, *23/07/2018* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliği]* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda* Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman : Dr. Öğr. Ü. Serap ASLAN COBUTOĞLU İmza: ……..

Üye : Dr. Öğr. Ü. Betül ÖZTOPRAK İmza: ……..

Üye : Dr. Öğr. Ü. Zehra HAMARAT İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 28/06/ 2018 tarih ve 2018/21 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Unvanı Adı Soyadı

Doç. Dr. Yüksel ÖZGEN

Enstitü Müdürü V.

ÖNSÖZ

Edebiyatın diğer bilimlerle sıkı bir ilişkisi vardır. Özellikle tarih bilimi ile edebiyatın ilişkisi bu iki disiplini birbirinden beslenen kaynaklar durumuna getirmiştir. Bilindiği gibi insanı merkeze alan edebî metinler; sosyal, siyasal, tarihî ve kültürel birçok değişim ve dönüşümün yansıtıcısı konumundaki metinlerdir. Bu nedenle tarih, coğrafya, sosyoloji, antropoloji, felsefe gibi birçok disiplin için kaynak teşkil ederler. Tarih bilimi, kurgusal bir dünyayı yansıttığı gerekçesiyle edebî ürünleri kısmen kaynak olarak kullanmakla birlikte, tarihin sunduğu veriler de edebiyatçılar için zengin malzemeler içeren bir alandır. Nitekim yazarın daha serbest bir şekilde kendini ifade ettiği roman türü, tarihî konuları kendi süzgecinden geçirdiği, yeniden kurgulayıp şekil verdiği, muhayyilesiyle renklendirdiği türlerden biridir. Romanda yansıtılan tarihî olaylarda, yazarın "ne söylediği" kadar "nasıl söylediği" de önem kazanmakta ve insan unsurunu göz ardı etmeyen metinlerde tarih, daha zevkli bir anlatı halini almaktadır. Bu çerçevede bu çalışmada edebiyat-tarih ilişkisinden hareketle 31 Mart Vak'ası ve II. Abdülhamid'in hal'inin Türk romanlarındaki yansımaları ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Çalışmaya konu olan 31 Mart Vak'ası ve II. Abdülhamid'in hal'i bağımsız bir çalışma olarak karşımıza çıkmamakla birlikte Murat Koç'un *Türk Romanında İttihat ve Terakki*[1], Soner Akpınar'ın, *Türk Romanında II. Abdülhamid*[2] adlı çalışmalarında bir başlık altında ele alınmıştır. Veysel Doğaner'in hazırlamış olduğu *II. Abdülhamid Dönemini Anlatan Romanlardan Hareketle Sultan Abdülhamid*[3] adlı yüksek lisans tezinde de konuya kısaca değinildiği görülmüştür. Ayrıca Deniz Cenk Demir'in hazırlamış olduğu *Erken Cumhuriyet Devri Türk Romanında 31 Mart Olayı'nın Temsili*[4] başlıklı yüksek lisans tezinde ise ele alınan romanlarda Cumhuriyet'in getirdiği değerler ve irtica tartışmaları ekseninde bir analiz yapılmaya çalışılmıştır. Görüldüğü gibi konu ile alakalı müstakil bir çalışmanın olmaması da bu çalışmanın yapılmasının öncelikleri arasındadır. Çalışmada, yararlanılan bu kaynaklarda geçen

[1]Murat Koç, *Türk Romanında İttihat ve Terakki (1908-2004)*, Temel Yayınları, İstanbul 2005.
[2]Soner Akpınar, *Türk Romanında II. Abdülhamit*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2015.
[3]Veysel Doğaner, *II. Abdülhamit Dönemini Anlatan Romanlardan Hareketle Sultan Abdülhamit,* Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2010.
[4]Deniz Cenk Demir, *Erken Cumhuriyet Devri Türk Romanında 31 Mart Olayı'nın Temsili*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011.

romanlara ek olarak tespit edilen romanların listesine de yer verilmiştir. Tarihî romanlar üzerine hazırlanmış olan tezler taranarak konuyla alakalı romanlar tespit edilmiştir. Romanların okunup değerlendirilmesi için öncelikle tarihî gerçeklikle ilgili kaynak taraması yapılmış, konuyla ilgili farklı değerlendirmelerin söz konusu olduğu görülmüştür. Ortaya çıkan bu farklı bakış açıları romanların incelenmesinde göz önünde bulundurulmuş ve tezin amacını ortaya koymuştur. Romanlar okunurken yazarın hangi bakış açısıyla olayları değerlendirdiği tespit edilen en önemli nokta olmuştur.

Tarihî gerçeklik ve edebî gerçeklik bağlamında romanlarda ele alınan tarihî olayların gerçeklikle örtüşen ve örtüşmeyen yanları belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu tez çalışmasının hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Serap ASLAN COBUTOĞLU'na teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı : Türk Romanında 31 Mart Vak'ası ve II. Abdülhamid'in Hal'i
Tezin Yazarı : Fatma Bilgen YUMUŞAK
Danışman : Dr. Öğretim Üyesi Serap ASLAN COBUTOĞLU
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim Dalı : Yeni Türk Edebiyatı
Kabul Tarihi : 23/07/2018
Sayfa Sayısı : 10+162

Batıda oluşan değişim rüzgarı hızla Osmanlı Devleti'ne ulaşmış, ulusçuluk akımının etkisiyle Osmanlı toprakları ayaklanmaların, isyanların merkezi haline gelmiştir. Osmanlı'nın çöküşünü engellemek adına ilan edilen II. Meşrutiyet Osmanlı'da çok önemli değişikliklere sebep olmuştur. Bu nedenle toplum yaşantısında büyük önem arz eden II. Meşrutiyet'in ilanı ve sonrasında yaşananlar edebî eserlerde de yansımasını bulmuş, gerek o yıllarda gerekse günümüzde birçok yazar tarafından eserlerde işlenen önemli bir konu olmuştur. Zira tarih, edebiyatın beslendiği mühim kaynaklardan biridir. Geçmişte yaşanan olaylar bazı yazarlar için birer hareket noktası teşkil eder. Edebiyatçı eserini oluştururken ister devrin müşahidi olsun, ister tarihî kaynaklardan okuma yoluyla öğrensin, yaşanan olayları hayal dünyasında yeniden kurgular ve tarihî gerçekliği edebî gerçekliğe dönüştürür. Bu bağlamda yazılan eserlere dönemin zihniyetini yansıtan bir ayna gözüyle bakmak hem eseri doğru değerlendirmede hem de yansıttığı dönemi daha iyi anlamlandırmada fayda sağlayacaktır. Nitekim II. Meşrutiyet dönemine ve sonrasına damgasını vuran, tarihin şekillenmesinde önemli bir dönüm noktası olan 31 Mart Vak'ası'nı ve II. Abdülhamid'in hal'ini konu alan romanların değerlendirilmesi ve olayla ilgili farklı bakış açılarının bir de romancılar gözüyle ortaya konulması önem arz etmektedir. Çalışmada 31 Mart Vak'ası'nı ve II. Abdülhamid'in hal'ini konu alan romanlar tespit edildikten sonra, kurmaca ve gerçeklik bağlamında döneme, olaylara ve şahıslara getirilen farklı bakış açıları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda söz konusu olaylar romanlarda üç farklı

bakış açısıyla kaleme alınmıştır: Sultan II. Abdülhamid yanlısı, İttihat ve Terakki yanlısı ve tarafsız bir bakış açısı.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, 31 Mart, roman, edebî gerçeklik

Çankırı Karatekin University Institute of Social Sciences Master's Thesis Abstract

Title of the Thesis: 31st March Incident and the dethronement of Abdulhamid the 2nd in Turkish novel.	
Author	**:** Fatma Bilgen YUMUŞAK
Supervisor	**:** Dr. Lecturer Serap ASLAN COBUTOĞLU
Department	**:** Turkish Language and Literature
Sub-field	**:** The New Turkish Literature
Acceptance Date	**:** 23/07/2018
Page Count	**:** 10+162

Winds of change in the Western world swiftly arrived to the Ottoman Empire, and soils of the Ottoman Empire, being under effects of nationalism, became the center of riots and rebellions. Second constitutional monarchy, which was announced to prevent the collapse of the Ottoman Empire, caused significant changes in the Empire. Therefore, announcement of the second constitutional monarchy which had a great importance in social life and the events following it were also reflected in the literary works, and they became important topics which were touched upon in literary works by many authors of both the present time and that era. Because, history is a significant source from which literature feeds on. Events happened in the past constitute a starting point for some authors. Whether or not he witnesses the era or learns it through reading from historical sources, a man of letters, while creating his work, reenacts the past events in his imagination and converts historical realities into literary realities. Looking at the works written in this context as a mirror reflecting the mindset of the era will contribute to both assessing the work itself and explaining the era it reflects. Thus, it has a great importance to assess the novels depicting the 31st March Incident and the dethronement of Abdulhamid the 2nd "which left their marks on the 2nd constitutional monarchy era and after, and which are important milestones for shaping the history" and to put forward different points of view about the incident, also in the eyes of novelists. In this work, after detecting the novels depicting the 31st March Incident and the dethronement of Abdulhamid the 2nd, within the context of

fiction and reality, it was attempted to identify different points of view from which the era, the events and the people were seen.In this context, aforementioned events were put down on paper from three different points of view: pro-Sultan Abdulhamid the 2nd, pro-Party of Union and Progress and a neutral point of view.

Keywords: Abdulhamid the 2nd, 31st March, Novel, Literary Reality

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser
a.g.m. : Adı Geçen Makale
a.g.t. : Adı Geçen Tez
bk. : Bakınız
Çev. : Çeviren
E.T. : Erişim Tarihi
İTC : İttihat ve Terakki Cemiyeti
s. : Sayfa
ss. : Sayfa sayısı
TDV : Türk Diyanet Vakfı
vb. : Ve benzeri
vd. : Ve diğerleri

GİRİŞ

Tarihte yaşanan olayların edebî türlere yansıması kaçınılmazdır. Zira şair ve yazarlar toplumun yaşadığı önemli olayları eserlerinde anlatmayı bir görev olarak addederler. Toplumdan bağımsız düşünülemeyen yazarlar ve şairler tarihî olayları edebî türler aracılığıyla yeniden kurgulayarak okuyucuya sunarlar. Söz konusu türler şiir, roman, hikâye, tiyatro vb. şeklinde sıralanabilir.

Edebî eser, içinden çıktığı toplumun bir parçasıdır ve toplumdan izler taşır. Her ne kadar edebî eser, tarihî vesika olmasa da içerisinde tarih bilimini beslemek üzere kullanılabilecek unsurlar içerir. 31 Mart Vak'ası ve II. Abdülhamid'in hal'i Türk tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bahsi geçen hadiseden sonra Osmanlı tarihinde bir devir kapanmış, devlet kısa zaman sonra sıcak dağılma sürecine girmiştir. Sultan II. Abdülhamid, tarih içerisinde sevenleri ve ondan nefret edenleri olmak üzere iki tip insanı peşinden sürüklemiştir. Sultan II. Abdülhamid'in haklılığı yahut haksızlığı, resmî veya özel tarih yazıcılığını ve devlet politikalarını etkilemiştir. Bu bağlamda söz konusu olaylar Türk edebiyatına da aksetmiş, romanlarda değinilen bir tema olmuştur. İşte bu araştırmada 31 Mart Vak'ası ve II. Abdülhamid'in hal'inin Türk romanına nasıl yansıdığı, olayların hangi bakış açılarıyla ele alındığı, tarihî gerçeklik ve edebî gerçeklik arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur.

Araştırmada 31 Mart Vak'ası ile Sultan II. Abdülhamid'in hal'ini doğrudan ele alan 14 roman tespit edilmiştir. Romanların incelenmesinde göz önünde bulundurulan nokta yazarların olaylara bakış açılarında meydana gelen farklılıklar olmuştur. Romanlar tarihsel ve sosyolojik bakış açılarıyla değerlendirilmiş, tarihî gerçekliğin kurgu dünyasında nasıl yansıtıldığından bahsedilirken edebî ölçütlerden yararlanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, 31 Mart Vak'ası, Hareket Ordusu'nun isyana müdahalesi ve II. Abdülhamid'in hal'inin tarihî cephesi üzerinde durularak tarihî bir arka plan oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışmada tarihî gerçekliğin farklı bakış açılarıyla ele alındığı görülmüş ve bu durum romanlarda yer alan farklı bakış açılarının anlamlandırılmasında yardımcı olmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde edebiyatın sosyal ve siyasal hayatla ilişkisinden yola çıkılarak edebiyat ve toplum bahsi üzerinde durulmuş, edebiyatın tarihle olan münasebetine değinilmiş, tarihî romanın dünya ve Türk edebiyatındaki yeri hakkında bilgi verilmiştir. Aynı zamanda tarihî gerçekliğin, edebî eserlere yansımasına ilişkin açıklamalar yer almış, tarihin kurguya dönüştüğü edebî eserlerin, değerlendirilirken tarihe de kaynaklık edebileceği yönünde bilgilere yer verilmiştir.

31 Mart Vak'ası, Türk tarihinde çok önemli olayların başlangıcı sayılabilecek nitelikte olması bakımından birçok romancı tarafından da tercih edilen, doğrudan veya dolaylı olarak ele alınan konulardan biri olmuştur. Bu nedenle çalışmanın en önemli aşamasını teşkil eden bölüm, 31 Mart Vak'ası'nı ve II. Abdülhamid'in hal'ini konu alan romanların tespitini oluşturan ikinci bölümdür. Konuyu doğrudan veya dolaylı olarak ele alan pek çok eser olmakla birlikte, bu çalışmada tarihî vak'ayı doğrudan ele alan romanlar üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde ise tespit edilen 14 roman basım tarihleri esas alınarak kronolojik bir sıra ile incelenmiştir. İncelenen romanlar Fazlı Necip'in *Külhani Edipler,* Zeki Mesud Alsan'ın *Mustafa'nın Romanı: Hürriyet Pervanesi*, Muzaffer Sezer'in *Hekim Aşkı*, Nahid Sırrı Örik'in *Sultan Hamid Düşerken*, Murat Sertoğlu'nun *Bulgar Sadık,* Bekir Büyükarkın'ın *Yoldaki Adam*, Attila İlhan'ın *Dersaadet'te Sabah Ezanları,* İbrahim Ulvi Yavuz'un *Son Kavşak*, Mim Kemal Öke'nin *Günbatımı,* Selma Fındıklı'nın *Saray Meydanı'nda Son Gece,* Ahmet Altan'ın *İsyan Günlerinde Aşk,* Üstün İnanç'ın *Makedonya Gamzesi*, Okay Tiryakioğlu'nun *Abdülhamid Son Hükümdar* ve Ahmet Ümit'in *Elveda Güzel Vatanım* isimli romanlarıdır.

BÖLÜM 1: TARİHTE 31 MART VAK'ASI

1.1. 31 Mart Vak'ası'nın Tarihî Cephesi

Osmanlı Devleti 18. yüzyıldan itibaren sürekli değişim ve yenileşme hareketlerine sahne olmuş, Batı'yı örnek alan aydınlar özgürlük ve hürriyet talep etmiş, anayasal bir hükümet yolunda mücadeleye başlamışlardır. Aydınların fikirlerinin yenilik hareketleri üzerinde büyük rolü olmuş, ilerlemenin ancak batılılaşma ile mümkün olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Batı medeniyetinin bir bütün olduğunu, bilim-tekniğin yanında hukuk, ahlak ve geleneğin toptan alınması gerektiğini savunanlar da olmuştur.

23 Aralık 1876'da I. Meşrutiyet ilan edilmiş, ancak Osmanlı-Rus savaşındaki yenilgi üzerine Padişah II. Abdülhamid Meclis'i dağıtmıştır. II. Abdülhamid'in 33 yıllık idaresinde Jön Türk hareketi kuvvetlenmiş ve 24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet yürürlüğe konulmuştur. Osmanlı Devleti'nde batılılaşma serüveninin bir halkası olarak kabul edebileceğimiz II. Meşrutiyet, tarihimizde çok önemli bir dönüm noktasıdır. II. Meşrutiyet'in ilan edildiği yıllarda Türk milleti ekonomik anlamda en zayıf kesim durumundadır. Türkler köyde yaşayan, fakirlik içinde ezilen, sıkıntı çeken insan konumundadırlar. Diğer taraftan Ermeni, Yahudi ve Hristiyan kesiminin oluşturduğu azınlıklar ise para sahibi, şehirde yaşayan, rahatlık içinde hayat süren insanlardır. Sosyal hayattan uzak olan Türkler kendilerine hiç yakışmayan bu durumun sebebi olarak, yine azınlıkların bilinçli kışkırtması ile II. Abdülhamid ve istibdat yanlılarını görürler. Bu dönemde tiyatro, eğlence hayatı yok denecek seviyeye inmiştir. Halk sanattan uzak kalmıştır. Zira istibdat döneminin baskıcı yönetimi eserlere sansür koymakta, sanatçılar da her adımda bu sansürle karşılaştıklarından sanatta toplumsal konulara eğilememekteydiler. İşte böylesi bir dönemde büyük özgürlük umutları ile gelen II. Meşrutiyet sosyal yaşantıda da inanılmaz bir hareketliliğe, halkta şuursuz bir heyecana sebep olmuştur. İnsanlar II. Meşrutiyet'in ilanı ile ülkeye sihirli bir değneğin dokunacağını ve bütün olumsuzlukların biteceğini hayal etmişlerdi. 1908 devrimi, sadece II. Abdülhamid'in

sonunu getiren bir devrim değil, aynı zamanda devletin de çöküşünü getiren bir dönüm noktası olmuştur.[5]

II. Meşrutiyet'in ilanı halk arasında büyük sevinçlere sebep olmuş, sokaklara düşen halk şenlikler düzenlemiş, gösteriler yapmışlardır. Sultan II. Abdülhamid'e II. Meşrutiyet'i ilan etmesinden dolayı sevgi gösterilerinde bulunmuşlar, Sultan II. Abdülhamid ise halkını sarayın penceresinden selamlayarak bu teveccühe karşılık vermiştir. Daha sonra bu sevgi II. Meşrutiyet'i ilan ettiren İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yönelmiştir. Her yerde "Yaşasın hürriyet!" nidaları atılmaya başlanmış, Müslüman ve Hristiyan din adamları, hocalarla papazlar kucaklaşmışlardır.[6]

Bunun yanında II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte toplum yaşamında büyük bir canlanma olmuştur. 24 Temmuz 1908'de gazeteler yazılarını sansüre göndermemişler, gazete, dergi, kitap olarak büyük bir yayın furyası başlamış, kadın ve işçi hareketleri ortaya çıkmıştır. Bu arada Prens Sabahaddin de Avrupa'dan dönmüştür. 17 Aralık 1908'de Meclis açılmış, Ahmet Rıza ise Mebusan Meclisi başkanı olmuştur.[7]

Fakat acı gerçek çok geçmeden gün yüzüne çıkar, ortadaki özgürlüğün yeni bir başlangıcı getirmediği anlaşılır. Aksine bu durum korkunç bir sonun başlangıcı olmak üzeredir. 600 yıllık ihtişamlı geçmiş yok olmaya yüz tutmuştur.[8] II. Abdülhamid istibdatçı yönetimine rağmen eğitime önem vermiş, okullaşma çalışmaları bu dönemde hızlanmıştır. Bu okullarda yetişen gençler istibdada direnmiş, Jön Türkler adıyla da anılan bu cemiyet II. Abdülhamid'e II. Meşrutiyet'i ilan ettirmiştir. II. Meşrutiyet'i ilan ettirmelerindeki başarıyı sonrasında gösteremeyen cemiyet II. Abdülhamid'i tamamen devirememiş, iktidarı ele alamamıştır. Perde arkasından ülkeyi yönetmeye çalışan İttihatçılar'ın bu çekingen tavrı II. Abdülhamid'i ve muhalefeti cesaretlendirmiştir. İttihat ve Terakki'nin zayıf

[5] İhsan Burak Birecikli, "Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet'in İlanı Üzerine Bir İnceleme", *Gazi Akademik Bakış,* cilt 2, sayı: 3, Kış 2008, s. 215.
[6] Soner Tursun, *II. Meşrutiyet'in İlanı ve 31 Mart Olayı*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2003, s. 30.
[7] Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, İmaj Yayınevi, Ankara 2009, s. 47.
[8] Semra Demir, "II. Meşrutiyet Döneminde Romanlar ve Romancılığımız (1908'den 1923'e)" http://www.semrademir.com.tr/ii-mesrutiyet-doneminde-romanlar-ve-romanciligimiz/ E.T. 08.12.2015.

yönü, genç ve kararsız olmalarının yanında bir liderden yoksun olmalarıdır. Ordu'ya mensup muvazzaf subayların desteğiyle yapılan 1908'deki Jön Türk darbesiyle siyasete uzun bir aradan sonra büyük bir baskı yapılmıştır. Aslında halkın, Meşrutiyet taleplerine ve saraya karşı harekete katıldığı söylenemez. İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1908 darbesini gerçekleştirmiş fakat ordudaki bölünmeyi önleyememiştir. Bölünmeyle birlikte birtakım subaylar, ordunun görevi dışına çıkmasına ve siyasîleşmesine karşı çıkmışlardır. Orduda siyasîleşmenin etkisiyle alaylı-mektepli kavgası başlamıştır. İttihatçılar hem mektepli hem de aktif siyaset içinde yer aldıklarından iktidar için tehdit unsuruydular. İTC–ordu ilişkilerine bakıldığında, cemiyetin ordusu değil de ordunun cemiyeti söz konusudur. Cemiyet orduya bağımlı gibidir. II. Meşrutiyet'i ilan etmek için dağa çıkan subaylar, sokağa inmişlerdir. Ordu modernleşme sürecine girdiği halde savaş kabiliyetini artırabilmiş değildir.[9]

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidarı tam olarak ele geçiremediği ve dolaylı bir denetim kurmaya çalıştığı görülmektedir. Ayrıca İngilizlerin, İttihat ve Terakkicilere söz geçiremeyeceğini fark etmesi, politik istikrarsızlığa yol açmış; Meşrutiyet, halk arasında da beklenilen umutları temin etmemiştir. Politik istikrarsızlık ve çatışmalar, İttihat ve Terakki'ye muhalefet eden tanınmış gazetecilerin ajanlar tarafından öldürülmesiyle daha da şiddetlenmiştir. 31 Mart ayaklanmasının sebeplerinden biri, 6 Nisan 1909 gecesi sert muhalefetiyle tanınmış *Serbestî* gazetesi başyazarı Hasan Fehmi'nin Galata Köprüsü'nde öldürülmesidir. Saldırganın sırtında bir subay pelerini olduğu belirtilmektedir. Köprünün iki ucunda karakollar olduğu halde cinayeti işleyen kişi yakalanamamıştır. Muhalefet olaya çok büyük tepki göstermiş ve cinayeti İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne mâl etmişlerdir. Hasan Fehmi'nin cenazesi büyük bir kitle gösterisi halini almıştır. Yıllar sonra ise bu cinayeti İttihat ve Terakkicilerin işlediği ortaya çıkmıştır.[10] 31 Mart ayaklanmasına giden süreçte *Volkan* gazetesi de etkili bir rol oynamıştır. Derviş Vahdetî'nin yayımladığı, İngilizler tarafından finanse ve himaye edilen ve yer yer Prens Sabahaddin'in Adem-i Merkeziyetçi görüşlerine yer veren *Volkan* gazetesi, İttihad-ı Muhammedî

[9] Suat Zeyrek, "II. Meşrutiyet Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Ordu- Siyaset İlişkileri Üzerine Genel Bir Bakış", *Studies Of The Ottoman Domain*, cilt: 4, sayı: 6, Şubat, 2014, s. 39.
[10] Akşin, *a.g.e.,* s. 49.

Cemiyeti'nin yayın organı durumuna geldikten sonra özellikle İttihat ve Terakki'nin uygulamalarından zarar gören alaylı subaylar üzerinde etkili olmuştur.[11]

> *"İsyanın asıl düzenleyicisinin kim olduğu pek açık olmamakla birlikte, kimlerin askeri kışkırttığı belliydi. Bir kez Derviş Vahdeti'nin gazetesi Volkan vardı. Derviş Vahdeti Kıbrıslı olup Nakşibendi tarikatına mensup iken, İngiliz yönetimi için çalışmış biriydi. Volkan yazarlarından Said-i Kürdî (sonradan Said-i Nursî olarak Nurculuğun kurucusu olacaktır.) ile birlikte İttihad-ı Muhammedî Cemiyetini kurdu. Bu münasebetle 3 Nisan 1909 günü Ayasofya Camiinde mevlit okutmuştu."*

Askeri kışkırtan diğer bir grup ise softalar yani medrese öğrencileridir. Hürriyetten önce İstanbullu erkeklerle medrese öğrencileri askerlik yapmamakta; taşralı erkekler de askerlikten kaçmak için softa olmaktaydılar. Medreseler sırf bu nedenle medreseye girmiş insanlarla doluydu. İttihat Terakki sırf bunu önlemek için sınav uygulaması getirmiştir. Sınavda başarısız olanlar askere alınacaktır. Bu durum da softaları İttihat Terakki'ye düşman etmiştir.[12] 31 Mart İsyanı'na götüren süreçte etkili olan diğer bir olay ise "Kör Ali Olayı"dır. Bu olay halkın Meşrutiyet'e hazır olmadığının bir göstergesidir: [13]

> *"Kör Ali Olayı, çıkışı ve gelişmesi itibariyle tam olarak 'irtica' diyebileceğimiz önemli bir olaydır. Bu olayı önemli kılan neden Kör Ali'nin şahsı değil, onun Meşrutiyet ve Meclis'e karşı gösterdiği tutum ve Meşrutiyet'in ilanının üzerinden daha 4 ay bile geçmeden böyle bir olayın meydana gelmesidir. Bu olay toplumda Meşrutiyet'in tam olarak kavranamadığı veya toplumca kabul edilemediği izlenimini vermektedir."*

Özensiz saçları ve sakallarıyla, perişan kıyafetiyle, rengi atmış sarığıyla, nasıl geçindiği belli olmayan bu cins yarı deli, yarı serseri insanlara, o dönemde sıkça rastlamak mümkündür, Kör Ali de bunlardan birisidir. Kör Ali, bir ara Fatih

[11] *a.g.e.*, s. 51-52.
[12] *a.g.e.*, s. 52.
[13] Sıddık Yıldız, *Çıkışından Bastırılmasına Kadar 31 Mart İsyanı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Master Tezi, Ankara 2006, s. 10.

Camii'nde 7 Ekim 1908 günü vaaza çıkmış ve etrafında toplanan ayak takımından bazı kişilere hürriyet ve eşitlik gibi kavramların anlamsız şeyler olduğunu anlatarak Meşrutiyet aleyhtarı görüşlerini aşılamaya çalışmış, camide bulunanlara Kanun-ı Esasî ve Mebusan Meclisi aleyhinde sözler sarf etmiştir. Bu girişimler arttıkça etrafında taraftarların çoğaldığını görmüştür. Kör Ali, halka, kendisinde birtakım manevî hallerin görünmeye başladığını da ifade ederek orada bulunanlara kendisini bir veli ve aziz gibi göstermeye çalışmıştır. Şevket Süreyya'nın belirttiğine göre Kör Ali; Fatih Camii'nden çıktıktan sonra meydanda bulunan bir musalla taşına çıkarak: "Eyvah ümmet-i Muhammed uyanın! Toplanın ey müminler! Vakit, saat geldi. Tecelliyât var! Düşün peşime! Bu sürüye bir çoban lazım. Çobanımızı bulalım."[14] diyerek halkı galeyana getirmiş ve halkla birlikte Yıldız Sarayı'na doğru yürümeye başlamıştır. Ne olup bittiğini kesin olarak bilmeyen sarıklı-sarıksız insanlarla cahil kimselerden meydana gelen bir topluluk da Kör Ali'nin peşine takılmıştır. Sarayda Padişah'ı gören Kör Ali ve onun destekçileri bu olayı canlarıyla ödemişlerdir. Kör Ali ve arkadaşları 29 Ekim 1908'de yapılan yargılama sonucunda idama mahkûm edilerek asılmışlardır.[15] Bu anlamda 31 Mart İsyanı'nda tutucu ve dinci olarak adlandırabileceğimiz grupların etkisi göz ardı edilemez. Meşrutiyet'in ilk günlerindeki Kör Ali, Karagöz ve Bektaşi Karakolu olayları Tanzimat'tan beri "Şeriat" kurallarının ayaklar altına alındığını söyleyen ve Batılılaşma çabalarına karşı çıkan muhalefet olaylarıdır.[16]

Bu süreçte fail-i meçhul cinayetlerin artması, Hasan Fehmi gibi muhalif gazetecilerin öldürülmesi milleti tedirgin etmektedir. Hürriyet adı altında her türlü ahlaksızlığın serbest hale gelmesi, İttihatçıların, kendilerine muhalif askerleri tasfiye etmeleri, kadro dışı bırakmaları gibi sebepler özellikle Derviş Vahdetî gibi dindarlarca idareye karşı nefretin oluşmasına, bu nefretin günden güne artmasına sebep olmuş ve 31 Mart İsyanı'nın çıkmasında etkin rol oynamıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından sadece sekiz ay geçtikten sonra Rumi takvime göre 31 Mart 1325, Miladi takvimle 13 Nisan 1909'da İstanbul'da 31 Mart Vak'ası denilen alaylı asker ayaklanması yaşanır. Ordudan atılan ve mektepli subaylarca aşağılandıklarını düşünen alaylı çavuş ve

[14] Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa (1908-1914)*, cilt: 2, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 1976, s.113'ten aktaran Yıldız, a.g.t., s. 10.
[15] Yıldız, *a.g.t.*, s. 14.
[16] Tevfik Çavdar, *İttihat ve Terakki*, İletişim Yayınları, İstanbul 1991, s. 47.

erler, askere gitmek istemeyen medrese öğrencileri, İttihat ve Terakki egemenliğine karşı ayaklanmışlardır. Tarihçi Sina Akşin ayaklanmanın askerî bir isyan, gerici bir ayaklanma olduğunu belirtmektedir. II. Meşrutiyet'in ilanında "Yaşasın Meşrutiyet, kahrolsun istibdat!" diye bağıran halk, 31 Mart İsyanı'nda "Yaşasın şeriat!" diye bağırmakta önüne geleni alkışlamaktadır.[17] Bazı tarihçilere göre ise isyan kendi zulümlerini örtmek isteyen İttihatçılar tarafından çıkarılmıştır. II. Abdülhamid'i tahttan indirmek isteyen İttihatçılar, İngilizlerle iş birliği yaparak isyanı tertiplemişlerdir. [18] Bununla birlikte olayların iç yüzünün aydınlatılamadığı da birçok tarihçi tarafından belirtilmektedir. [19]

> *"31 Mart Olayı, II. Meşrutiyet'in en ilgi çekici olaylarından birisidir. Geçmişte ve günümüzde bu olayın çıkış nedenleri hakkında ortaya atılan çok çeşitli iddialar vardır. Nitekim, geçmişin hatta günümüzün siyasal ve kişisel görüşleri arasından sıyrılıp gerçeğe ulaşmak hayli zordur."*

Sina Akşin ayaklanmanın kim tarafından çıkarıldığı konusunda üç farklı bakış açısını dile getirir. İlk görüşe göre, İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidarını perçinlediğine göre isyanı İttihatçıların çıkarmış olma ihtimali yüksektir. Ancak İttihatçıların kendi aleyhlerinde komplolar düzenlemesi ve sonrasında bunları gerekçe göstererek baskı önlemleri alması görülmüş şey değildir. Zaten işin İttihat Terakki'den kaynaklandığını gösteren ciddi kanıtlar da bulunmamaktadır. İkinci görüş ise, ayaklanmanın II. Abdülhamid'in işi olduğu yönündedir. Hareket Ordusu gelmeseydi II. Abdülhamid tahtta kalacak hem de güç kazanmış olacaktı, bu olanağı istibdada dönmek için kullanıp kullanmayacağı kestirilemez. Üçüncü görüş ise ayaklanmanın başta Prens Sabahaddin olmak üzere İttihat Terakki'ye muhalif gruplarca çıkarıldığı yönündedir. Muhalefet isyancı askerlerin disiplinli bir güç gösterisinde bulunacağını ummuş ancak isyancı askerler düzenli bir güç gösterisi yerine kanlı bir isyan gerçekleştirmişlerdir. İsyancılar iki gün içinde çoğu mektepli subay olan yirmiden fazla insanı öldürmüşlerdir. Öldürülenler arasında Hüseyin Cahit'e benzetilen bir

[17] Taha Akyol, *Kayıp Tarihimiz*, Yakın Plan Yayınları, İstanbul 2011, s. 29-30.
[18] Ahmet Akgündüz, "31 Mart Olayı Nedir? Perde Arkası Nasıldır?", *Yeni Dünya Dergisi*, http://www.sondevir.com/kultur-sanat-tarih/65856/31-mart-olayi-nedir-perde-arkasi-nasildir, E.T. 08.12.2015.
[19] Necdet Aysal, "Örgütlenmeden Eyleme Geçiş: 31 Mart Olayı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı: 37-38, Mayıs-Kasım, 2006, s. 15.

mebus ve Adliye Nazırı Nazım Paşa da vardır. Prens Sabahaddin sarayı topa tutma tehdidiyle Padişah'ın tahttan indirilmesini istemiştir. Asar-ı Tevfik süvarisi Binbaşı Ali Kabuli dışında kimse harekete geçmemiştir. İsyancılarla birlikte hareket eden bahriyeliler Ali Kabuli'yi tutuklayıp Yıldız Sarayı'nın önüne getirirler. II. Abdülhamid balkona çıkıp Ali Kabuli'nin karakola teslim edilmesini istemişse de isyancı askerler onu orada linç etmişlerdir.[20]

Pek çok tarihçinin tespiti, 31 Mart İsyanı'nın din kisvesi altına bilerek gizlenmiş bir siyasî hareket olduğu yönündedir. İsyan Prens Sabahaddin'in Ahrar Fırkası'nın ve ona yakın olan İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'nin bir komplosudur. Bununla birlikte II. Abdülhamid'in isyancılarla iletişim halinde olduğunu iddia edenler de vardır. Aynı zamanda isyanın emperyalist Batı'nın bir oyunu olabileceği de ileri sürülür. Bu süreçte dikkat çeken noktalardan birisi de Cemiyet-i İlmiye-i İslâmiye'de toplanan üst rütbeli ulemanın ayaklanmayı desteklememesi ve hatta kınaması olmuştur.[21]

Elmalılı Muhammed Hamdi, Şehbenderzade Ahmed Hilmi, Manastırlı İsmâil Hakkı, Tâhirülmevlevî, Mehmed Âkif gibi dönemin önemli "İslâmcı" ilim ve fikir adamları, 31 Mart İsyanı'nda yaşananların İslamla ilgisi bulunmadığını ve Meşrutiyet'ten dönülemeyeciğini dile getirmişlerse de İttihat ve Terakki Fırkası yaşananların Meşrutiyet'e isyan edildiğini ve irticaya dönüleceğini ifade ederek sorumluların Sultan II. Abdülhamid ve İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti olduğunu bildirmişlerdir. Bununla birlikte Sultan II. Abdülhamid isyanları desteklememiş ama isyancılara müdahale de etmemiştir. Bu konuyla ilgili ileri sürülen genel düşünce İttihat ve Terakki Fırkası'nın iktidara hakim olmak için böyle bir siyaset yolunu seçtiği şeklindedir. Zira netice itibariyle Sultan II. Abdülhamid tahttan indirilerek iktidar tamamen İttihatçıların eline geçmiştir. Muhalefeti de sindiren İttihatçılar çıkardıkları kanunlarla devlet teşkilatlanmasındaki eski olan her şeyi ortadan kaldırarak imparatorluğun sonunu getiren bütün önemli gelişmelere imza atma sorumluluğunu üstlenmişlerdir.[22]

[20] Akşin, *a.g.e.,* s. 51.
[21] Akpınar, *a.g.e.,* s. 25-26.
[22] *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, cilt: 34, İstanbul 2012, s. 11.
http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=340011, E.T. 08.12.2015.

İsyanın sonucuna bakıldığında İslamcılık fikrinin büyük ölçüde hasar aldığı görülmektedir. Halkın dinî duyarlılığının suistimal edilmesi sonucunda tarihe yeniden yön çizecek kadar büyük bir hadisenin fitili ateşlenmiştir: [23]

> *"Derinlemesine incelendiğinde nasıl düzenlenirse düzenlensin, oluş itibarıyla İslamcılık akımını soysuzlaştırmaya götüren gerici bir hareket olduğu çok net bir şekilde görülmektedir. Gerici örgütlenmenin sonucu olarak, devleti tam şer'i bir düzene sokma teşebbüsüdür. Bu olay, belli şahısların ve çevrelerin tahriki ile başlayarak fikri bakımdan beslenmiş ve toplumun içinde din ve mukaddesat istismarcılığının ne kadar önemli yıkıntılar yapabileceğini açıkça göstermiştir. Olayın daha sonraki devrelerde bir irtica hadisesi olmadığı, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tahrik ve kışkırtmalarının bir eseri olduğu da ileri sürülmüştür. Fakat olaydan önce ve sonra İstanbul ve diğer şehirlerde meydana gelen gelişmeler, bu olaya basit bir tahrik eseri damgasının vurulmasını engellemektedir."*

Görülüyor ki olaylar romancıların bakış açılarında olduğu gibi tarihçilerce de farklı şekillerde yorumlanmıştır. Bugüne kadar 31 Mart İsyanı'nın çıkması üzerine beş tez ileri sürülmüştür:

1-Şeriatı getirmek amacıyla düzenlenmiş bir ayaklanmadır.

2-İsyanı alaylı ve mektepli zabitler arasındaki çatışma doğurmuştur.

3-İsyanı eski iktidarını ele geçirmek isteyen II. Abdülhamid hazırlamıştır.

4-İsyanı yönetime tamamen hakim olmak isteyen İttihatçılar hazırlamıştır.

5-İsyanı Ahrar Fırkası ve İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'nin başını çektiği muhalefet hazırlamış, Kamil Paşa'nın sadaretten uzaklaştırılmasını hoş karşılamayan İngilizler tarafından desteklenmiş ve "Şeriat isteriz!" parolası etrafında toplanıldığı için de şeriatçı bir ayaklanma kabul edilmiştir.[24]

[23] Aysal, *a.g.m.*, s. 15.
[24] Koç, *a.g.e.*, s. 296.

Anlaşıldığı üzere 31 Mart İsyanı'nın neden çıktığına ilişkin farklı bakış açıları ileri sürülmüştür. Bu bağlamda ele alacağımız romanlarda olayların yer yer bu bakış açılarını da içerecek şekilde nasıl teşekkül ettiğine dair izler sürülecektir.

1.2. Hareket Ordusu'nun İsyana Müdahalesi ve II. Abdülhamid'in Hal'inin Tarihî Cephesi

Kamil Paşa Hükümeti'nin Meclis-i Mebusan'dan güvenoyu alamadığı 13 Şubat 1909 ile 31 Mart Olayı olarak bilinen ayaklanmanın başladığı tarih arasında iki aylık bir zaman dilimi vardır. Bu süre zarfında İttihat ve Terakki'ye ve dolayısıyla Hüseyin Hilmi Paşa Hükümeti'ne yönelik muhalefet iyiden iyiye artmıştır. Prens Sabahaddin ve Mizancı Murat muhalefetin en önemli kanadını oluşturmaktadır.[25]

Meşrutiyet'i korumak üzere Selanik'ten getirtilerek Taşkışla'ya yerleştirilen avcı taburlarının isyanı ile başlayan olaylar Selanik'te duyulduğunda Üçüncü Ordu Kumandanlığı ve Rumeli Umum Müfettişliği görevinde bulunan Mahmud Şevket Paşa başkanlığında bir toplantı yapılır ve yapılan toplantıda Rumeli'den gönderilecek bir ordu ile isyanın bastırılmasına karar verilir. Toplantıda İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ortaklaşa hareket edilmesi ve 14 Nisan 1909 günü Selanik Hürriyet Meydanı'nda bir miting yapılarak kamuoyunun da harekete geçirilmesi kararlaştırılır. Bunun üzerine Türk, Rum, Sırp, Arnavut, Bulgar, Ulah, Makedon, Ermeni ve Yahudilerden oluşan yirmi ila otuz bin kişilik bir kalabalıkla yapılan miting "Silah başına arş İstanbul'a!" sloganı ile sona erer. Bu esnada, 31 Mart Vak'ası'ndan sonra İstanbul'dan kaçan İttihatçılar da Selanik'te bulunmakta ve 1908 inkılabını yapan subaylarla bir araya gelerek isyanı bastırmanın yollarını araştırmaktadırlar.[26]

İsyan duyulur duyulmaz İttihat ve Terakki karar almakta gecikmez. Çünkü İttihat ve Terakki Meşrutiyet'e yapılan saldırıyı kendisine yapılmış olarak görmektedir. Selanik'teki Hareket Ordusu'nun başına 3. Ordu Komutanı Mahmut Şevket Paşa geçerken, Selanik'ten katılacak tümenin komutanı Hüseyin Hüsnü, Edirne'den

[25] Çavdar, *a.g.e.*, s. 45.
[26] *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, cilt: 16, İstanbul 2012, s. 125, http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c16/c160053.pdf, E.T. 08.12.2015.

katılacak tümenin komutanı ise Şevket Turgut Paşa'dır. Selanik'te bütün milliyetlerin katıldığı bir miting düzenlenir. 24 Nisan'da Hareket Ordusu İstanbul'a gelir. II. Abdülhamid direnilmemesi yönünde emir verse de yer yer çatışmalar yaşanır. 27 Nisan'da Meclis-i Umumî-i Millî son toplantısını İstanbul'da yapar ve Şeyhülislam'ın verdiği fetvaya dayanarak II. Abdülhamid tahttan indirilir, yerine V. Mehmet olarak veliaht Mehmet Reşat tahta çıkartılır.[27]

İstanbul'a gönderilen ordu iki mürettep fırkadan meydana gelmektedir. Selanik'ten gönderilecek tümen ve gönüllülerden oluşan birliklerin kumandanları Ferik Hüseyin Hüsnü Paşa ve Kolağası Mustafa Kemal, Edirne'den hareket edecek birliklerin kumandanı Mirliva Şevket Turgut Paşa ve Kolağası Kazım Karabekir'dir. Bu ordu Mahmud Şevket Paşa'nın emrindedir. Kolağası Mustafa Kemal orduya Hareket Ordusu adını vermiştir. 14 Nisan 1909 günü Hareket Ordusu'nun çeşitli milletlerden oluşan gönüllü birlikleri yola çıkar. "İttihad-ı Anasır'" düşüncesinden hareketle İttihat ve Terakki orduda çeşitli milletlere ait gönüllere de yer vermiştir. Bunun yanında Hareket Ordusu'nun İstanbul'a yürüdüğü sırada Rumeli'de yaşanabilecek sıkıntıların önüne geçmek üzere gönüllülerden oluşan çeteler geride bırakılmak istenmemiş, orduya dahil edilmiştir. Binbaşı Muhtar Bey kumandasındaki öncü birliğin 15 Nisan 1909 akşamı Selanik'ten hareket etmesi ve ertesi gün 16 Nisan'da Çatalca'ya varması hükümet tarafından endişe ile izlenmiştir. Hareket Ordusu 19 Nisan 1909 günü Yeşilköy'e hakim olmuş, ardından Bakırköy'ü ele geçirmiştir. İstanbul'daki azınlık mebus ve temsilcileri Hareket Ordusu'na katılmak istemişlerse de bu teklifleri kabul edilmemiştir. Hareket Ordusu 22 Nisan gecesi Davud Paşa Kışlası'nı işgal etmiş, daha sonra Mahmud Şevket Paşa'nın emriyle İstanbul'a girmiş, Beyazıt'ta Harbiye Nezareti binası ele geçirilmiş, Taksim ve Taşkışla'da çıkan çatışmalardan sonra Beyoğlu bölgesi de kontrol altına alınmıştır. Kuşatma sonucunda Yıldız Sarayı müdahalede bulunmayarak teslim olmuştur. 25 Nisan 1909'da Hareket Ordusu İstanbul'da sıkıyönetim ilan ederek avcı taburları ile hassa ordusu mensuplarını 31 Mart İsyanı'ndan dolayı suçlu gördüğünden bu birlikleri yol inşaatında çalıştırmak üzere Rumeli'ye sürmüştür.[28]

[27] Akşin, *a.g.e.*, s. 52-53-54.
[28] *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, a.g.m., İstanbul 2012, s. 125, http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c16/c160053.pdf, E.T. 08.12.2015.

Hareket Ordusu 24 Nisan 1909 tarihinde İstanbul'a girdiğinde güçlü bir direnişle karşılaşmaz. İsyanın kansız bastırılmasında Sultan II. Abdülhamid'in rolü belirleyici olmuştur. Zira Sultan II. Abdülhamid, emrindeki askerleri Hareket Ordusu'na karşı kullanmamış hatta yaklaşmakta olan Hareket Ordusu'na erzak dahi yollamıştır. Taksim Kışlası'nda Hareket Ordusu'na karşı koyan birlikler bir süre sonra beyaz bayrak çekerler. Ancak Hareket Ordusu askerleri kışlaya yaklaşınca askerlerin üzerine kurşun yağdırırlar. Bunun üzerine kışla top atışına tutulur ve kışlanın içindeki askerler ölür. Hareket Ordusu'nun İstanbul içindeki ilerleyişi halktan destek görmüş, "Abdülhamid'e ölüm!" sloganları dahi atılmıştır.[29] Diğer yandan 27 Nisan günü yapılan görüşmeler sonucunda Yeşilköy'den Ayasofya'daki binasına dönen Meclis-i Milli, II. Abdülhamid'in hal'ine karar verir. II. Abdülhamid'in hal'inden sonra Şehzade Reşad Efendi, V. Mehmed unvanı ile tahta çıkmıştır. Mahmud Şevket Paşa'nın yetkileri sıkıyönetimle beraber sınırsızlaşmıştır. [30]

Yeşilköy'de toplanan ve II. Abdülhamid'in hal'ine karar veren Meclis-i Milli azaları, asayiş sağlandıktan sonra 26 Nisan 1909 günü İstanbul'a dönerek, ertesi gün Ayasofya civarındaki binasında tekrar Meclis-i Umumî-i Millî adı altında toplanır. Meclis 240 mebus, 34 ayan olmak üzere toplam 274 kişiden oluşmaktadır. Hal' fetvasının ilk müsveddesini Elmalılı Hamdi Efendi yazmıştır. Fetvada II. Abdülhamid'e, icraatı ile bağdaşmayan gerçek dışı iddialarda bulunulmaktadır. Fetvayı imzalamak üzere meclise davet edilen Fetva Emini Hacı Nuri Efendi fetvayı okuduktan sonra imzalamaktan çekinmiş, fetvada Padişah'a isnat edilen üç önemli suçu II. Abdülhamid'in işlemediği kanaatinde olduğunu ifade etmiştir. Bu suçlar şunlardır: 31 Mart Vak'ası'na sebep olmak, dinî kitapları tahrif ettirmek ve yakmak, devlet hazinesini israf etmek. Nuri Efendi, II. Abdülhamid'e saltanattan feragat etmesi teklifinde bulunulmasının daha doğru olacağını belirtmiştir. Bunun üzerine fetvanın son kısmı değiştirilerek hal' veya feragat şıklarından birinin tercihi meclise bırakılır. Hacı Nuri Efendi buna rağmen Padişah'a isnat edilen suçlamalardan dolayı fetvayı imzalamamakta diretmiş, istifa ettiğini dahi söylemiştir. Hacı Nuri Efendi zoraki ikna edilmiş, Şeyhülislam Ziyaeddin Efendi tarafından imzalanan ve hukukîleşen fetva mecliste okunmuş, mebusların bir kısmı derhal hal'ine karar

[29] Tursun, *a.g.t.*, s. 62-72.
[30] *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, a.g.m., İstanbul 2012, s.125, http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c16/c160053.pdf, E.T. 08.12.2015.

verilmesi yönünde bağırmaya başlamışlardır. Bu süreçte Meclis Başkanı Said Paşa, mabeyn kâtipliğinden başlayarak çeşitli hizmetlerinde ve yedi defa sadrazamlığında bulunduğu II. Abdülhamid'in 33 yıllık icraatından onun kadar sorumlu olduğunu unutarak pek çok iyiliğini gördüğü Padişah'a karşı cephe almış bulunmaktadır. Mecliste Padişah'a tahttan çekilme teklifinde bulunulması kararını oylamaya sunmadan II. Abdülhamid'in hilafet ve saltanattan hal'i kararını oya sunmuştur. Mebuslar ellerini kaldırarak hal' kararına katıldıklarını belirtmişlerdir. Oylamaya itiraz eden bazı mebuslar olmuşsa da bunlar baskı yapılarak susturulmuş, sonunda ittifakla II. Abdülhamid'in hal'ine karar verilmiştir.[31]

II. Abdülhamid'in hal'i tarihî kaynaklarda şu şekilde verilir: Ayan ve mebusan grubunun üyeleri 26 Nisan 1909 tarihinden itibaren Sultan II. Abdülhamid ile ilgili karar vermek için toplanır. Nitekim 27 Nisan günü Mebuslar Meclisi'nde alınan kararla gizli oturum yapılır. Söz konusu oturumda Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesine ve yerine V. Mehmet'in tahta çıkmasına karar verilir. "32 yıl 7 ay 13 gün süren II. Abdülhamid'in saltanatı kendisine 7 kez sadrazamlık yapmış olan Said Paşa'nın başkanlığındaki meclis tarafından sona erdirilmişti[r]."[32]

Sacit Kutlu, II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesindeki en önemli gerekçe olarak yurtdışından gelen Kuran'ları yaktırmasını göstermektedir. II. Abdülhamid Hanefi fıkhından aldığı meşruiyetle halifeliğini sürdüren bir padişahtır. Rus Çarlığı'ndaki, Hindistan'da İngiliz idaresindeki halkı ne şekilde etkileyip etkileyemeyeceğini tam kestiremediği, onlara zarar vereceğini düşündüğü için ve sapkın fıkıhların yayılmasını önlemek adına dinî yayınları kısıtlamıştır. Fakat aynı durum II. Abdülhamid tahttan indirildikten sonra İttihat ve Terakki tarafından kurulan bir kurumca da yapılmıştır.[33]

Sultan II. Abdülhamid'in hal' kararını alan meclis, kararı tebliğ etmek üzere ayandan Ermeni Aram, Bahriye feriği Laz Arif Hikmet, Selanik mebusu Yahudi Karasu ve

[31] *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, a.g.m., İstanbul 2012,s. 125, http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c16/c160053.pdf, E.T. 08.12.2015.
[32] Cemal Kutay, Osmanlıdan Cumhuriyet'e Yüzyılımızda Bir İnsanımız II, cilt: 5, s. 206'dan aktaran Celalettin Yavuz, "Abdülhamid'in Selanik'ten İstanbul'a Alman Gemisi ile Nakli, 'Alman Belgelerine Göre'", s. 167, http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/28/181.pdf, E.T. 02.01.2016.
[33] Akyol, *a.g.e.*, s. 32.

Draç mebusu Arnavut Esad Toptani'yi görevlendirmiştir.[34] Sacit Kutlu bu heyetle ilgili olarak şunları belirtmiştir:[35]

> *"İttihatçılar bunu Meşrutiyet'e dayandırıyorlar, 'Herkes eşittir, gayrimüslimler de Müslim vatandaşlarımız gibi birinci derece vatandaş, onun için böyle bir heyet seçtik.' diyorlar. Müslüman ahali biraz buruluyor. Tahttan indirilen sadece padişah değil aynı zamanda İslam halifesi. Halifenin tahttan indirilmesini tebliğde böyle bir durum var diye halk üzülüyor. Ama asıl yaralayıcı olan Esat Paşa'nın 'Millet seni azletti.' demesidir ki bu söz herhalde asıl son darbe oluyor. Bir gün önce Sadrazam Tevfik Paşa'ya 'Tarafsız bir komisyon kurulursa ben kardeşim adına, Mehmet Reşat adına tahttan feragat ederim. Bu işlerde suçum olmadığı araştırılsın.' diyor."*

Sultan II. Abdülhamid Çırağan Sarayı'nda oturmak istemişse de bu teklifi uygun görülmeyerek Selanik'e gönderilmiştir. Sultan II. Abdülhamid aile ve efradıyla ve maiyetinde bulunan kişilerle eşyalarını dahi alamadan saraydan çıkarılmış ve bir trenle Selanik'e sürülmüştür. Sultan II. Abdülhamid'e refakat etmek üzere Binbaşı Fethi Okyar kırk Selanik jandarması ile görevlendirilmiştir. Sultan II. Abdülhamid Selanik'te marangozluk ve demircilikle vakit geçirmeye çalışmıştır. İttihat ve Terakki Fırkası, Sultan II. Abdülhamid'in Bulgar kilisesini Rum Patrikhanesi'nden ayırma fikrinden vazgeçerek 3 Temmuz 1911 tarihli bir kanun çıkarmıştır. Nitekim Balkan milletleri arasındaki ayrılıklar ortadan kalkınca Balkan milletleri birleşerek Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açmışlardır. Bununla birlikte Sultan II. Abdülhamid kendisine gazete dahi verilmediği için bu olaylardan haberdar olamaz. Düşmanın Selanik'e yaklaşması üzerine Sultan II. Abdülhamid'in İstanbul'a nakledilmesine karar verilmiş ve Sultan'ı almaya gelen heyet durumu ona izah etmiştir. Balkan milletlerinin ittifak kurduğunu hayretler içinde dinleyen Sultan II. Abdülhamid, İttihat ve Terakki'nin kiliseler meselesini ortadan kaldırdığını duyunca Selanik'ten

[34] *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, a.g.m., İstanbul 2012, s. 125, http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c16/c160053.pdf, E.T. 08.12.2015.
[35] Akyol, *a.g.e.*, s. 31-32.

ayrılmak istemiştir ve "Ben de bir silah alır, askerle birlikte memleketimi müdafaa ederim; ölürsem şehid olurum." cevabını vermiştir.[36]

Sonuç olarak 31 Mart Vak'ası ve Sultan II. Abdülhamid'in hal'i Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşanan en önemli olaylardan biridir. Sözü edilen olaylarla ilgili tarihçiler arasında da bir fikir birliği sağlanmış değildir.

[36] *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, a.g.m., İstanbul 2012, s. 125, http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c16/c160053.pdf, E.T. 08.12.2015.

BÖLÜM 2: EDEBİYAT VE TARİH İLİŞKİSİNDE KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

2.1. Edebiyat ve Toplum

Kuramların her biri edebiyatı farklı şekillerde tanımlamıştır. Edebiyatın hangi anlama geldiği, işlevinin ne olduğu ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. Bununla birlikte edebiyatın yaygın tanımlarından biri şöyledir: Edebiyat, dil ile yapılan güzel sanatlar etkinliğidir.[37]

Mehmet Önal'ın da ifade ettiği gibi edebiyatın kaynağı "varoluş, hayat ve insan"dır.[38] O halde insan hayatında meydana gelen olaylar edebiyatta sıklıkla işlenir, denilebilir. Edebiyatın ne olduğu ve mahiyetiyle ilgili bir diğer görüş yansıtma kuramına aittir. "Sanat eserlerinde [edebî eserlerde] gördüğümüz, doğadır, insandır, hayattır ve sanatçı eserinde bizlere bunları yansıtır; bir ayna tutar dünyaya sanki."[39] Yansıtma kuramı, dünyada yaşanan gerçeklik ile edebî eserlerde yer alan gerçeklik arasında fark olmadığını vurgular.

Netice itibariyle sanatçı, eserini oluştururken tarihte yaşanan sosyal ve siyasî olayları kendi hayal gücüyle yoğurarak okura sunar. Bu bağlamda toplumları derinden etkileyen olaylar doğal felaketler, savaşlar, göçler, isyanlar bir kurgu dünyası içerisinde ve çoğunlukla estetik kurallar çerçevesinde edebî metinlere yansır. Türk edebiyatı pek çok tür bağlamında incelendiğinde tarihte meydana gelen önemli olayların (isyanlar, göçler, doğal afetler, savaşlar vb.) edebî eserlere aksettiği görülecektir.

2.2. Edebiyat ve Tarih İlişkisi

Edebiyat, tarih, psikoloji, felsefe ayrı birer disiplindir. Bununla birlikte bilimler birbirleriyle etkileşim halindedirler. Edebiyatçının tarih biliminin topladığı

[37] Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 300-306.
[38] Mehmet Önal, *Edebiyat Sanatı,* Kurgan Edebiyat, Ankara 2012, s. 300.
[39] Moran, *a.g.e.,* s. 17.

malzemeyi kullanarak tarihle ilgili, tarihî konuların içinde yer aldığı bir eser oluşturması bu etkileşimin bir sonucudur. Aynı şekilde tarih bilimi de edebî ürünlerden yararlanmaktadır.

Arapça bir sözcük olan tarih kelimesi "anılmaya değeri olan olayların hikâyesi" anlamına gelir. Tarih sözcüğünün Batı dillerindeki karşılığı Yunanca "istorya" kelimesidir. "İstorya", "araştırılmış haber" demektir. Bununla birlikte tarih biliminin birçok tanımı bulunmaktadır.[40] Nitekim "Tarih nedir?" sorusu her dönemde farklı şekillerde cevaplanmıştır. Genel anlamda tanımlanacak olursa tarih, yaşanan olayların ve bu olayları yaşayan şahsiyetlerin belgelere dayanılarak anlatılmasıdır. Bununla beraber tarihî belgeler insanlar tarafından yazıldığı ve netice itibariyle yorum da içerdiği için gerçekleri tam olarak yansıtmamaktadır. 1980'li yıllarda Stephen Greenblatt tarafından ilk defa kullanılan Yeni Tarihselcilik kuramı, tarihin öznel olduğunu savunur. Bu kuram egemen politik güçlerin etkisinde kalan tarihçilerin olaylara önyargılı yaklaşarak tarihî olayları kaleme aldığını kabul eder. Böylece yazılan tarih, gerçekleri anlatmaz. Bu yüzden Yeni Tarihselcilik kuramına göre tarihî metinler, tarihî olayların yorumlanmasıyla oluşan kurmaca metinlerdir.[41] Bu bilgilerden hareketle tarih de sanat eserleri gibi dönemin şartlarına ve belgelerde çıkarımlarda bulunan kişilere bağlı olduğu için yorum içerir, denilebilir. Nitekim tarihte yer alan bazı olaylar tarihçiler tarafından farklı açılardan ele alınmış, hatta birbirinin zıttı görüşler ileri sürülmüştür.[42] Bu duruma 31 Mart Vak'ası bir örnek olarak verilebilir. Zira Sultan II. Abdülhamid döneminde meydana gelen 31 Mart Vak'ası, öncesinde ve sonrasında yaşanan olaylar, Sultan II. Abdülhamid'in hal'i tarihçiler tarafından farklı yorumlanmıştır. Söz konusu husus edebî eserler için de geçerlidir. Nitekim 31 Mart Vak'ası ve Sultan II. Abdülhamid'in hal'i devrin şartlarına ve yazarlarının bakış açılarına göre romanlara farklı şekillerde yansımıştır.

"Yeni Türk Edebiyatı", Tanzimat döneminden günümüze kadar olan süreçte kaleme alınan eserlerin oluşturduğu edebiyattır. Bu dönemde edebiyatın önemli kaynaklarından biri de şüphesiz tarihtir. Yazarlar, tarihî olay ve şahsiyetleri birer

[40] Jale Gülgen, *Reşad Ekrem Koç'un Tarihi Romanları*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Afyon 2003, s. 1.
[41] Ali İhsan Kolcu, *Edebiyat Kuramları*, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum 2010, s. 348.
[42] Müzeyyen Buttanrı, "Yeni Türk Edebiyatı-Tarih İlişkisi Bağlamında Türk Tiyatro Eserlerinde Genç Osman Vak'ası", *Turkish Studies*, sayı: 4/1-II, Kış 2009, s. 1766.

malzeme olarak görmüş ve söz konusu malzemeyi Tanzimat döneminde Türk edebiyatına giren özellikle roman ve hikâye türleriyle yeniden kurgulayarak anlatmışlardır.

Sonuç olarak insanların yaşadığı önemli olayları anlatan tarih ile insanı merkeze alan edebiyat arasında yakın bir bağ vardır. Tarihte yaşanan birçok olay edebî eserin malzemesi olmuştur. Yalnız sanatçı bu malzemeyi olduğu gibi almaz, kendi düşünce dünyasında yeniden oluşturur. Kemal Erol'un da ifade ettiği gibi, "Tarihî şahsiyetlerin tarihte üstlendikleri rolün dışında yaşantılarına ait örneklerin belli bir olay örgüsü içinde anlatımı edebiyat biliminin, edebiyatçıların, roman ve hikâye sanatının işleri arasında yer alır."[43] Tarihî olaylar, edebiyatta şiir, roman, hikâye, tiyatro gibi türler aracılığıyla yeniden anlatılmıştır. Bu bağlamda roman türü tarihî olay ve şahsiyetleri konu edinen en önemli türlerden biri olarak edebiyat tarihindeki yerini alır.

2.3. Tarihî Roman Kavramı

"Bir yazın türü olarak roman, tarihi bir evrimin ürünüdür. Buna karşılık kendisi de bu tarihi yansıtmış ve bir ölçüde etkilemiştir."[44] Türk edebiyatına Tanzimat döneminde giren roman türünün konularına göre türlerinden biri de tarihî romandır. Tarihî romanın birçok tanımı vardır. Edebiyat Terimleri Sözlüğü'nde tarihî (tarihsel) roman "Bir tarihi olayı ele alan, bu olayın geçtiği çağı, çevreyi, insanlarını yansıtan roman çeşidi."[45] olarak tanımlanmıştır. Argunşah ise tarihî romanı, tarihî gerçekliğin roman türünün kendine özgü kuralları içerisinde yazarın hayal dünyasında yeniden inşa edilmesi şeklinde yorumlar.[46]

"Tarihi roman kavramı sınırları henüz belirlenememiş bir roman tekniğidir. Genel olarak yazarının yaşamadığı dönemi içine alan romanların tarihi roman olarak

[43] Kemal Erol, "Tarih-Edebiyat İlişkisi ve Tarihî Romanların Tarih Öğretimine Katkısı", *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi,* Yıl: 2012, cilt: 1, sayı: 2, s. 60.
[44] Taner Timur, *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, İmge Kitabevi, Ankara 2002, s. 211.
[45] Seyit Kemal Karaalioğlu, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul 1975, s. 363.
[46]Hülya Argunşah, "Tarihi Romanın Yükselişi", *Hece Türk Romanı Özel Sayısı,* Yıl: 6, sayı: 65/66/67, Mayıs/Haziran/Temmuz 2002, s. 461.

adlandırılması benimsenmiş görünmektedir."[47] Bu konuyla ilgili yaygın olarak kabul gören tanım Sadık Tural'ın, "Şahidi olmadığı bir zaman dilimine ait kişi, olay ve çevreyi anlatma" olarak sınırlandırdığı tanımıdır.[48]

Alemdar Yalçın çalışmasında, Hawthorn, Gray ve Cuddon'un tarihî romanla ilgili görüşlerine yer vermiştir. Jeremi Hawthorn'a göre şöyledir: [49]

> *"Tanımlanmış bir tarihî çevre içinde karakterler ve olayların işlendiği roman türüne tarihî roman adı verilir... Günümüzde tarihî roman, içindeki formdan gerçeği atarak fanteziye yönelir. Hayalî incelemeler, tenkitler ve gerçeklerden kaçarak duygunun değişik şekillerine ilgi duyar."*

Martin Gray'a göre ise tarihî roman tanımı şöyledir: [50]

> *"Sir Walter Scott tarafından geliştirilmiş bir roman türü. Waverle (1814) ile başlamış, tarih içinde bir zaman dilimindeki bir mekânda geçen romandır. Tarihî bir yer ve olaylara bağlı olaylarla durumu tarif eder. Şahıslar gerçek ve itibarî olarak görülebildiği gibi karakterler de görülebilir."*

Cuddon'a göre "Tarihin yeniden kurulduğu ve yapıldığı sanal bir anlatım şeklidir."[51] Alemdar Yalçın tarihî romanın zikredilen tanımlarını yetersiz bulur. Tarihî süreci ve o sürecin sosyal görünümlerini dikkate alarak yaptığı tarihî roman tanımında şu ifadelere yer verir: [52]

> *"(...) [Tarihî] roman, bir tarihî periyodu; o devrin kültürel iç yapısı ile birlikte alarak işleyen, bugünle geçmiş arasındaki diyalektik çatışma ve*

[47] Ahmet Kıymaz, *1928-1946 Arası Türk Romanlarında Savaş ve Askerlik*, Sarkaç Yayınları, Ankara 2011, s. 17.
[48] Sadık Tural, *Zamanın Elinden Tutmak*, Ankara 1982, s. 259'dan aktaran Kıymaz, a.g.e., s. 17.
[49] Alemdar Yalçın, *Sosyal ve Siyasal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı (1920-1946),* Akçağ Yayınları, Ankara 2002, s. 250.
[50] *a.g.e.,* s. 250.
[51] *a.g.e.,* s. 251.
[52] *a.g.e.,* s. 249.

çelişkileri yansıtan bir sanat perspektifi içinde ele alacaktır. Veya bir tarihî materyali bu açıdan ele alan bir romana tarihî roman denilecektir."

Nitekim Yalçın romancıların, kahramanlarını tarihî bir mekân içinde anlatmadıklarını ifade eder. Oysa tarihî romana sanatsal özellik kazandıran en önemli husus olayları gerçek mekânlarıyla vermektir. O sebeple Yalçın, tarihî romanın gerçek mekân, dönem, olay ve kahramanlarla bir bütünlük içinde anlatılması gerektiğini vurgular.[53]

Tarihî romanın tanımıyla ilgili ortak bir görüş bulunmadığı gibi bu roman türünün isimlendirilmesinde de bir birliktelik mevcut değildir. Zira tarihî roman için "tarihsel roman, tarihî roman, tarihi konu edinen roman, tarih romanı" gibi ifadeler kullanılmaktadır. Tarihî roman alanındaki çalışmasıyla tanınan Macar Filozof György Lukacs'ın tarihî roman ifadesi yerine tarihsel romanı kullanması bu durumun bir göstergesidir.

Sonuç olarak tarihî romanı; konusunu tarihî olay ve şahsiyetlerden alan, yazarın hayal dünyasında yeniden şekillenen, anlatılan tarihî olay, dönem, mekân ve kahramanlar arasında bir denge bulunan roman türü şeklinde tanımlamak mümkündür.

2.3.1. Avrupa'da Tarihî Roman

Edebiyat kaynaklarından biri de şüphesiz tarihtir. Sanatçı eserini oluştururken tarihte yaşanan olayları birer malzeme olarak kullanmıştır. Bu husus edebiyatta tarihî romanın doğmasını sağlamıştır. Dünyada millî kimlik uyanışı ile ulusallaşma çabalarının belirginleşmesi ve aynı dönemde tarihî romanın yazılmaya başlanması tesadüfi değildir. İngiliz Sanayi Devrimi, Fransız İhtilali, devrim savaşları, Napolyon'un yükselişi, Napolyon'un fetihlerine karşı direnişler ve Napolyon'un yenilgisi tüm Avrupa'da milliyetçi duyguları ve millî bağımsızlığı ortaya çıkarmıştır.[54] Avrupa'da meydana gelen söz konusu olaylar Walter Scott'ın tarihî

[53] *a.g.e.,* s. 263.
[54] György Lukacs, *Tarihsel Roman*, (Çev. İsmail Doğan), Epos Yayınları, Ankara 2008, s. 25-28.

roman yazmasında etkili olmuştur. "[Walter Scott] İskoç halkına ait efsane ve halk hikâyelerini toplayarak kendi tarih bilgisiyle yoğurarak roman haline getirmiştir."[55] Bununla birlikte Scott'ın tarihî roman tarzı 18. yüzyılın gerçekçi toplumsal romanının bir devamıdır.[56] 17. ve 18. yüzyıllarda Scott öncesinde yazılan tarihi konu alan eserler mevcuttur. Ancak bu eserlerde eksik olan husus tarihsel unsurlardır. Yani kişilerin özellikleri dönemin tarihsel özelliklerinden türetilmemiştir. George Lukacs tarihsel romanın, 19. yüzyıl başında, Napolyon'un yenilgiye uğradığı dönemde ortaya çıktığını belirtmiştir. Bu nedenle Lukacs tarihî romanın kurucusu olarak Walter Scott'ı gösterir.[57]

Dönemin siyasî ve sosyal özellikleri göz önünde bulundurulduğunda tarihe eğilimin arttığı dönemlerde tarihî roman okuma eğiliminin de arttığı görülmektedir. Nitekim Fransız İhtilali ile yaşanan değişim, yazarların tarih araştırmalarına ve tarihi eserlerinde konu olarak işlemelerine sebep olmuştur. İnsanoğlu gelecek kaygısı taşımakla birlikte her zaman geçmişini de merak etmiştir. Özellikle son dönem televizyon dizilerinde tarihî konulara yönelme durumu beraberinde tarihi konu alan roman yazma eğilimini de getirmiştir. Profesyonel ya da amatör pek çok tarihî roman yazarı ortaya çıkmış, tarihî roman yazımında artış olmuştur.

2.3.2. Türk Edebiyatında Tarihî Roman

Tarihî romanın malzemesi tarihî gerçekliktir. Tarihî roman yazarı öncelikle tarihçilerin ortaya koydukları bilgilerden hareket eder. Ancak yazar eserini kaleme alırken tarihî olaylara veya tarihî belgelere olduğu gibi bağlı kalmak zorunda değildir. Zira yazarın işi tarihi yorumlamak, tarihçinin ilgi alanına girmeyen birtakım boşlukları da kendi hayal dünyasında doldurarak kurgulamaktır. O sebeple tarihî roman, tarihî gerçekliğin yeniden yorumlanmasıdır denebilir. Böylece tarih kendi gerçekliğinden sıyrılarak hayal dünyası sayesinde insanın tarihi şekline dönüşecektir. Bu durum tarihî olayların geniş kitlelere ulaşmasını sağlayacak ve okuyucu üzerinde derin izler bırakacaktır. Hem Avrupa edebiyatında hem Türk edebiyatında tarihî

[55] Çelik, *a.g.e.*, s. 58.
[56] Lukacs, *a.g.e.*, s. 35.
[57] *a.g.e.*, s. 21-22.

romanın doğmasını sağlayan temel unsur millet olma bilinci ve ulusallaşma sürecidir.[58]

Türk edebiyatına bakıldığında Tanzimat edebiyatının birinci dönem yazarları sanatın toplumu anlatması ve aydınlatması gerektiğini düşünür. Söz konusu dönemin yazarlarından biri olan Ahmet Mithat Efendi, sanatta sosyal fayda anlayışını benimsemiştir. Onun roman ve hikâyelerindeki amacı Türk insanını çağdaş medeniyet seviyesine çıkarmaktır.[59] "Tanzimat romanında sosyal meselelere ilk defa ve en çok yer veren Ahmet Mithat'tır."[60] Kemal Erol bir yazısında, Ahmet Mithat Efendi'nin *Letaif-i Rivayât* adlı eserinde yer alan *Yeniçeriler* adlı uzun hikâyesinin edebiyatımızdaki ilk tarihî roman kabul edildiğinden bahseder.[61] *Yeniçeriler,* III. Selim döneminin sosyal yapı ve yaşantısını anlatır. Ahmet Mithat Efendi'nin kaleme aldığı bir diğer tarihî romanı ise *Jön Türk*'tür. Yazarın bu eserinde Jöntürkler üzerinden bir döneme ışık tuttuğu görülür.[62]

Tanzimat dönemi edebiyatının önemli yazarlarından biri de şüphesiz Namık Kemal'dir. Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecinde yaşayan Namık Kemal, devletin kötü gidişinin sona ermesi için yeni bir cemiyet ve insan tipine ihtiyaç olduğunu savunmuştur. Ona göre devletin çöküşünün asıl nedeni Osmanlı'daki tarih şuurunun eksikliğidir. O sebeple sağlam bir tarih eğitimi alacak ve tarih konusunda bilinçlendirilecek yeni insan tipi, devleti içinde bulunduğu durumdan kurtaracaktır. Bu bağlamda Namık Kemal, yeni insan tipinin özelliklerini, tarihi konu alan eserlerle oluşturmaya çalışır.[63] Ona göre romanın iki işlevi vardır: Birincisi eğlendirerek öğretmek. İkincisi ise insanlığı tahlil etmektir. O halde roman bir yandan eğitici olmalı diğer yandan toplumsal yaşamı anlatmalıdır.[64]

---

[58] Hülya Argunşah, "Tarihi Romanın Yükselişi", *Hece: Türk Romanı Özel Sayısı*, sayı: 65/66/67, Mayıs/Haziran/Temmuz 2002, s. 440.
[59] Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, y.t.y., s. 72.
[60] *a.g.e.,* s. 73.
[61] Erol, *a.g.m.,* s. 63.
[62] *a.g.m.,* s. 63.
[63] İbrahim Şirin, *Namık Kemal'in Tarih Anlayışı*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 1998, s. 128-130.
[64] Nuray Küçükler Kuşçu, Yeni Bir Yazınsal Türü Anlamlandırma: Namık Kemal ve Ahmet Midhat Efendi'ye Göre Roman, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt: 7, sayı: 33, s. 217.

Namık Kemal'in *Cezmi* (1881) adlı romanı ise Türk edebiyatının ilk tarihî romanıdır. Konusunu Türk-İran savaşlarından alan romanda olaylar İstanbul'da başlar. Savaşın evrelerine göre İran sınırı, Kafkasya ve İran sarayı gerçek bir mekan olarak roman kurgusuna eklenir.[65] Denilebilir ki Namık Kemal'in yeni insan tipi *Cezmi* ile hayat bulmuştur. Servet-i Fünun döneminden itibaren Milli edebiyata gelinceye kadar yazarlar tarihî romana pek ilgi duymazlar. Bu duruma yazarların sanat anlayışı ve devrin şartları sebep olarak gösterilebilir. Nitekim Milli edebiyat ile birlikte eserlerde tarihe yöneliş olmuştur. Sanat anlayışının değişmesi, Türkçülük fikrinin yaygınlaşması için yapılan çalışmalar, devrin sosyal ve siyasî hayatının etkisi ile yazarlar Osmanlı Devleti öncesi Türk tarihini, özellikle İslâmiyet öncesi Türk tarihini, romanlarda işlemişlerdir.[66] Cumhuriyet döneminden günümüze kadar gelen süreçte ise yazarların en çok tercih ettiği türlerden biri şüphesiz tarihî roman olmuştur.

2.4. Tarihî Gerçeklikten Edebî Kurguya

Yazarın gerçek hayatı kendi hayal gücüyle yeniden yorumlaması; olay, kişi, yer ve zaman unsurlarına yeniden biçim vermesi kurgudur. Bunu yaparken tamamen gerçek dışı kurgulama yolunu seçebileceği gibi gerçeğe uygun kurgulama da yapabilir. Son yıllarda gerçek dışı kurgulamanın görüldüğü gerçeküstü ve fantastik roman yazma eğilimi artmıştır. Söz gelişi postmodern bir romancıya göre insan zihninin ve hayalinin ulaşabileceği, kurabileceği her şey gerçekliğe uyar. Bu kabulün sınırları içine giren bir postmodern romanı okumaya başlayan bir kişinin, romandan bir şey anlamamış olma gerekçesiyle, romanı hemen elden bırakması ve romanın hiçbir gerçekliğe sahip olmadığını düşünmesi çoğu zaman kaçınılmazdır. Yazar açısından ise romanında anlattığı her şey gerçeklikle uyum halindedir. Çünkü ona göre, anlattıkları insan olanaklarının alanındadır ve her şey gerçeklik sınırları içindedir. Bu tür eserlerde yarı kurgu tekniğinin kullanıldığını söyleyebiliriz. Yarı kurgu özellikle tarihe ışık tutmak, bir dönemi aydınlatmak ve bu yolla okuyucuların bakış açılarını genişletmek isteyen yazar ve sanatçılarca sıkça kullanılmaktadır. Roman kurmacadır,

[65]Akyüz, *a.g.e.*, s. 77.
[66]Jale Gülgen, *Reşad Ekrem Koç'un Tarihi Romanları*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Afyon 2003, s. 7.

kaynağını gerçek dünyadan almış da olsa romandaki gerçeklik kurmaca bir gerçekliktir. Roman hayatın gerçeklerini kendi iç gerçekliği hâline getirerek sunar. Bütün realist ve natüralist romancıların gözlemledikleri kişi ve olayları mümkün olduğunca birebir yansıtmadıkları, bu kişi ve olayları gerçeğe benzer şekilde yeniden kurgulayarak anlattıkları bir gerçektir.[67]

Yazarlar eserlerini gelecek kaygısı taşıyarak oluştururlar. Geleceği görebilmenin yolu geçmişi iyi bilmek ve anlamaktan geçer. Bu bağlamda yazar bir tarihî olayı yahut olayı yaşayan şahsiyeti tarihte yer aldığı şekilde eserine aktarırsa oluşan eser bir sanat eseri olamaz. O sebeple yazar, tarihî bir olayı yahut şahsiyeti muhayyilesinde yeniden kurgulayarak eserine taşır. Tarihte yer alan eksik hususları doldurur, gerektiğinde yeni karakterler yaratır. Hal böyleyken tarihçi ile yazarın tarihî bir olayı ele alış biçimi, kullanış amacı farklılık gösterecektir. O halde tarihî bir olayı anlatan romanın gerçekliği ile tarihî gerçeklik birebir aynı olmak zorunda değildir ve bu husus eleştirilmemelidir. Bunun yanında tarihte meydana gelen olaylar ve bu olayların yorumu tarihçiler arasında dahi kimi zaman farklılık arz edecektir.[68]

Yansıtma kuramına göre tarihçi daha çok yaşananları yani gerçekte olanı kaleme alırken sanatçı yaşanabilir olanı yazar.[69] Edebî metinler oluşturulurken yazarlar, gelenekten, dönemin zihniyetinden, gerçeklikten az ya da çok etkilenirler. Edebî metinlerin bir türü olarak karşımıza çıkan roman, yaşanmış ya da yaşanması muhtemel olayların anlatıldığı eserlerdir. Dolayısıyla romanlar, gerçek hayattan tamamen bağımsız bir şekilde değerlendirilemez. Zira romanlar az ya da çok gerçek hayatın izlerini taşırken yazarın psikolojisi, hayat görüşü, dönemin siyasî ve sosyal yapısı da romanda yansımasını bulmaktadır.

Tarihî roman, malzemesi tarih olan, yazar tarafından yeniden kurgulanan tarihî gerçekliği ifade eden romanlardır. Dolayısıyla yazar yeniden kurgulama sürecinde tarihi kendi algılayış şekline göre yeniden yorumlayabilir, gerçekliği istediği ölçüde değiştirebilir ya da aslına sadık kalıp istediği oranda gerçekliği yansıtabilir. Tarihî

[67] Selçuk Çıkla, "Romanda Kurmaca ve Gerçeklik", *Hece: Türk Romanı Özel Sayısı*, sayı: 65-66-67, Mayıs-Haziran-Temmuz 2002, s. 116.
[68] Buttanrı, *a.g.m.,* s. 1767.
[69] Kolcu, *a.g.e.,* s. 25.

roman, tarihî olaylara dayanan, geçmişte yaşananları anlatan ve yazarın yaratma duygusu sayesinde yeniden kurguladığı romandır. Tarihî gerçeklik romanda kurgusal bir gerçekliğe dönüşür. O sebeple yazarlar tarih biliminin verileri ile birebir hareket etmek zorunda değildir. Yazar tarih biliminin bıraktığı birtakım boşlukları kendi muhayyilesiyle tamamlar.[70] Romanlar bu özellikleri barındıran en uygun edebî yapıttır. Gerçek bir romancı eserini dış dünyanın gerçekliği ile kendi algılarının bir sentezini oluşturarak okuyucuya sunar.[71] Peki gerçek tarih dururken kurmaca eserlerden gerçekliği çıkarmaya çalışmak ne derece doğrudur ya da ne işe yarar? Bu noktada bilinmesi gereken en önemli nokta tarih biliminin objektif değerlendirmeler yapamadığıdır. "Aslında tarihin yorumlanması, tarih bilgisi belli sosyal gelişmelerin ve anlayışların etkisi altındadır. Her devirde tarih başka türlü yorumlanır."[72] Halil İnalcık'ın da dediği gibi her dönem, kendi bakış açısı doğrultusunda tarihi yeniden şekillendirir. İşte bu noktada tarihî konuları ele alan romanlara bakmak hem dönem hakkında tarih kitaplarında yazmayan özel bilgilere ulaşılmasını sağlayacak hem de dönemin tarihî bakış açısındaki farklılığı yazar gözüyle okuyucuya sunacaktır. Romanlar her ne kadar hayal gücüyle desteklenmiş olursa olsun kişi, yer, zaman ve olay örgüsü günlük hayatta her zaman, her yerde karşılaşılabilecek türdendir. O sebeple romanlar ne kadar kurmaca olursa olsun eserde yer alan konuşmalar, kahramanlar ve kahramanların birbirleriyle olan ilişkileri, duyguları roman içi gerçeklikle, roman dışı gerçeklik arasında bağ kurulmasını sağlayacaktır.[73]

Edebî eser yazan bir yazar tarihî gerçekliği birkaç şekilde ele alabilir. Devrin müşahidi olarak kaleme aldığı eserlerinde dönemin gerçekliğini yeniden kurgulayabilir ya da üstünden zaman geçmiş olan olayı tarihî kaynaklardan okuyarak öğrenip kendi kurgusunu yapabilir. Bu sebeple yazılan eserlerin ne zaman ortaya çıktığı da önem arz etmektedir. Her romancı bu tarihî gerçekliği kendine has bir yöntemle yorumlamaktadır. Bu açıdan bakılırsa tarihî gerçekliğin de farklı insanlarca farklı şekillerde yorumlandığı, dönemin özelliklerine göre tarihin yeniden şekillendiği söylenebilir. Tarihi kaydeden kişi olayları önce kendi süzgecinden geçirerek yorumlar ve değerlendirmelerde bulunur. Diğer insanlar da tarihi kaydeden

[70] Hülya Argunşah, "Türk Edebiyatında Post-Modern Arayışlar", *İlmi Araştırmalar 14*, 2002, s. 17.
[71] Çıkla, *a.g.m.*, s. 114.
[72] http://www.karakutu.com/objektif-tarih-olmaz/, E.T. 20.11.2015.
[73] Çıkla, *a.g.m.*, s. 115-116.

insanın değerlendirmelerini okuyarak bilgi sahibi olurlar. Bu bakımdan tarihin de objektif bir değerlendirmeyle kayıt altına alındığını söylemek güçtür. Ayrıca tarih bilimi, olayların insani yönüne çok da fazla değer vermezken romanlarda işin insani boyutuna dikkat edildiği görülür. [74]

> *"Tarihsel gerçeklikle, tarihi olayları hareket noktası alan romanlar arasında benzerlikler vardır. İkisinde de tarihin yeniden yorumlanması vardır. Romanda daha fazla olmak kaydıyla ikisinde de fiksiyon vardır. Fakat tarih, gerçek olmak iddiasındadır. Roman ise, yalnızca yazarının tarihi kurgulaması sonucunda tarihçinin sunduğu malzemeden hareketle kendi gerçeklerini sezdirmek maksadıyla kaleme alınmıştır."*

Netice itibarıyla tarihî gerçeklik edebî gerçekliğe dönüşürken yazarın hayal dünyasında yeniden kurgulanır. Her yazarın kendine has bir dünya görüşü, ideolojisi ve üslubu bulunması sebebiyle yazarlar tarihî gerçekliği romanlarında farklı şekillerde ele almışlardır.

2.5. 31 Mart Vak'ası ve II. Abdülhamid'in Hal'ini Konu Alan Türk Romanları

İnsanların geçmişi öğrenme merakı, estetik yönlerini doyurma ihtiyacıyla birleşince bilimsel ve objektif bakış açısıyla yazılmış olan (yazılmaya çalışılan) tarihten ziyade tarihî romanların tercih edilmesine sebep olmuştur. Son dönemde tarihe yönelik artan diziler aracılığıyla Türk milleti tarihî gerçekler ile karşılaşmış, ilgisini çeken bu gerçeklikleri bir de romanlardan öğrenmeye çalışmıştır. Osmanlı dönemine ait olayları ve şahsiyetleri konu alan dizilerin sayısındaki artış aynı konuları işleyen romanların da sayıca artışına sebep olarak gösterilebilir. Bu bağlamda hiç şüphesiz ki en çok işlenen şahsiyet Osmanlı Devleti'nde 33 yıl padişahlık yapan Sultan II. Abdülhamid olmuştur.[75] Dolayısıyla II. Abdülhamid döneminin en yankı uyandıran

[74] Yakup Çelik, "Tarih ve Tarihî Roman Arasındaki İlişki Tarihî Romanda Kişiler", *Bilig*, Yaz 2002, sayı: 22, s. 55.
[75] Akpınar, *a.g.e.*, s. 2.

olaylarından olan 31 Mart Vak'ası ve akabinde meydana gelen II. Abdülhamid'in hal' kararı edebiyatçılar tarafından da en çok işlenen konulardan birisi haline gelmiştir.

31 Mart Vak'ası ile Sultan II. Abdülhamid'in hal'i, Osmanlı tarihinin son döneminde yaşanan en önemli olaylardandır. Söz konusu tarihî gerçeklik yazarların muhayyilesinde yeniden kurgulanarak edebî gerçekliğe dönüştürülmüştür. Bununla birlikte kaleme alınan romanlarda, Sultan II. Abdülhamid döneminde olayların merkezinde yer alan önemli şahsiyetlerin gerçeğe sadık kalınarak zikredildiği de görülür. Çalışmada 31 Mart Vak'ası ile Sultan II. Abdülhamid'in hal'i tarihî gerçeklik ile edebî gerçeklik bağlamında ele alınmıştır. Bununla birlikte yazarların olaylara ve dönemin özelliklerine yaklaşımı hiçbir zaman aynı olmamıştır. Romancıların olaylara bakış açılarında da farklılıklar görülmektedir. Kimi romancılar vak'ayı II. Abdülhamid'in cephesinden ele alırken, kimi romancılar da İttihat ve Terakki cephesinden ele almışlardır. Bu iki durumun yanında olaylara tamamen objektif yaklaşarak her iki cepheden de vak'ayı analiz etmeye çalışan romancılar mevcuttur. Bu sebeple merkezî olarak bu olayı ele alan romanları 3'e ayırabiliriz:

a) II. Abdülhamid karşıtı romanlarda İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne ılımlı bir yaklaşım sergilenmekte, Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelişi ve gerici bir isyan olan 31 Mart İsyanı'nın bastırılması şenliklerle kutlanmaktadır. İsyanın müsebbibi olarak da II. Abdülhamid gösterilmektedir.

b) Olayları II. Abdülhamid cephesinden ele alan romancılar, Ulu Hakan'ı tahttan indirenlerin emperyal güçlerle işbirliği içinde olduğu, ülkeyi bilinmeze götürdükleri tezini savunurlar.

c) Özellikle son dönem romanlarında her iki cephenin de yanında yer almadan olayın iç yüzü anlatılmaya, olaylar aydınlatılmaya çalışılır.[76]

Çalışmada merkezde 31 Mart Vak'ası'nı ve II. Abdülhamid'in hal'ini işleyen 1928-2016 yılları arasında basılmış 14 romana yer verilmiştir. Romanlar incelenirken olaylara bakış açısında meydana gelen bu üç farklı durum göz önünde

[76] *a.g.e.,* s. 165.

bulundurulmuştur. İncelemeye 31 Mart Vak'ası'nı ve II. Abdülhamid'in hal'ini doğrudan konu alan romanlar dahil edilmiştir. Dolaylı olarak ele alan romanların sadece listesine yer verilmiştir. 31 Mart Vak'ası'nı ve II. Abdülhamid'in hal'ini konu alan romanlar tespit edilebildiği kadarıyla şunlardır:

2.5.1. Doğrudan Konu Alan Romanlar

1- Fazlı Necip, *Külhani Edipler*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1930.
2- Zeki Mesud Alsan, *Mustafa'nın Romanı (Hürriyet Pervanesi),* Vadi Yayınları, Ankara, 2006. (1. Baskı 1943)
3- Muzaffer Sezer, *Hekim Aşkı*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1953.
4- Nahid Sırrı Örik, *Sultan Hamid Düşerken*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 2013. (1. Baskı 1957)
5- Murat Sertoğlu, *Bulgar Sadık*, İtimat Kitabevi, İstanbul, 1966. (1. Baskı 1959)
6- Bekir Büyükarkın, *Yoldaki Adam*, Hakan Yayınevi, İstanbul, 1973.
7- Attila İlhan, *Dersaadet'te Sabah Ezanları*, Bilgi Yayınevi, 1988, Ankara. (1. Baskı 1981)
8- İbrahim Ulvi Yavuz, *Son Kavşak*, Beka Yayınları, İstanbul, 1983.
9- Mim Kemal Öke, *Günbatımı*, Çağ Kültür Ürünleri, İstanbul, 1991.
10- Selma Fındıklı, *Saray Meydanı'nda Son Gece*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000. (1. Baskı 1999)
11- Ahmet Altan, *İsyan Günlerinde Aşk*, Can Yayınları, İstanbul, 2001.
12- Üstün İnanç, *Makedonya Gamzesi*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2008. (1. Baskı 2004)
13- Okay Tiryakioğlu, *Abdülhamid Son Hükümdar*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.
14- Ahmet Ümit, *Elveda Güzel Vatanım*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015.

2.5.2. Dolaylı Konu Alan Romanlar

1- Halide Edip Adıvar, *Seviye Talip,* Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1924. (1. Baskı 1910)
2- Ömer Seyfettin, *Ashab-ı Kehfimiz*, Bütün Eserleri III, Haz. H. Argunşah, Dergah Yayınları, İstanbul, 1999, s. 76-117. (1. Baskı 1918)

3- Refik Halit Karay, *İstanbul'un Bir Yüzü*, Semih Lütfü Kitabevi, İstanbul, 1939. (1. Baskı 1920)

4- Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İkbal Kütüphanesi, İstanbul, 1922.

5- Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Hüküm Gecesi*, İletişim Yayınları, 2004. (1. Baskı 1927)

6- Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2015. (1. Baskı 1928)

7- Burhan Cahit Morkaya, *Dünkülerin Romanı*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1934.

8- Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Bir Sürgün*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003. (1. Baskı 1937)

9- Halide Edip Adıvar, *Sinekli Bakkal,* Muallim Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1942. (1. Baskı 1937)

10- Şükufe Nihal, *Yalnız Dönüyorum*, Leman Yayınları, İstanbul, 2006. (1. Baskı 1938)

11- Mithat Cemal Kuntay, *Üç İstanbul,* Oğlak Yayınları, İstanbul, 2008. (1. Baskı 1938)

12- Halide Edip Adıvar, *Son Eseri,* Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1944.

13- Reşat Nuri Güntekin, *Değirmen,* İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1990. (1. Baskı 1944)

14- Samiha Ayverdi, *Yolcu, Nereye Gidiyorsun..,* Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 1977. (1. Baskı 1944)

15- Reşat Nuri Güntekin, *Miskinler Tekkesi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2014. (1. Baskı 1946)

16- Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 1949.

17- Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri,* İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1986. (1. Baskı 1961)

18- Samim Kocagöz, *Kalpaklılar,* Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2013. (1. Baskı 1962)

19- Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı,* Bilgi Yayınevi, Ankara, 1965.

20- Hasan İzzettin Dinamo, *Kutsal İsyan (I-II),* May Yayınları, İstanbul, 1966-1967.

21- Kemal Tahir, *Kurt Kanunu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969.

22- Kemal Tahir, *Köyün Kamburu,* Bilgi Yayınevi, Ankara, 1970.

23- Attila İlhan, *Sırtlan Payı,* Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1974.

24- Yılmaz Gürbüz, *Balkan Acısı,* Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1975.

25- Münevver Ayaşlı, *Pertev Bey'in Üç Kızı,* Sebil Yayınevi, İstanbul, 1976.
26- Kemal Tahir, *Bir Mülkiyet Kalesi,* Bilgi Yayınevi, Ankara, 1977.
27- Sevinç Çokum, *Bizim Diyar,* Kapı Yayınları, İstanbul, 1978.
28- Şemsettin Ünlü, *Yüz Uzun Yıl,* Can Yayınları, İstanbul, 1993.
29- Selim İleri, *Cemil Şevket Bey Aynalı Dolaba İki El Revolver,* Oğlak Yayınları, İstanbul, 2000. (1. Baskı 1997)
30- Hulusi Yazıcıoğlu, *Segâh Peşrev*, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 1999.

BÖLÜM 3: 31 MART VAK'ASI'NIN VE II. ABDÜLHAMİD'İN HAL'İNİN TÜRK ROMANINDAKİ YANSIMALARI

3.1. Fazlı Necip: *Külhani Edipler*

Külhani Edipler (1930), eserin kapağında belirtildiği üzere Jön Türklerden Cumhuriyet'e kadar inkılâp içinde geçen tarihsel süreci anlatmaktadır.[77] Selanikli Fazlı Necip (1863-1932) gazeteci ve yazar olması sebebiyle roman karakterleri de genelde edebiyatla ilgilenen kişilerden seçilmiştir. Romanın adı da buradan gelmektedir. Gerçek tarihî şahsiyetlere yer verilen romanda aristokrat bir ailenin çevresinde toplumumuzun siyasal ve sosyal değişimleri ile imparatorluğun çöküş sürecinde meydana gelen ahlakî çöküntü ele alınmıştır. *Külhani Edipler* romanı aynı zamanda Osmanlı toplumunun hürriyet arzusunu yansıtan, dönemin ediplerinin içinde bulunduğu siyasî ve sosyal atmosferi derinden hissettiren bir dönem romanıdır. Romanda 31 Mart Vak'ası, isyanın bastırılması, edebî tartışmalar ve aşk ekseninde verilirken yazarın İttihat ve Terakki yanlısı bir tutumla eserini kaleme aldığı görülür.

Roman kahramanı Kenan Bey inkılapçı, hürriyetperver ediplerin arasında yaşayan, Paris'te eğitim görmüş ve Paris'te yeniden başlayan inkılap mücadelelerine tanık olmuş bir kişidir. Kenan Bey ve İstanbul'un seçkin ailelerinden birine mensup olan eşi Saadet'in Nesrin ve Nezahat adında iki kızı olur. Roman bu kahramanlar üzerine kurgulanırken I. Meşrutiyet, Osmanlı-Rus Savaşı, II. Meşrutiyet, 31 Mart Vak'ası gibi tarihî olaylara kahramanlar aracılığıyla tanıklık edilir. Bunun yanı sıra Kenan Bey'in yazar ve şairlerden oluşan çevresi sebebiyle dönemin edebî yaşantısı, dil anlayışı ile ilgili bilgilere de ulaşılmaktadır.

> *"İstilâ devirlerinde lisanımız açık, sade, güzel bir türkçe iken sonra ikbal ve ihtişam zamanlarında islâmiyet âleminin her tarafından memleketimize gelen ulema ve şüera kendi arap ve acem lisanlarını türkçemize, riyakârlığı Türkün saf ve samimi ahlâkına karıştırmağa*

[77] Fazlı Necip, *Külhanî Edipler*, Devlet Matbaası, İstanbul 1930.

başlamışlardı. Tekellüf ve tasannu bir meziyet olmuş, lisan türkçe, arapça, farisîceden mürekkep bir halita haline girmişti. Öyle belalı bir halita ki onu ne Türk, ne Arap, ne de Acem anlıyabiliyor, aşinaları mahdut bir zümreye inhisar ediyordu. Memleketin kibar muhiti merasim ve teşrifat içinde müteselsil bir istibdat ile halkı eziyordu."(s. 20)

Romanda I. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte bu gidişin değiştiği, yazarların büyük rağbet gördüğü ve kısa sürede şöhret kazandıkları vurgulanmıştır. Ancak bu bahar havası uzun sürmez. Osmanlı-Rus harbinin başlamasıyla zaten memleketi istibdat ile yönetmeye istekli olan II. Abdülhamid'in hürriyetperver hareketleri söndürmek istediği belirtilmiştir. Memleket iç ve dış karışıklıklara sürüklenmiş Mebusan Meclisi dağıtılmıştır. Mithat Paşa'nın Avrupa'ya sürgün edilişini II. Abdülhamid'in müstebit bir idare ile hükümeti ele alışı takip eder. "Matbuat uyumuş gibi idi. İstanbul'da kimse alenen siyasiyat ile iştigale cesaret edemiyordu. Efkâra bir korku ve yorgunluk gelmişti."(s. 116)

Edebiyatın sadece aşk ve sevgiliyi konu aldığı; milleti, memleketi, hürriyeti düşünen şairlerin olmadığı vurgulanmaktadır. Eserde Namık Kemal, Şinasi gibi yenilikçi hürriyetperver ediplerin Osmanlı-Rus Savaşı'nı takiben Meclis'in II. Abdülhamid tarafından feshedilmesiyle sürgüne gönderildikleri belirtilmektedir. Bununla birlikte yazar eski-yeni çatışmasını taşıdığı romanına daima yeniyi destekler bir bakış açısı getirmiştir. Kenan Bey, romanda hürriyetperver gençleri himaye eden, genç edebiyatçılara destek veren bir büyük rolündedir. *Külhani Edipler* adı da buradan gelmektedir. Kenan Bey'in kızları da yine şairlik yönü olan kişilerle evlenmişler, ancak bu evlilikleri kısa sürmüştür. Kenan Bey'in büyük kızı Nesrin'in çok kitap okuyan, her türlü fikre aşina, uyanık, şeytanî yönleri olan bir kız olduğu belirtilmektedir. Kendisinin ve kardeşinin evliliğinin bitmesine o sebep olur. Nesrin boşandıktan sonra komşuları olan sultan efendinin oğlu Necmettin'le yakınlaşmaya başlar.

Romanın "İrtica" başlıklı bölümünde dönemin edebî yaşantısı hakkında bilgi veren yazar, eski edebiyatı temsil edenlerle yeni edebiyat temsilcilerine bakış açısını dile getirir:

"Şinasi Kemal mektebinin, açmağa çalıştığı vatan muhabbeti cereyanları kapanmış gibiydi... Namık Kemal Sakız'da Midilli'de mutasarrıflıkla çürüyordu. İstanbul'a gelemez birşey yazamazdı. Vatan ve millet sevdaları uyandıran yazıları neşredilmiyor, gençler elinde gizli gizli okunuyordu. Meşrutiyet ve hürriyetin yalnız adı kalmıştı. Abdülhamid hükûmeti yavaş, yavaş tazyiki arttırıyor, artık meşrutiyet ve hürriyet sözünü bile söyletmemeğe çalışıyordu."(s. 131)

Buna karşılık şarap ve sevgiliden başka bir konu işlemeyen eski edebiyat taraftarlarının meydanı boş buldukları, geçmişe doğru giden yolda ilerlemeye çalıştıkları vurgulanmıştır. Yazarın irticadan kastettiği şey geçmişe dönmek, eskiyi tekrar etmekten ibarettir. Bu iki grup birbirine harp ilan etmiş gibidir. Eskiyi savunanlar, garp edebiyatını takdir edenleri Beyoğlu züppesi olarak addederken, yeniyi savunanlar da eskiyi savunanları maziye doğru gitmeye çalışan, vatanın yükselmesine mani olan cahil topluluğu olarak görür.

Nesrin, Necmettin ile evlenmiş, ilk eşinden olan kızı İclâl ile Avrupa'ya yerleşmiştir. İclâl on sekiz yaşına geldiğinde İstanbul'a dönmeye karar verir. Nezahat ise yine bir şair olan Şefik Celalettin ile evlenir. O zaman gençler için "Jöntürk" zümresine katılmak, Yıldız'dan korkmak, istibdada karşı isyan etmek moda olmuştur. Ancak Şefik, Yıldız'a hoş görünmeye çalışır ve başarılı da olur. Nesrin ve Nezahat'in yaşadığı olayları, sonrasında kızları da yaşamaktadırlar. Nesrin'in kızı İclâl ve Nezahat'in kızı Handan'ın cazibeleri, serveti İstanbul edebiyat âlemini galeyana getirir. Kendine güvenen, iyi giyinmesini bilen, yeni tarz hayat öğrenen gençler *Servet-i Fünun*'da yazı yazmaya ve bu yolla kendilerini İclâl ile Handan'a beğendirmeye çalışırlar. Handan evli bir erkek olan Sinan'la flört etmeye başlamıştır. Onu eşinden ayırarak kendine bağlamaya çalışır. Handan'ın bu tavırları teyzesi Nesrin'e çok benzemektedir.

Romanın "Hürriyet" başlıklı bölümünde ise "Yaşasın Hürriyet!" nidalarıyla gelen II. Meşrutiyet'in edebiyat alemine çok da olumlu yansımadığı ifade edilmiştir. Bütün aydınlar senelerdir susadıkları siyaset alemine dalmışlardır. Recaizade Ekrem, Maarif Nazırı olmuştur. Fikret ve Hüseyin Cahit, *Tanin*'i tesis etmişlerdir. Halit Ziya

Sabah'ta, Cenap Şahabettin ise *Yeni Gazete*'de başmuharrir olmuştur. Dolayısıyla Kenan Bey de İttihat ve Terakki'ye üye olmuş siyasetin içine girmiştir. Sinan da bu yeni siyasetçiler arasındaki yerini almıştır. II. Meşrutiyet'le birlikte fırsattan istifade ederek mühim mevkilere gelenlerin sayısı artmıştır. Bu sebeple her gün yeni bir fırka ve gazete çıkmaktadır. II. Meşrutiyet'in ilanıyla İstanbul hayatının alt üst olduğu ifade edilirken, Kenan Bey ve ailesinin yaşadığı ilişkiler yoluyla da sosyal hayatta zuhur eden çöküntü gözler önüne serilmeye çalışılmıştır:

> *"İstanbul'da meşrutiyetin husule getirdiği inkılâp içtimaî vaziyetlerde azîm tebeddüller yapmıştı.*
> *Birçok rical eski yüksek mevkilerinden birdenbire sukut etmiş, İstanbulda hiçbir mevkii olmıyan birtakim sergüzeşt ardında koşanlar da meydana çıkmıştı. Eski zamanda bir şey olamıyorlar, kendilerini mağdur addedenler de bu fırsattan istifade ile bir sıçrayışta mühim bir mevki tutmak istiyorlardı.*
> *Muvaffak olamıyanlar, muvaffak olanlara hücum ediyorlardı. Bu külâh kapmak kavgası ile İstanbulda her gün yeni bir fırka ve gazete çıkıyordu. Fırkalar gazeteleri ile biribirine hücum ederek gürültüler koparıyor, heyecanlar tevlit ediyorlardı.*
> *İstanbul kibar muhitinde zevk ve eğlence namına hiçbir şey kalmamıştı. Saray mensuplarının parmağı ile İttihadı Terakki kuvvetine karşı bir darbe hazırlanıyor, her gün bir başkası türeyen fırkalar gizli gizli dağıtılan altınlarla, ihtiras, endişe, hücum, müdafaa cereyanları çarpışarak müthiş gürültüler yapıyordu.*
> *Büyük bir fırtına kopacağını anlamıyan kalmamış gibi idi. Fırtınanın ne taraftan, ne şekilde patlıyacağı bilinmiyor, halecanlarla intizar ediliyordu.*
> *31 mart hâdisesi beklenilen fırtına idi."(s. 224)*

31 Mart İsyanı'nın beklenen bir olay ve saray destekli bir ayaklanma olduğunu ifade eden yazar, ihtilalcilerin ilk olarak Müşir Mahmut Muhtar Paşa'nın Moda'daki köşküne saldırdıklarını belirtir. Bu isyan Moda'nın sakin yaşantısına alışmış olan Kenan Bey köşkünün zevk ve rahata alışmış halkını çok korkutmuştur. İsyan

sırasında Sinan tesadüfen Handan'ın yanındadır ve ihtilalcilerin bütün hürriyetperver konaklara saldırdıkları haberiyle endişe içinde beklemekte, sokağa çıkamadıkları için konakta kalmak mecburiyetindedirler. 31 Mart'la ilgili fikirler köşkte yaşayanların bakış açıları üzerinden verilmektedir. Yemek esnasında uzaktan sık sık silah sesleri geldiği belirtilmiş, karışıklığın devam etmesi halinde vapura binip Avrupa'ya gitme düşünceleri öne atılmıştır. Kenan Bey'in arkadaşı Mümtaz, Sinan'la latife ederken bir yandan da isyanın yarattığı endişeleri dile getirmektedir:

> *"- Benim için bir ehemmiyeti yok… Ben bilâfütur İstanbulda kalabilirim. Hiçbir fırkaya mensup değilim… Bana ittihatçısı da, ihtilâfçısı da müsavi… Fakat bakınız zavallı Sinan sütünü dökmüş kedi gibi nasıl teessürlerle düşünüyor. İttihatçılar kulübüne devam ettiğine şimdi, kalben, Allah bilir ne küfürler ediyor…*
> *Mümtaz Beyin uzun bir kahkaha ile neticelendirdiği sözleri üzerine Sinan asabî bir tavırla kaşlarını çattı:*
> *- Vaziyet böyle lâtifelere mütehammil değildir, zannederim, beyefendi… dedi."(s. 228)*

Kenan Bey Sinan'a hak verirken, Handan da Sinan'ın yalnız olmadığını, gerektiğinde ona yardımcı olacak bir dost bulabileceğini ifade eder. O gece sabaha kadar uşakların uyanık kalmaları tembih edilir ve herkes odasına çekilir. Ara sıra uzaktan gelen silah seslerinin vahşet ve dehşet verdiği ifade edilirken ihtilal ile kanlı facialarının cereyan ettiği hissettirilir. Handan'ın tek korkusu ise Sinan'ı kaybetmektir. O anda bahçeden gelen sesle irkilen Handan, bahçedekilerin uşakla kapıcı olduğunu görünce rahatlar. Akşam ihtilalciler ve onların yapacakları yağma ve cinayetler hakkında dehşetli sözler söylendiğinden genç kızın kalbinde derin endişeler uyanmıştır. Bir türlü uyuyamayan Handan'ın aklı yan odada kalan Sinan'dadır.

> *"Doğrularak yatağı içinde oturdu. Ne yapacağını, nasıl hareket edeceğini düşündü. Bu büyük bir fırsattı. Yarın ihtilâl devam eder, kanlı bir safhaya girer, ailenin İstanbuldan kaçmasına karar verilirse kendisi de beraber gitmeğe, Sinanı burada bırakmağa mecbur olacaktı. Sinan'ı kat'î bir karar vermeğe icbar etmek lâzımdı."(s. 233)*

Evli olan Sinan'ı kendisine bağlamak isteyen Handan hiç tereddüt etmeden Sinan'ın odasına girer. Sinan ise gözleri kapalı, sessizlik içinde düşüncelere dalmıştır:

> *"Akşam Mümtaz Beyin lâtife tarzında söylediği sözler fikrinde derin endişeler uyandırmıştı. İhitlâlciler taraf taraf ittihatçı arıyorlardı. Akşam İstanbuldan gelen haberler bazı gazetelerin matbaaları tahrip ve yağma edildiğinden, Ahmet Rıza Beyle Hüseyin Cahidin öldürüldüğünden bahsediyordu. Modada Mahmut Muhtar Paşayı da öldürmek için arıyorlardı… Demek bu ihtilâl kanlı ve müthiş bir şeydi… Kendisi de Kadıköy kulübü azasındandı. Gençliğin ve matbuatın hürriyeti namına şiddetli şeyler yazmış ve söylemişti… İhtimal ki yarın kendisini de arıyacaklardı… Ne yapacak nereye kaçacaktı?...*
> *Düşündüğü yalnız kendi nefsi ve selâmeti idi. Erenköyünde kendisinden haber alamıyan, kim bilir ne elim düşünceler, endişeler içinde bulunan zevcesi Melek hatırına bile gelmiyordu."(s. 234)*

Sinan içinde bulunduğu durum itibariyle Kenan Bey ve ailesine, Handan'a ihtiyacı olduğunu düşünmektedir. Erenköy'deki evine gitmesi onun için en tehlikeli olanıdır. İhtilalcilerin onu arayacakları ilk yer orasıdır. Bu nedenle konaktan çıkmamaya, eğer aile kaçacak olursa da onlarla birlikte kaçmaya karar vermiştir. Bu düşüncelerle oturduğu yerde uykuya dalan Sinan'ın odasına Handan girer:

> *"-Size ve bana taallûk eden birçok mesaile dair... Memlekette ihtilâl var. Hayatınız değilse bile vaziyetiniz, istikbaliniz tehlikede... Bu ihtilâl devam ederse buradan kaçmak mecburiyetinde bulunuyoruz. Biribirimizden ayrılmak ihtimali karşısında siz burada rahatla uyurken ben saatlerdenberi teessürlerle kıvrandım... Okadar ki size en kat'î kararımı tefhim etmek için buraya gelmeğe cesaret ettim."(s. 237)*

Sinan içinde bulunduğu durumdan tek kurtuluş yolunun Handan'a sığınmak olduğunu düşündüğünden her şeyi arkada bırakarak geleceğini Handan'ın ellerine bırakmaya razı olur. Handan'ın sevdası hakiki ve derin bir sevdadan ziyade bir hırs

ve hevestir. Nezahat Hanım ise bu evliliği onaylamaz, Mazhar'ı düşünür. Nezahat Hanım evli olmasına rağmen hayatının son baharında gelen Mazhar'a aşık olmuş, ona yakın olabilmek adına kızıyla olan ilişkilerine göz yummuştur. Mazhar'ın Handan'la evlenme ihtimali kalmadığında Mazhar'ın ondan da uzaklaşacağı düşüncesi Nezahat Hanım'ı ıstıraba sürükler. 31 Mart İsyanı'nı da bahane ederek böyle ihtilal içinde, tehlikeli zamanlarda izdivaç meseleleriyle ilgili uğraşılmaması gerektiğini belirtir. Bu nedenle Handan'la Sinan'ın evliliği isyanın bastırılmasından sonra gerçekleşmiştir.

> *"İhtilâl tedricen sükûnet bulurken Selânikten Hareket Ordusunun gelmekte olduğu haberleri yeni heyecanlara sebep oldu.*
> *Sinan ihtilâlcilerin, ittihatçıları aramakta oldukları şayialarından korktu. Sokağa çıkamıyor, Handanın yanında yaşıyordu.*
> *Erenköyüne, zevcesi Meleğe kısa bir mektup yazdı. Onu boşadı, rabıtasını kesti.*
> *Handan ile nikâhlarının aktolunması için ortalığın sükûnet bulmasını bekliyorlardı.*
> *Selânikten gelen Hareket Ordusu ihtilâlcileri ezdi. Abdülhamid halolundu. Yeni padişah cülûs etti. Büyük ihtilâl ve felâket endişelerinin böyle az zaman içinde asgarî zararlarla geçmiş bulunmasından umumî bir memnuniyet husule gelmişti."(s. 248)*

Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelişi ve isyanın bastırılması ile ilgili detaylara yer vermeyen yazar, II. Abdülhamid'in hal'i ile ilgili de ayrıntılı bilgi vermemektedir. Ancak kullanmış olduğu ifadelerden İttihat ve Terakki yanlısı olduğu anlaşılmaktadır. Hareket Ordusu'nun isyanı bastırması, ihtilalcilerin ezilmesi şeklinde ifade edilirken, böyle büyük bir felaketin kısa bir sürede atlatılmasının herkesi mutlu ettiği de vurgulanan noktalardandır. Aynı zamanda Sinan'ın II. Abdülhamid zamanı ricalinden olan Refik Paşa'nın kızı Melek'le boşandıktan sonra koyu bir İttihatçı olduğu da belirtilmiştir.

Romanın altıncı bölümü olan "Hürriyet", Sinan ve Handan'ın düğününde yaşanan ayrıntılarla son bulur. "Cumhuriyet" bölümünde ise 31 Mart İsyanı'nı takip eden

senelerde memleket siyasî sarsıntılar geçirirken, edebî hayatta da önemli inkılaplar olduğu belirtilmiştir. Ahmet Samim ve Mahmut Şevket Paşa'ya yapılan suikastlar ifade edilirken II. Abdülhamid zamanında ricalin, memurların ve tüccarların topladıkları paralarla refah bir yaşantı sürdükleri buna mukabil memlekette savaşların ve yoklukların halkı derinden sarstığı vurgulanmıştır.

Romanın son bölümünde Mustafa Kemal Atatürk'ün, Anadolu'daki Türk halkı ile birlikte verdiği kurtuluş mücadelesi anlatılmaktadır. Onun inkılap hareketlerini gören Kenan Bey: " 'İşte aradığım ve beklediğim budur.' diye bağırıyorum... Evet asırlardan beri milletin bu yollarda ilerlemesine hail olmuş bulunan saltanat hanedanı artık önümüzden çekilmelidir."(s. 312) demektedir.

Kenan Bey emellerinin gerçekleştiğini, milletinin hür ve bağımsız bir Cumhuriyet'e kavuştuğunu görmüştür. Kenan Bey'in yetmiş yıldır beklediği milletin uyanışını, hakimiyetini, saadetini görerek ölmesiyle roman son bulur.

Fazlı Necip, *Külhani Edipler* adlı romanında roman kahramanı Kenan Bey ekseninde gelişen sosyal, siyasî, edebî olaylar vasıtasıyla Osmanlı toplumunun içinde bulunduğu durumu net bir şekilde gözler önüne sermiştir. Romanda 31 Mart Vak'ası, isyanın bastırılması ve II. Abdülhamid'in hal'i çarpık ilişkiler, aşk, edebî tartışmalar ekseninde ele alınmıştır. Yazarın tutumu başkahraman Kenan Bey vasıtasıyla verilmeye çalışılmıştır. Fazlı Necip romanında daima "yeni"den taraf olmuş, İttihatçı yanlısı bir bakış açısı geliştirmiştir. Eskiyi irtica olarak yorumlayan yazar saadeti hür ve bağımsız bir Cumhuriyet'in ilanıyla yakalamıştır.

3.2. Zeki Mesud Alsan: *Mustafa'nın Romanı-Hürriyet Pervanesi*

Hukukçu, yazar ve siyaset adamı olan Zeki Mesut Alsan (1889-1986), Mülkiye Mektebi'nin ardından Paris Siyasî İlimler Mektebi'ni bitirmiştir. *Mustafa'nın Romanı- Hürriyet Pervanesi*[78] *(1943)* adlı eser yazarın hayatından izler taşımaktadır. Nitekim roman kahramanı Mustafa, romanın sonunda tıpkı yazar gibi Mülkiye'yi bitirip çalışmak için Paris'e gitmiştir. Romanda 1907-1910 yılları arasındaki dönem

[78] Zeki Mesud Alsan, *Mustafa'nın Romanı (Hürriyet Pervanesi),* Vadi Yayınları, Ankara 2006.

sosyal ve siyasî açıdan ele alınmıştır. Mülkiye mektebini kazanarak İzmir'den İstanbul'a gelen Mustafa, II. Meşrutiyet'in ilanıyla yaşanan değişikliklere tanık olmuş ve bu hürriyet hareketine sahip çıkan, inkılabı benimseyen mülkiye öğrencileri arasında yer almıştır. 31 Mart Vak'ası'nı İttihat ve Terakki cephesinden veren yazar, görüşlerini Mustafa aracılığıyla okuyucuya hissettirir.

31 Mart sabahı mektebe giden Mustafa ve arkadaşları Ferit ile Asım, sokakta her zamankinden daha fazla bir kalabalık görürler. Kalabalığın halinde fevkaladelik hisseden Mustafa ve arkadaşları meraklarını gidermek için bir grubun içinde konuşmakta olan beyaz sarıklı birine durumu sorarlar. İhtiyar hoca, askerlerin toplandığını ve şeriat istediklerini belirtir. Romanda 31 Mart'ın ilk cinayetlerinden birine de şahit olan Mustafa ve arkadaşları, süvari zabiti İspatari Efendi'nin Müslüman olmadığı için öldürüldüğünü öğrenirler. Bu asker topluluğunun başında hiç zabit olmadığı, Hamdi Yaşar adındaki bir çavuşun kalabalığı idare ettiği belirtilir. Avcı taburunun temelini teşkil ettiği bu asker yığınında askerliğe has disiplin ve düzen görülmemektedir. Askerlerin içindeki halkın da genellikle sarıklılardan ve hocalardan meydana geldiği belirtilir. Askerler kimseye zarar vermeyeceklerini, milletin iyiliği için toplandıklarını, şeriat ve kanun istediklerini belirtirler. (s. 191) 31 Mart İsyanı'na sebep olarak Hasan Fehmi'nin köprü üstünde öldürülmesi; ancak hürriyet gelmesine rağmen adaletin olmadığı, Hasan Fehmi'nin katilinin bulunamadığı gösterilir. Yazar Hasan Fehmi'yi İttihatçılar hakkında atıp tutan, *Serbestî* gazetesinde İttihatçılara sürekli ateş püsküren birisi olarak tanıtır. Onun ölümü üzerine de şu cümleleri dile getirir: "İttihatçılara düşman olanların kahramanı olmuştu. Sanki bir hürriyet kahramanı şehit düşmüştü." (s. 197) Zeki Mesut Alsan, sözde kahraman olarak ifade ettiği İttihat ve Terakki düşmanı Hasan Fehmi'nin ölümüyle ilgili neden ve sonuçlara, kim tarafından öldürülmüş olabileceğine değinmez. Şeyhülislamın hükümet adına gelip Hamdi çavuşla görüşmesi de değinilen diğer bir noktadır. İsyancıların istekleri ise şöyledir:

1- Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa ile Harbiye Nazırı Rıza Paşa'nın azilleri,

2- Mebuslardan Ahmet Rıza, Hüseyin Cahit, Rahmi, Talat ve Bahaddin Şakir Beylerin tartları,

3- Şeriatın yerine getirilmesi, Alaylı zabıtından açığa çıkarılanların yerlerine dönmeleri,

4- Bu hareketlerinden dolayı hiçbir mesuliyet ve cezaya maruz kalmamaları.

Olayları Ayasofya Camii'nin avlusundan izleyen Mustafa'nın hayattaki en büyük gayesi olan hürriyet ve Meşrutiyet'in mukadderatı bu meydanda oynanan oyuna bağlıdır. Yazar isyanın bir oyun olduğunu ve bu oyunu oynayanların da aldatılmış ve başkalarına alet edilmiş insanlar olduklarını belirtir. (s. 192-193) Olaylar esnasında Hüseyin Cahit'in vurulduğu kulaktan kulağa yayılır. Ancak bir süre sonra vurulanın o olmadığı, ona benzetilerek Lazkiye mebusu Aslan Bey'in vurulduğu duyulur. Artık kalabalık bilinçsizce hareket etmektedir. Sanki İstanbul'u bir yangın kaplamıştır ve bir tarafından söndürülünce diğer taraftan ateş alıyor gibidir. Mustafa olayların bu hadde gelmeden önce neler yaşandığını gece yatağında düşünür. Bu bölüm yazarın, isyanın sebebini ortaya koymak istemesiyle ilişkilidir. Mülkiye mektebinde derse giren Ali Kemal'in telaşlı ve heyecanlı bir şekilde kürsüye geçip oturduğunu: "Efendiler! Bugün heyecan ve teessürümden size ders veremeyeceğim. Hasan Fehmi'yi köprü üstünde vurdular. Katili de yakalamadılar. Çok müteessirim." (s. 196) dediğini hatırlar. Ali Kemal o gün söz hürriyetine tecavüzden ve memlekette adalet olmadığından şikayet eden birkaç söz söyleyerek sınıfı terk etmiştir. Hüseyin Cahit ile Ali Kemal'in mücadelesini de hatırlayan Mustafa, *Tanin* ve *İkdam*'daki bu mücadelenin sonu gelmeyen ateşli, şiddetli tartışmalar olduğunu belirtir. Derviş Vahdetî'ye de yer veren yazar yine onun hakkındaki görüşlerini Mustafa aracılığıyla dile getirir. Her geçen gün İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'ne üye olanların sayısının arttığını, Deviş Vahdetî'nin de bu durumdan para ve mevki kazandığını belirtir. İsyanda ayaklanan askerlerin kim tarafından idare edildiği konusundaki şüphesi ise Derviş Vahdetî üzerinde yoğunlaşır. İsyanın ikinci günü gazeteleri kapışan Mustafa ve arkadaşları, *Tanin'*in sönmesine mukabil, *Volkan'*ın kabarmış ve sevinç meşaleleri yakmış olduğunu görürler.

Yazar, 31 Mart ayaklanmasının şüphesiz İttihat ve Terakki Cemiyeti aleyhine yapıldığını belirtir. (s. 200) Bu nedenle gerçek hürriyet taraftarlarının eskiden olduğu gibi bugün de endişe içinde olduklarını; malından, canından hatta ideallerinden korktuklarını ifade eder. İsyanı takip eden günlerde diğer romanlarda da karşımıza çıkan Asar-ı Tevfik zırhlısı süvarisi Ali Kabuli'nin Yıldız Sarayı'nda II. Abdülhamid'in gözlerinin önünde parçalanması olayına da değinilir.

Zeki Mesut Alsan'ın romanında tarihî bilgilere ve gerçek isimlere yer verdiği görülmektedir. Yazarın Hasan Fehmi suikastı, Ali Kabuli Bey'in Yıldız Sarayı önünde öldürülmesi, süvari zabiti İspatari Efendi'nin öldürülmesi, Hüseyin Cahit zannedilerek Lazkiye mebusu Aslan Bey'in vurulması, Ali Kemal, Derviş Vahdetî gibi gerçek şahsiyetlere ve tarihî bilgilere yer verdiği görülmektedir.

31 Mart Vak'ası esnasında hürriyet taraftarlarının endişeli tavrı yazarın bakış açısındaki netliği ortaya koyar. Zeki Mesut Alsan gerçek hürriyet taraftarlarının eskiden olduğu gibi bugün de endişe içinde olduklarını; malından, canından hatta ideallerinden korktuklarını ifade eder. İsyanın çıkmasından kısa süre sonra gelen Hareket Ordusu ile ilgili verilen ilk bilgide hürriyetin istibdada boyun eğmeyeceği umudu vurgulanmıştır. Yazar bu umudunu şöyle ifade etmiştir:

> *"Çatalca'ya Selanik ve Edirne'den askerler gelip, İstanbul'daki askeri ihtilali bastırmak maksadı ile İstanbul üzerine yürümeğe hazırlanmakta oldukları haberleri de duyuluyor ve herhalde hürriyetin bu defa istibdada kolayca teslim olmayacağı kanaati gittikçe kuvvet buluyordu."(s. 203)*

Rumeli ve bilhassa Selanik'te harekete geçen asker ve gönüllülerden oluşan 2. ve 3. Ordu büyümüş ve İstanbul'a hükmedecek vaziyete gelmiştir.

> *"Bu ordu kendisini ilk olarak, İstanbul ahalisine gönderdiği 19 Nisan tarihli beyannamesi ile dostuna düşmanına karşı tanıtıyordu. Bu beyanname, vatan ve hürriyet aşıklarını tekrar sevindirmiş istibdat ve irtica taraftarları ile riyakar ahrarı da korkutmuştu."(s. 204)*

Hareket Ordusu'nun gelişi kesinleşince iki büyük muamma kalmıştır. Birincisi İstanbul'daki ve Yıldız'daki askerin teslim olup olmayacağı, mukavemet gösterip göstermeyeceği, ikincisi ise Padişah'ın tepkisinin ne yönde olacağıdır. (s. 204) Yazarın II. Abdülhamid'le ilgili söylediği şu sözler de dikkat çekicidir:

> *"Ordu bir defa zafer ile İstanbul'a girsin! Milletin istediği hükümeti teşkil etsin. Millet meclisi memleketin mukadderatına hakim olsun!*

Ondan sonrası kolaydı. Yıldız'ı ve içindekini kapana sokmak artık güç bir iş sayılmazdı. İşte bu ümit ve düşünceler ile Hareket Ordusu'nun saatten saate İstanbul'a girmesi ve bir haftadan fazla devam eden cehennemi bir hayata son vermesi bekleniyordu."(s. 205)

Nihayet 24 Nisan 1909 günü yazarın beklediği olay gerçekleşir ve Mustafa derinden gelen top sesleriyle uyanır. Kendilerini sokağa atan Mustafa ve arkadaşları Fatih'ten Sirkeci'ye kadar geçtikleri yerlerde Hareket Ordusu'nun hakim olduğunu görürler. Bu hakimiyetin çok sürmeden İstanbul'a yayılacağına dair ümidini dile getiren yazar; Hareket Ordusu'nu, disiplinli ve mefkûreli bir ordu olarak tanımlar.

Zeki Mesut Alsan Hareket Ordusu'nun gelişini heyecan ve ümitle bekler, ordunun biran evvel cehennemî hayata son vermesi ve halkın istediği hükümeti oluşturması için sabırsızlanır. II. Abdülhamid'in hal'ine ayrıntılı olarak değinmeyen yazar, II. Abdülhamid'in hal' edildiğini, yerine Sultan Reşad'ın padişah olduğunu ve bu hadiselerin İstanbul'da büyük akis uyandırdığını ifade eder. Yazar artık bir hükümetin ve devlet otoritesinin varlığından söz ederken bu otoritenin iade edilmesinin yeterli olmadığını, hayli Türk kanı döküldüğü için suçlulara hesap sorulması gerektiğini belirtir. (s. 208) Hareket Ordusu herhangi bir cemiyete mensup olmadıkları, hiçbir tesir altında kalmadıklarına ilişkin bir beyanname yayımlar. Hareketin İttihat ve Terakki Cemiyeti ile bir bağının olmadığı belirtilir. Yazar bu açıklamayı doğru ve samimi bulur.

"Fakat bir defa İstanbul kurtulduktan istibdadın başı ezildikten sonra hükümete ve devlete hangi idare prensipleri hakim olacaktı? Yine eskilerden biri seçilecek ve iktidar mevkii onun renk ve simasını alacaktı… İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, memleketin en büyük siyasi teşekkülü olmak itibariyle yeniden devlet dümenine geçeceğine, herkes muhakkak nazariyle bakıyordu."(s. 208-209)

İsyancıları "muzır mikroplar" şeklinde tanımlayan yazar, *Volkan* taraftarlarının, mültecilerin ve asilerin darağacına çekileceklerini söyler. Mustafa, Ayasofya meydanında bu darağaçlarının manzarasını görür ve politikanın cilveleri üzerine

hayli derin düşüncelere dalar. Derviş Vahdetî'nin asılmasına hiç üzülmeyen Mustafa, Avcı taburunun kumandanı Hamdi Çavuş'un asılmasına acır. Çünkü o, okumuş ve kendisine doğru yol gösterilmiş biri olsaydı parlak bir kumandan, yüksek bir kahraman olabilirdi diye düşünür. Yazar bazı endişelerini de şu şekilde dile getirir: "Acaba İttihat ve Terakki Cemiyeti, gizli cemiyet halinde iken gösterdiği maharet ve inceliği, siyasi bir fırka halinde de gösterebilecek mi?"(s. 209) Yazar vatanperverlerin dimağını bu sualin meşgul ettiğini belirtir. Hareket Ordusu'nun memleketin siyasî ufkunda tesis ettiği düzenin yüksek tahsil gençliği arasında da derin tesirler yaptığı, öğrencilerin de bu olaylardan sonra enerjilerini tamamen kendi vazifelerine verdiği ifade edilir. Hareket Ordusu'nun gelişiyle sakin bir atmosfer oluşmuştur. Zeki Mesut Alsan, II. Abdülhamid'in hal' edildiğini yerine Sultan Reşad'ın padişah olduğunu ve bu hadiselerin İstanbul'da büyük akis uyandırdığını ifade eder. Yazar artık bir hükümetin ve devlet otoritesinin varlığından söz ederken İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, memleketin en büyük siyasî teşekkülü olmak itibariyle yeniden devlet dümenine geçeceğine herkesin muhakkak nazariyle baktığını da ifade etmiştir.

Olaylara dönemin eğitim yaşantısı ekseninden bir bakış açısı getiren Zeki Mesut Alsan, Hürriyet yanlısı Mülkiyeli genç bir öğrenci gözüyle olayları değerlendirmiştir. İsyancılara olan nefret ve Hareket Ordusu'nun gelişiyle oluşan umut dolu atmosfer; İttihatçılara duyulan güven ve II. Abdülhamid'e beslenen kin yazarın bakış açısındaki netliği gözler önüne sermektedir.

3.3. Muzaffer Sezer: *Hekim Aşkı*

Kendisi de bir doktor olan Muzaffer Sezer'in *Hekim Aşkı*[79] *(1953)* adlı romanı, Tıbbiyeli olan Nusret'in yaşadıklarından yola çıkarak dönemin siyasî ve sosyal yaşantısına ışık tutar. Mesleğiyle bağlantılı olarak yazarın romanda hastalıklara, hastalıkların tedavilerine, doğumlara ve ölümlere ayrıntılı bir şekilde değindiği görülmektedir. Yazar olayları aktarırken gerçek tarihî şahsiyetler aracılığıyla dönemin özelliklerine ayna tutmaya çalışmıştır. Yazarın bu noktada objektif bir değerlendirme yaptığını söyleyemeyiz. Çalışmaya dahil edilen tüm romanlar içinde

[79] Muzaffer Sezer, *Hekim Aşkı*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1953.

II. Abdülhamid'i bu denli yerden yere vuran başka bir roman daha yoktur. Yazar II. Abdülhamid'i "Kızıl Sultan" olarak adlandırmakta ve gençlerin, münevverlerin onun istibdadı altında ezildiğinden bahsetmektedir. Küçük yaşta kimsesiz kalan ve bunun sorumlusu olarak da II. Abdülhamid'i gören Nusret, romanın başından sonuna kadar intikam hevesi içinde yanıp tutuşmaktadır. Nusret'in babası Cevdet Bey, Çorum eşrafından Hafız Hasan Efendi'nin kızı Naciye ile evlidir. Diyarbakır'a tahsil memuru olarak atanan Cevdet Bey, iş sebebiyle hamile eşini bırakıp birkaç günlüğüne Diyarbakır dışına çıkar. Ancak eşi bu esnada doğum yapar ve ebenin cahilliği yüzünden Naciye ölür. Cevdet Bey, Diyarbakır'a döndüğünde bir oğlu olduğunu ancak eşinin öldüğünü öğrenir. Oğluna Nusret adını veren Cevdet Bey bir daha evlenmeyeceğine, hayattaki tek gayesinin oğlu Nusret'i yetiştirmek olacağına söz verir.

Nusret'in büyümesini izlerken bir yandan da kendini yetiştirmek için bol bol kitap okuyan Cevdet Bey'in memleketin iç durumu ile ilgili kimsenin bilmediği bilgiler edindiği görülür. Çünkü o fırsat buldukça bol ve değişik rejimlere ait kitaplar okumakta, Avrupa hükümetlerinin idare şekillerini de gizli kitaplardan takip etmektedir. Bu bilgiler roman kahramanının siyasetle ilişkilendirilmesi adına kurguya eklenmiş bölümlerdir. Bu andan itibaren roman tarihî bir içerik kazanmaya başlar:

> *"Avrupa hükümetlerinin idare şekillerini gizli eserlerden okuyor, yaşadığı Abdülhamid istibdat devrini mukayese ediyor, Türk milletinin çektiği ıstırap ve mahrumiyeti derinden tetkik ediyor, bir zamanlar bütün dünyaya hükmetmiş bir devletin inkıraza sürüklenmekte olduğunu görerek için için üzülmekte kendini çok haklı buluyordu."(s. 27)*

Yazarın tarihî şahsiyetlerin isimlerine de bağlı kalarak dönemin siyasî durumu hakkında bilgiler verdiği görülmektedir. Özellikle kırsal kesimde yaşayan halkın hiçbir kıymetinin olmadığı vurgulanırken, onlardan tek istenilen şeyin itaat olduğu belirtilmiştir. Bu bölümden yazarın II. Abdülhamid'e ve onun yönetimine olumsuz bir bakış açısı geliştirdiği söylenebilir.

"Büyük bir ekseriyet, sultan, bey ve mütegallibe ağaları tarafından bir koyun sürüsü gibi idare edilmekte idi. Harbe gitmek, senelerce ev ve barkından uzak yaşamak, sakat veya alîl olarak yuvalarına dönmek vekayi-i âdiyeden addedilmekte idi. Bunlara mukabil bir lokma ekmek bulamıyan binlerce vatandaş mahrumiyet içinde inliyordu.

Vatandan uzak ülkeler imar ediliyor, esas Anadolu öksüz bir evlât muamelesi görüyordu. İstanbulda yaşayanlar birçok imtiyazlardan istifade ederek evlerinde otururlardı!.Bu hakikatler Cevdet Bey'in dimağını mütemadiyen işgal eden, onu âdeta isyana sevkedecek derecede galeyana getiren hakikatlardı. Bu âdaletsizliğe haykıranlara ve bu uğurda mücadele edenlere karşı sonsuz bir yakınlık hissetmekte kendini haklı buluyor, bununla beraber:

-Yapacağım ufak tedbirsizlik beni Fizana atabilir, sevgili yavrumdan mahrum edebilir.

Diye düşünüyordu."(s. 27-28)

Nitekim Cevdet Bey bir akşam iş dönüşü apar topar karakola götürülür ve evinde bulundurduğu hürriyet telkin eden, istibdat aleyhtarı kitaplar yüzünden ve hükümet otoritesine gizli bir darbe vurma fikirlerinin olduğu düşünüldüğünden İstanbul'a Bekirağa Bölüğü'ne gözaltında tutulmak üzere gönderilir. Cevdet Bey'in korktuğu başına gelmiş, Nusret kimsesiz kalakalmıştır. Babasının arkadaşlarının yardımıyla İstanbul'a bir yetimhaneye yatılı olarak kaydı yapılan Nusret, anne ve babasını kaybetmenin verdiği acıyla kendini derslerine verir ve mücadeleci bir kişilik kazanır. Nusret'in ileride atılacağı hareketlerin temelini oluşturan ideallerin bu dönemde, Sultani'de okurken oluştuğu görülmektedir. Okulda kendisine en yakın hissettiği hocası ise Doktor Adnan Bey'dir. Adnan Bey Nusret'in idealist oluşuna, Anadolu'ya bakışına hayrandır. O, Tıbbiye'ye gitmek ve doktor olmak isteyen Nusret'in dimağında kendi düşüncelerini perçinlemekle kendini memlekete hizmet etmiş gibi kabul eder. Nusret'e Tıbbiye'nin yapısıyla ilgili bilgiler veren Adnan Bey istibdadın korkunç pençesinden kurtulmak için Tıbbiyelilerin büyük bir cesaretle çalıştıklarını belirtir:

"-Memleketi istibdat zulmünden kurtarmak için Tıbbiyelilerden 'İshak Sükûti, Abdullah Cevdet, İbrahim Meto' önde gelmek üzere çalışanları ben de biliyorum. Bunların mücadeleleri ve korkmadan çalışmaları, kulaktan kulağa işitiliyor. Abdülhamid istibdadını yıkmak gayesiyle icabederse hayatlarını fedadan çekinmiyeceklerine dair aralarında yemin ettikleri de şayi. Halk kendilerini çok tutuyor ve yakından çalışmalarını takibediyor. 1891-1892 yani geçen seneler bu mücahitler vatandaşlarını hürriyete kavuşturmak gayesiyle saltanata karşı mücadeleye başlamış bulunuyorlardı. Hattâ camilerde vaaz verenler bile duyuldu."(s. 54)

Doktor Adnan Bey, Nusret'in şekillenmeye hazır dimağını doyurmaya çalışmakta, onun sorduğu sorulara cevaplar vererek, Avrupa'da yapılanmaya devam eden Genç Türkler teşkilatlanması hakkında onu bilgilendirmektedir. II. Abdülhamid'in istibdadı o kadar kuvvetlidir ki şüpheli gördüğü gençleri ve münevverleri takip ettirip, hiçbir acıma hissi duymadan onları sürmekte ya da ayaklarına taş bağlatıp Marmara Denizi'ne attırmaktadır. Gençlerin amacı ise bu istibdattan kurtulmak ve Kanun-ı Esasi'yi ilan ettirmektir. Nusret mütemadiyen yapılan bu konuşmalarla birlikte olayları takip etmekte, her geçen gün zihni siyasî cereyanlarla daha da meşgul olmaktadır: "-Babamın intikamını muhakkak almalıyım. Onu benden istibdat zihniyeti ayırdı. Beni baba şefkatinden mahrum etti. Kabahati neydi? Yalnız okumak öyle mi? Fiili bir harekete bile geçmeyi hiçbir zaman düşünmemişti!.."(s. 70) Nusret'in bu düşünceleri aslında sıradan düşüncelerdir, yazar o dönemde Tıbbiye'de okuyan bütün öğrencilerin aynı düşüncelere sahip olduklarını da belirtmiştir.

Yazar dönemin özelliklerini yazı hürriyetinin vatandaşlardan alındığı, esir gibi yaşamanın, padişaha kayıtsız şartsız mutlak itaat etmenin istenilen şeyler olduğu şeklinde aktarmaya devam eder. Nusret, hayatının en büyük emeli olan Tıbbiye'nin beşinci sınıfına geldiğinde birçok Tıbbiyeli öğrenci Divan-ı Harp'te yargılanmaktadır. Nusret de bu gençler arasındadır ve bu münevverler yazarın tabiriyle Kızıl Sultan'ı biraz rahatlatmak adına Trablusgarp'a sürgün edilmişlerdir. Nusret Trablusgarp'ta uzun süre geçirdikten sonra sarayla arası bozuk olan Mahmut Paşa'nın yardımıyla Viyana'ya gönderilir. Viyana'da görev yapan Hüseyin Avni

Bey'den himaye ve alaka ister. Saraya mensup Abdülkerim Paşa'nın oğlu olan Hüseyin Avni Bey, Paris'te hukuk eğitimi almış ve genç yaşta eşini kaybetmiştir. Kızları Nesrin annesinin ölümüne dayanamayarak hastalanmış ve doktorlar onun İsviçre'de tedavi görmesine karar vermişlerdir. Hüseyin Avni Bey, İstanbul'da düşüncelerinden dolayı başına bir iş gelmemesi sebebiyle haberi olmadan kızı Nesrin'in yanına, İsviçre'ye tayin edilir. Sonrasında ise baba kız Viyana'ya yerleşirler. Nusret, Hüseyin Avni Bey'den yarım kalan tıp eğitimini tamamlayabilmek için yardımcı olmasını ister. Ancak dönem çok karışıktır. Kime güveneceğini tam olarak bilemeyen Hüseyin Avni Bey, Nusret'in gerçekten bir Jön Türk olup olmadığını anlayamaz. Çünkü o dönemde Jön Türklerin arasına nifak tohumları serpmek için de Avrupa'ya gençlerin gönderildiği belirtilen noktalardandır. Kısa sürede Nesrin ile Nusret arasında büyük bir aşk doğar. Yazar, Nusret'in Paris'te yapılan ve diğer romanlarda da değinilen Jön Türk konferansına katıldığı bilgisini verir:

> *"-Aziz arkadaşlar, dedi; biz davâmızda her türlü tehlikeye göğüs germesini bilmeliyiz. Burada toplanan her arkadaşımın başından ne felaketler geçtiği hepimizin mâlumudur. Buna rağmen önümüzdeki yolun uzun, dikenli hatta sert kayalıklarla dolu olduğunu da biliyoruz. Dâvamız hepimizden büyük fedakârlıklar beklemektedir. Kızıl Sultanın ömrü sonuna yaklaşmıştır... Evet o, kapandığı Yıldız Sarayından, bütün millete vaktiyle verdiği vaadleri tutmamak, Kanunu Esasiyi ilân etmemek için Tanrı huzurunda ne yalanlar söylemiş ve elân da söylemektedir. Ona hiçbir zaman inanmadık ve inanmıyoruz. Onu devirdiğimiz, meşrutî idareyi memlekette bihakkın kuracak veliahdı tahta çıkardığımız gün artık bu memleket kurtulmuş sayılabilir."(s. 215)*

Nusret'in bu konuşması salonda şiddetle alkışlanır. Hüseyin Avni Bey'in ölümünden sonra Nusret ve Nesrin evlenerek, Nusret'in işi sebebiyle Mısır'a giderler. Bir erkek çocukları olur ve adını Vecdet koyarlar. Yazar bir yandan Nusret'in özel hayatıyla ilgili ayrıntılara değinirken bir yandan da dönemin siyasî durumu hakkında bilgiler verir. Ahmet Rıza ve Prens Sabahaddin'in aralarında fikir ayrılıkları olduğunu belirten yazar onların Avrupa'ya kaçarak vatanı kurtarmak için çalışan vatanseverlerin öncüleri olduklarını belirtir. Yazarın tarihî süreçle ilgili bilgiler

verirken gerçek şahsiyetlerden bahsettiği görülmektedir. Avrupa'da "Terakki", "Şurayı Ümmet" ve adı bilinmeyen ihtilâlci bir fırkanın daha yapılandığı bilgisi verilir. Osmanlı'nın kurtuluşu II. Abdülhamid'in ölmesiyle, öldürülmesiyle yahut da hal' edilmesiyle sağlanabilecektir. Bu sebeple ordunun İttihat ve Terakki Cemiyeti taraftarı olması sağlanmalıdır. Ordunun münevver zabitleri İttihat ve Terakki ile birleşerek önce Üçüncü Ordu'nun, sonra da İkinci Ordu'nun içinde cemiyet yapılanmasını hızlandırırlar. Bu esnada 1905'te II. Abdülhamid'e düzenlenen suikast girişimiyle ilgili bilgiler aktaran yazar, cuma selamlığı esnasında büyük bir patlamanın gerçekleştiğini, bu suikastı düzenleyenlerin Ermeniler olduğunu belirtir. "Kızıl Sultan" bu patlamadan mucizevi bir şekilde kurtulmuştur. Bununla birlikte yazar Eyüp Sabri, Niyazi ve Enver Bey'lerin hürriyet için uğraşanların başında yer aldıklarını belirtirken; onların, çetelerle dağa çıkarak hürriyet mücadelesi verdiklerini ifade eder. Kısa bir süre sonra II. Abdülhamid Kanun-i Esasî'yi ilan etmeye mecbur kalır ve böylece memleket hürriyete kavuşur. Artık gazetelerin rahatça her şeyi yazabildiği bir dönem başlamakta, Nesrin ve Nusret Mısır'dan memleketlerine dönmeyi dört gözle beklemektedirler. Bu esnada arkadaşlarından İstanbul'daki durumla ilgili bilgiler alırlar. Yazar II. Meşrutiyet'in ilanıyla meydana gelen sevinç gösterilerini şöyle tasvir eder:

> *"Buradaki çılgınlığı tasavvur edemezsin. Halk her tarafta 'Yaşasın hürriyet' diye bağırıyor, hürriyet kurdele ve madalyaları bütün göğüsleri süslüyor, Tepebaşı Bahçesi 'Haydel Park' gibi kitabet kürsüsü haline gelmiş, her coşan vatandaş orada bir nutuk irad ediyor. Bundan başka Namık Kemal'in Vatan piyesini seyretmiyen hemen hemen kimse kalmadı."(s. 215)*

İstanbul'dan gelen bu haberlere Avrupa'ya kaçan hürriyet yanlılarının İstanbul'a döndüğü bilgisi de eklenir. Dönenler arasında Prens Sabahaddin de vardır. Devir tersine dönmüş şimdi de belli başlı devlet adamları Avrupa'ya kaçmaya başlamışlardır. Nusret ve Nesrin de bir süre sonra İstanbul'a dönenler arasındadır. Nusret ateşli bir İttihat Terakki taraftarıdır. Onun düşünceleri daha mektepte okurken şekillenmeye başlamış, yalnızca memleketi için mücadele eden bir vatansever olmuştur. Gazetelerde makaleler yazmakta, Fransızcadan Türkçeye eserler tercüme

etmektedir. Nesrin de eşi Nusret'e her konuda yardımcı olmaktadır. Nitekim Nusret İttihat ve Terakki'nin mebus listesine alınarak Meclis-i Mebusan'a girer. Onun siyasete bizzat girişiyle birlikte yazar 31 Mart Vak'ası'nın vuku bulduğu haberini verir:

> *"31 Mart sabahı İstanbul'da dehşetli tüfek sadaları işitildi. Bu sesler Ayasofya taraflarından geliyordu. Fakat bunun niçin yapıldığından kimsenin haberi yoktu. İhtilâl kimsenin hatırına bile gelmiyordu.*
> *...*
> *Şehirde bulunan avcı taburları, irticaa hizmet edebilecek olanları her an mahvedebilirdi. O halde Abdülhamid taraftarlarının bu işde bir dahli olmıyacağı düşüncesiyle herkesi derin bir merak almıştı. Dükkânlar kapanmıştı. ahali Ayasofya meydanına koşuyordu. Yaşlı bir esnaf genç bir memura:*
> *-Asker şeriat istiyormuş, doğru değil mi?*
> *Diye mutaassıp bir eda ile sordu. Memur hakikati gören ve yeni cereyanlara inanan bir vatandaştı.*
> *-Halbuki din, saltanat zamanından daha çok titizlikle muhafaza edilmiyor mu?"(s. 244)*

Yazar diğer romanlarda yer alan 31 Mart'a götüren süreçle ilgili ayrıntılara yer vermemiştir. Bununla birlikte İttihat ve Terakki'nin uygulamalarında herhangi bir sakınca olmadığı, dinin saltanat zamanından daha iyi korunduğunu da belirtmiştir. Bu olaya sebep olacak herhangi bir ayrıntı romanda dile getirilmemiştir. Ayaklanmanın tamamen İttihat ve Terakki'ye karşı yapıldığını ve yıllardır istibdada engel olmak için verilen çabaların bu isyanla boşa çıkabileceği vurgulanmıştır. Yine diğer romanlarda bahsi geçen Adliye Nazırı Nazım Paşa cinayetinden bahseden yazar, onun Ahmet Rıza zannedilerek öldürüldüğü ile ilgili bir ifade kullanmamıştır. İhtilalin gitgide büyüdüğü, rastgele cinayetlerin işlendiği belirtilmiş, köprüde kahraman bir zabitin cesedinin saatlerce olduğu yerde bırakıldığı vurgulanmıştır. Bu hal karşısında Rumeli'deki vatanperverler çileden çıkmışlar, fedakârlıklarının boşa gideceği düşüncesiyle olaya el koymuşlardır. Mahmut Şevket Paşa Hareket Ordusu'yla İstanbul'a gelerek memleketi tekrar istibdat zincirinden kurtarır. Hareket

Ordusu'nun gelişiyle ve isyanın bastırılması ile ilgili ayrıntılara yer vermeyen yazar II. Abdülhamid'in hal' edildiğini şu şekilde ifade eder:

> *"30 küsur seneden beri memleketi istibdat yumruğu altında yaşatan bu Kızıl Sultandan kurtulunmuş, yerine Beşinci Sultan Mehmet çıkarılmıştı. Abdülhamide hal' edildiği ve İstanbulda nefyedileceği bildirildiği zaman renkten renge girmiş, İstanbulda bırakılmasını rica etmişti. Fakat bu isteği kabul edilmediği için birkaç sultan ve çocuklariyle bir arabaya bindirilerek Sirkeci'ye getirilmiş, oradan da Selânikteki Selâtini köşküne gönderilmişti."(s. 246)*

Muzaffer Sezer romanını diğer romanlara nazaran daha sert bir bakış açısıyla yazmıştır. Hatta olayları İttihat ve Terakki cephesinden ele alan bazı romanlarda bile II. Abdülhamid'in hal' edilme sahnesinde duygusallığın hakim olduğu söylenebilir. İttihatçıların tek emeli istibdadın sebebini ortadan kaldırmaktır; ancak yine de II. Abdülhamid hal' edilirken bir burukluk yaşandığı görülmektedir. Fakat Muzaffer Sezer böyle bir duygu yoğunluğunu kesinlikle hissettirmemekle birlikte hal' fetvasını II. Abdülhamid'e tebliğ eden heyet hakkında herhangi bir ayrıntıya da yer vermemiştir.

Roman Balkan Harbi, Bulgar mezalimi, Birinci Dünya Savaşı gibi önemli olaylar etrafında teşekkül ederken Nusret'in şehit olduğu, Nesrin'in de yangından ağır yaralı olarak kurtarıldığı; ancak hastanede öldüğü belirtilir. Vecdet ise babasının yolundan gitmiş, Tıbbiye okumuştur. Babasının hayallerini gerçekleştiren Vecdet, savaşın en yoğun şekilde devam ettiği yıllarda Anadolu'ya giderek halka yardımcı olmaya, onları aydınlatmaya çalışmıştır.

Kendisi de bir doktor olan Muzaffer Sezer romanındaki kahramanları ve olayları bu unsur etrafında birleştirmiş, Tıbbiye öğrencisi olan Nusret vasıtasıyla görüş ve düşüncelerini aktarmıştır. Nitekim babası doktor olan Nusret'in oğlu Vecdet de Tıbbiye'yi bitirerek babasının hayalini gerçekleştirmiştir. Dönemin sosyal yaşantısı ve eğitim hayatı ekseninde II. Abdülhamid yönetimi sert bir dille eleştirilirken, özellikle halkın ve aydınların istibdat altında ezildiklerinden bahsedilmiştir. Yazarın

31 Mart Olayı'na sebep olan Hasan Fehmi suikastına, Derviş Vahdetî'nin *Volkan* gazetesinde yazdığı provoke edici yazılarına, Kör Ali olayına, ordu içindeki gruplaşmalara ayrıntılı yer vermediği görülmektedir. Aynı zamanda diğer romanların hiçbirinde II. Abdülhamid düşmanlığı bu denli derin hissedilmemektedir. Hareket Ordusu'nun gelişiyle istibdat zincirinin kırıldığı, "Kızıl Sultan"ın hal' edilmesiyle de istibdatın sebebinin ortadan kalktığı vurgulanmaktadır. Bu bağlamda yazarın İttihat ve Terakki yanlısı bir tutumla romanını kaleme aldığı net bir şekilde görülmektedir.

3.4. Nahid Sırrı Örik: *Sultan Hamid Düşerken*

Üst düzey bir devlet görevlisinin oğlu olan Nahid Sırrı Örik (1895-1960), *Sultan Hamid Düşerken*[80] *(1957)* romanıyla ün kazanmıştır. *Sultan Hamid Düşerken* romanı II. Meşrutiyet'in ilanından Hareket Ordusu'nun gelişine kadar olan süreci kapsamaktadır. Yazar bu dokuz aylık süreci dönemin toplumsal, siyasal sorunlarını kendisi gibi üst düzey bir yöneticinin çocuğu olan Nimet Hanım ekseninde vermeye çalışmıştır. Bu çalkantılı sürecin sonuçlarına da kısaca değinen Örik, olayları II. Abdülhamid cephesinden ele almaktadır.

> *"Nahid Sırrı Örik'in tutumu, 2. Meşrutiyet'ten, İttihat ve Terakki'den, Sultan Hamid'den söz açan öteki romancıların tutumlarına hiç mi hiç benzemiyor: İttihat ve Terakki'nin zorbalığına karşı çıkıyorlardı o romancılar, ama hiçbirinin aklından 31 Mart'ı sevimli göstermek ya da Sultan Hamid'i tutmak geçmiyordu; Oysa Nahid Sırrı Örik'in gönlü de, kafası da Sultan Hamid'den yana."*[81]

Sultan Hamid Düşerken adlı romanda Nahid Sırrı Örik, "31 Mart Vak'ası" olarak anılan tarihî olay etrafında, Sultan Hamid ile İttihat Terakki arasındaki iktidar savaşını, merkezinde tutkulu bir kadın olan Nimet Hanım'ın eşi Şefik Bey üzerinde uyguladığı iktidar oyunlarını ele almaktadır. Şefik Bey Nimet Hanım'a olan aşkı sebebiyle onun oyuncağı olmuş, her dediğini yapan bir kukla haline gelmiştir. Romanın sonunda 31 Mart Vak'ası'nda İttihat ve Terakki düşmanı olan Şefik hapse

[80] Nahid Sırrı Örik, *Sultan Hamid Düşerken,* Oğlak Yayıncılık, İstanbul 2013.
[81] Fethi Naci, *Yüz Yılın 100 Romanı,* Adam Yayınları, İstanbul 2002, s. 231.

atılırken, Nimet çareyi ülkeyi terk etmekte bulmuştur. Çalışmaya konu olan asıl unsur olan 31 Mart Vak'ası ise okuyucuya olayın nedenleriyle birlikte sunulmaktadır. İstanbul, yazarın deyimiyle Rumeli'den gelmiş kimselerden yani İttihat ve Terakki'den gittikçe soğumakta, ayrıca İttihatçılar'dan kopan ılımlılar Ahrar Fırkası'na yönelmektedir. Ahali, mebuslar henüz iş başına dahi gelemeyen; bilgi, yönetim ve tecrübeden yoksun İttihat ve Terakki'yi devlet kademesinden uzaklaştırmak ister. Örik, 31 Mart Vak'asının nedenleri arasında gösterdiği bu durumu romanda şu şekilde anlatır:

> *"İstanbul, Rumeli'nden gelmiş kimselerden gittikçe soğuyor, kendi içinde beliren mutedillere, "Ahrar" ismiyle teşekkül eden fırkaya, hatta programının ve nutuklarının şişkin, müphem fakat maddeleştirilip tatbik sahasına geçirilecek olsa imparatorluğu parçalamaya pek kaadir sözleri arkasında ince nezaketinden, güzel konuşmasından ve annesi Seniha Sultan'ın eşyası hayli eskimiş sarayından başka hiçbir şey bulunmayan Prens Sabahaddin Bey tarafına dönüyordu. Haftalarca bir türlü neşredilmeyen beyannamesini Kâmil Paşa tam Manyasizade'nin yerine yeni bir mebus seçileceği gün çıkarmış, İttihatçılar'ın nasıl bir cebir siyaseti takip etmek istediklerini ve buna mâni olduğu için kendisini de ne tertipler kurup ve ne planlar takip edip düşürdüklerini anlatarak, fikirleri Cemiyet'ten büsbütün soğutmuştu."(s. 204)*

Bununla birlikte mebuslar arasında muhtelif gruplaşmalar başlar. Ahrar Fırkası muhalif grupları bünyesine katarak hızla çoğalır. Hatta İttihat ve Terakki'nin içinde bulunan ılımlılar daha önce verdikleri kararları sorgulamaya başlar ve İTC'den kopmalar gerçekleşir. Örik, Ahrar Fırkası'nın güçlenmesini ve meclisin içinde bulunduğu durumu şöyle aktarır:

> *"...Muhtelif unsurlar, Müslüman azınlıkları da dahil, kendi aralarında birer grup haline gelmiş bulunuyorlardı. Ve muhtelif Arap bölgelerinin yolladığı Arap ırkından mebusların yekûnu, Türk mebuslarının sayısına hemen hemen varıyordu. 'Ahrar' fırkası bütün bu azınlık kümelerini kazanmış bulunduğu gibi, güç halle bir ekseriyet teşkil edebilecek olan*

Türk mebuslar içindeki tesirini de gittikçe artırıyordu. Meclis, İttihat ve Terakki'nin emriyle Kâmil Paşa'ya karşı müttehit bir kütle halinde birleşip ayaklanan ve onu düşüren meclis değildi sanki. O derin tecrübelere sahip ve İngiltere kralının şahsi dostu olan paşaya itimatsızlık reyi verenlerin çoğu buna pişman, bundan mahcup olmuşlardı. Yarın bunların büyük bir kısmı cebir karşısında böyle hareket etmiş olduğunu iddia edeceğe benziyordu."(s. 205)

Bütün bu gelişmelerin hemen içinde 31 Mart Olayı'nın fitilini ateşleyen hadise vuku bulur. Bu olay, muhalif gazeteci Hasan Fehmi'nin karanlık bir cinayete kurban gitmesidir. Köprünün her iki yanında da köprü tahsildarlarının ve polislerin bulunmasına rağmen katilin rahatça kaçması bütün nazarların İTC üzerine yoğunlaşmasına neden olur. Zira sadrazam ve nazırlar İttihat ve Terakki'nin emriyle atanmışlardır. Eski İttihatçı yeni muhalif Şefik'in, katilin bulunması yönünde yaptığı meclis konuşması ve özellikle ertesi gün cenaze kaldırılırken toplanan grupların öfkesi 31 Mart'ın adeta bir provası şeklinde cereyan eder. Zira en koyu muhalifler ve çeşitli yerlerden getirilen sarıklılarla hoca kıyafetine girmiş türlü unsurlar hep beraberdir. Nitekim birkaç gün sonra isyanın çıkışını yazar şu şekilde haber verir:

"31 Mart vak'ası, yani sabaha karşı bir köşesinde âyân ve mebusan meclislerinin sığınmış bulundukları Ayasofya Meydanı'ndaki Adliye Nezareti binası önüne şehrin muhtelif kışlalarından tabur tabur askerin gelip doluşu ve silah sesleriyle birlikte 'Şeriat isteriz!' diye feryada koyuluşu…"(s. 208)

Örik, söz konusu eserinde 31 Mart ayaklanmasında yaşananları Şefik üzerinden anlatmaktadır. Şefik olay günü karışık duygular içindeyken konağa isyanla ilgili malumat gelir. Asiler, meclise karşı değil İttihat ve Terakki'nin malum şahıslarına ve bazı vaziyetlerine karşı ayaklanmışlardır. Nitekim istifa ettiği söylenen Ahmet Rıza Bey, Talat Bey, Rahmi, Cavit ve Cahit Beyler kaçmışlar, sırra kadem basmışlardır. Yine diğer romanlarda karşımıza çıkan Adliye Nazırı cinayeti bu romanda da değinilen noktalardandır. Yazar, Adliye Nazırı'nın Cahit Bey zannedilerek öldürüldüğünü belirtmiştir.

Bütün bu yaşananlardan sonra Hüseyin Hilmi Paşa, Yıldız Sarayı'na giderek istifa eder, yeni kabineyi kurmak üzere Tevfik Paşa memur edilir. İsyanın bu sıcak günlerinde Şefik, Mehmet Şahabeddin Paşa'nın damadı olması münasebetiyle de Dahiliye Nazırlığı'na getirilir. Eski İttihatçı Şefik, 31 Mart İsyanı'nın fitilini ateşleyen Hasan Fehmi cinayetinden sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle olan bağlarını çoktan koparmıştır. Yazar, Şefik Bey vasıtasıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin durumu ve 31 Mart Vak'ası hakkındaki görüşlerini dile getirir:

> *"Pek tabidir ki Dahiliye Nazırı Şefik Bey de vaziyetten pek memnun olanlardandı ve eski arkadaşlarının âkıbetlerine asla matem tutmuyordu. 10 Temmuz inkılabının ilk günlerinde Selanik'ten gelmiş heyet arasında İstanbul'da devletin en mühim makamlarından birinin başına geçmişti. Bu mevkide uzun bir müddet kalacağından da emindi. Artık nazırların İttihat ve Terakki'nin keyif ve heveslerine kurban olmaları devri geçmişti."(s. 219)*

İttihat ve Terakki ile Şefik arasında yıkılmaz bir duvar örülmüştür ve Şefik bu durumdan hiçbir endişe duymaz. Çünkü İttihat ve Terakki kendi hataları yüzünden mevcudiyetine son vermiştir. Yazar, 31 Mart Vak'ası'nın gerçekleşmesini ılımlı-olumlu bir atmosfer olarak görmüştür. Hatta bu durum karşısındaki memnuniyeti "sükun avdet etmişti." sözleriyle belirtmiştir. Romanda isyan ile ilgili bölüm şöyledir:

> *"Ve birkaç gün taze ve mesut bir hava teneffüs edenler sade Nişantaşı'ndaki Mehmet Şahabettin Paşa konağının halkından ibaret kalmadı. İstanbul'da sükun avdet etmişti ve dökülmüş cüzi kan bu inkılap için ödenmesi kabul edilebilecek en hafif bir kefaretti. Padişahın kendisine dokunmayacağını anladığı için Mebusan Meclisi bile halinden memnundu."(s. 218)*

93 Harbi münasebetiyle meclisi fesheden II. Abdülhamid'in 31 Mart'tan sonra meclisi feshetmeyeceğine kanaat getiren mebuslar, isyanın Meşrutiyet'e değil İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı yapılmış bir darbe olduğunu bir beyanname ile tasdik

edip bütün memlekete ilan ederler. Bu bakımdan yazarın 31 Mart olayını ele alırken tarihî gerçeklikle örtüşen bilgiler verdiği görülmektedir. Ancak İstanbul'da isyan sırasında oluşan atmosferle ilgili yapmış olduğu yorum şahsi ve kurgusaldır. Yazarın 31 Mart isyanını takip eden birkaç günde oluşan taze ve mesut hava için dökülen kanı küçük bir bedel olarak göstermesi de ilgi çekicidir. Zira incelenen romanların birçoğunda bu süreçte II. Abdülhamid yanlısı olsun olmasın çok fazla kan döküldüğünden, meydanlarda üzerlerinde kurumuş kanlarla dolu zabit cesetlerinin varlığından bahsedilmektedir.

Nahid Sırrı Örik'e göre ise 31 Mart İsyanı'ndan sonra İstanbul'da ve taşrada asayiş mükemmel surette işlemektedir, payitahtta ve bütün Anadolu ile Arabistan vilayetlerinde endişeye mahal verecek hiçbir olay bulunmamaktadır. Yazar, Sultan Hamid'in ağzından 31 Mart günü İstanbul'u gizlice terk eden İttihat ve Terakki mensuplarını da eleştirir. Selanik'e kaçan İttihatçılar'a, bulundukları ateşemiliterlik vazifelerini izinsiz terk eden Enver, Hafız Hakkı ve Fethi Beyler de katılırlar. Sultan Hamid Selanik ve Manastır'da galeyanın başladığını, her ırka mensup insanların orduya katıldığı haberini aldığını Tevfik Paşa'ya söyler. Tevfik Paşa sadrazam olmasına rağmen bu olaylardan bihaberdir. Sultan'ın hafiyeleri bu bilgiyi ona iletmişlerdir. Örik, Hareket Ordusu'nun toplanması ile ilgili söz konusu bilgiyi de Sultan Hamid'in ağzından aktarır:

> *"Payitahta ve bütün Anadolu ile Arabistan vilayetlerinde endişe verecek mahiyette hiçbir şey yok. Ancak Rumeli vilayetinde kaynaşma tekrar başlamış bulunuyor. İstanbul'dan pek kahramanca kaçanlar Selanik yolunu tuttukları gibi ateşemiliter sıfatıyla Berlin, Viyana ve Paris'e yollanan hürriyet kahramanları Enver, Hafız Hakkı ve Fethi Beyler de terk-i vazife ile aynı yere müteveccihen yola çıkmışlar. İstanbul'a karşı harekete geçecek ordunun başında yeni şanlar kazanacaklar."(s. 224)*

Romanda Rumeli'de toplanan Hareket Ordusu'nun İstanbul üzerine yürümesinin nedeni olarak gösterilen en önemli husus ise irticadır.

"Bütün gözler Rumeli ordusunun İstanbul üzerine yürüyüşünü takip için bu tarafa, aynı noktaya çevrilmiş bulunuyordu. Gelen bu kuvvet İstanbul'daki askeri kıyamın tamamıyla irtica tertibi bir hareket olduğunda ısrar ederek müsebbiplerini cezalandırmak üzere İstanbul'a gireceğini ilan ediyordu."(s. 233-234)

Oysa Sultan Hamid her defasında irticaya dönülmeyeceğini, Meşrutiyet'e sonuna kadar bağlı kalacağını dile getirir:

"Ortada hiçbir irtica hareketi bulunmadığını, Meşrutiyet'in bütün vecibelerine riayet edildiğini ve faraza bütün bu memleket Kanun-ı Esasi'nin tatbik mevkiinden kalkmasını tekrar istese dahi kabul etmeyeceğimi nam-ı şahaneme ilan etsinler!"(s. 227)

Hareket Ordusu'nun İstanbul'a yürüyeceği söylentisinin ardından İstanbul'da birçok şey değişir. 31 Mart'ın hemen ardından Sultan Hamid'e methiyeler yağdıran gazetelerin de dili değişir ve Sultan Hamid'e övgüler yerini hakaretlere bırakır:

"...Ve artık gazetelerin dili değişmişti. Temmuz'dan sonra hiç kullanılmamış olan bazı lakaplar ve sözler 31 Mart'ın hemen ertesi günü zillullah-ı fil-âleme kadar, Sultan Hamid'in yeryüzünde Allah'ın gölgesi bulunduğuna kadar birer birer meydana çıkmış ve unvanlar kumandan-ı âzamımız efendimiz sözüne kadar alıp yürümüşken bunların hepsi yine derlenip toplanıp ortadan kaldırılarak hükümdarın adı pek sade bir şekilde yazılmaya başlamış, bunu ilk tenkitler, ilk tenkitleri de hakaretler, gittikçe acı ve ağır hakaretler takip etmişti."(s. 230)

Hareket Ordusu'nun İstanbul'a yürüyeceği haberlerinin duyulmasının ardından Bâbıâli'ye, daha önce 31 Mart Vak'ası sonucu kurulan Tevfik Paşa kabinesinin gayri meşru olduğu bu yüzden Hüseyin Hilmi Paşa'nın tekrar sadrazam olması gerektiğini belirten telgraflar çekilir. Bununla birlikte halk arasında oluşan genel kanı Sultan Hamid'in gelen kuvvetleri bozguna uğratacağı, şehri harap etme pahasına taht ve tacını koruyacağı yönündedir. Ayrıca Sultan Hamid'in yabancı devletlerden himaye

istediği söylentileri de ordu içinde yayılır. Ancak halkın söz konusu düşüncesi gerçekleşmez. Zira Sultan Hamid farklı görüştedir:

> *"Hükümdarın ecnebi himayesi istemiş olduğuna dair Ayastefanos'taki orduda çıkan şayialar hakikate tamamıyla zıt ve sadece birer iftira idi. Sultan Abdülhamid Han yardım istemek şöyle dursun, Rusya İmparatoru namına sefir tarafından bildirilen himaye teklifini de reddeylemişti. Etrafında kendisini müdafaya hazır bulunan kuvvetlere, tüfekçilerine ve bütün ikinci fırkaya tekmil birinci orduya Selanik'ten gelen kuvvet şehre girdiği takdirde katiyen mukavemet etmeyerek silahlarını teslim etmelerini tebliğ ettirmişti."(s. 234)*

Sultan Hamid'in kan dökülmemesi ve karışıklık çıkmaması için tahtı bırakacağını söylemesi Osmanlı Devleti için bir yıkım olacağının işaretidir. Yazar, çocukluğundan beri babası Mehmet Şahabettin Paşa ile sürekli siyasî sohbetlerde bulunan ve olayları iyi değerlendiren Nimet nezdinde Sultan Hamid'in kendi isteği ile çekilmesinin sakıncalarını şöyle dile getirir:

> *"Sultan Hamid'in taht ve tacı bırakması memleket için ve bizim kendi şahsımız için bir felakettir. Evvela memleket için bir felakettir, çünkü bütün hayatı mahpus geçmiş olan Reşad Efendi artık tamamıyla aptallaşmış bir biçare ihtiyardır. Bunda herkes müttefik! Padişahlığı laf halinde kalacak, kendisi İttihat ve Terakki'nin mutlak hâkimiyetine tahammül edemeyecek olan unsurlar da yer yer isyan çıkaracaklar. Bu isyanlar neticesinde memleketin ne hale geleceğini söylemeye ise lüzum yok!"(s. 238)*

Hareket Ordusu'nun İstanbul'a geleceği haberlerinin ardından Meclis-i Mebusan da tavrını değiştirir. Bunun yanında Sultan Hamid'e sadakat yemini eden sadrazam Tevfik Paşa Rumeli'den gelecek orduya karşı tedbirler almak yerine ansızın ortadan kaybolur. Böylece Sultan Hamid, Yıldız Sarayı'nda tek başına kalır.

Sultan Hamid Düşerken romanında Sultan Hamid'in tahttan indirilmesi hadisesi doğrudan verilmez. Örik, Sultan'ın tahttan uzaklaştırılacağını roman kahramanlarından Nimet Hanım'ın ağzından aktarır:

> *"O mukadderatına rıza gösterdiği için kendisini izzet ve ikram ile Yıldız Sarayı'ndan Çırağan'a, yahut da Beylerbeyi'ne naklederler. Nihayet Selanik'e, Kâbe-i hürriyetlerine götürürler. Fakat adamları, kendisine hizmet etmeyi istemiş olanlar darağacına çıkarlar."(s. 255)*

Nahid Sırrı Örik'in *Sultan Hamid Düşerken* romanında II. Meşrutiyet'in ilanı ile Sultan Hamid'in tahttan indirilmesine kadar olan zaman diliminde yaşanan toplumsal, siyasal ve askeri tüm olaylar tarihî gerçekler dikkate alınarak anlatılmıştır.

> *"Roman Sultan Hamid'in soyluluğunun vurgulanmasıyla, Şefik Beyin Nimet Hanımın elinde kayıtsız şartsız bir oyuncak durumuna gelmesinin sergilenmesiyle, Nimet Hanımın ancak bir Batı romanından çıkıp gelebilecek davranışıyla son bulur. Nahid Sırrı, usta bir romancı olarak, romanını tam zamanında bitirir. Çünkü artık Şefik Beyin de, Nimet Hanımın da, Sultan Hamid'in de romancı için ilginç bir yanı kalmamıştır; romanlık dramları bitmiştir. Bundan sonrasını anlatmak tarihçinin işidir, romancının değil."(s. 236)*

Bu çalışmada elde edilen en önemli sonuç şüphesiz tarihî eserlerde anlatılan gerçeklik ile edebî eserlerde yer alan gerçekliğin birbirine paralel olmasıdır. Öyle ki tarihî gerçekliği bilmeden söz konusu romanı okumak dahi II. Meşrutiyet döneminde yaşanan olayları anlamlandırmaya yetecektir. Hatta Örik, tarihî gerçekliği romanın bazı bölümlerinde en ince ayrıntısına kadar vermiştir. Bu bağlamda bazı tarih kitaplarında dahi bulunamayacak bilgilere söz konusu romanda anlatılanlar aracılığıyla ulaşılabilir.

Nahid Sırrı Örik, olayları II. Abdülhamid döneminde üst düzey bir yöneticinin kızı olan Nimet Hanım ve Nimet Hanım'ın eşi Şefik Bey ekseninde vermiştir. Bu nedenle bizzat olayları yaşayan şahsiyetler vasıtasıyla sarayda ve mecliste yaşananlara

tanıklık edilmektedir. Yazar İttihat ve Terakki'nin II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki süreçte izlediği yanlış politikaları eleştirmiş, Hasan Fehmi cinayetinden sonra verilen tepkileri haklı ve yerinde bulmuştur. Zira bu olayların akabinde meydana gelen 31 Mart İsyanı'nda İstanbul'da birkaç günlük taze ve mutlu bir atmosferin oluştuğunu belirtir. Yazara göre dökülen kan bile gerçekleşecek inkılap hareketi için ödenmesi gerekli bir bedeldir. Netice olarak yazarın İttihat ve Terakki karşıtı bir tutumla olayları II. Abdülhamid cephesinden ele aldığı görülmektedir.

3.5. Murat Sertoğlu: *Bulgar Sadık*

Bulgar Sadık[82] *(1959)* romanı tarihimizde önemli ve sancılı bir süreci teşkil eden II. Meşrutiyet'in ilanından önceki dönem ile 1. ve 2. İnönü savaşlarına kadarki zaman dilimini kapsamaktadır. Bu zaman dilimi, sürece bizzat şahitlik etmiş, Balkan çetelerinin arasında yer almış, gerçek bir şahsiyet olan Bulgar Sadık aracılığıyla objektif bir şekilde verilmeye çalışılmıştır. Büyük bir gazetenin yazı işleri müdürü olan Murat Sertoğlu (1910-1989) bu eserinde, bütün gençliği Balkanlarda komitacı kovalamakla geçen bir Türk kahramanı olan Bulgar Sadık'ın hayatını kaleme almıştır.

Aslen Bulgar ve Hristiyan olan Bulgar Sadık'ın gerçek adı Stoyan'dır. Roman, yazarın yanına gelen Bulgar Sadık'ın yaşadıklarını anlatmasıyla başlar. Olaylar, komutan Binbaşı Volkof'un Bulgar Sadık'a tokat atması ve Bulgar Sadık'ın da onu dövüp firar etmesiyle başlar. Edirne Valisi'ne sığınarak bir süre Hüseyin adıyla Osmanlı adına çalışan Sadık yakaladığı çetecilerin altın vererek hapisten kurtulduklarını öğrenince Vali'nin yanına bir hışımla girer ama beklediği ilgiyi göremediği gibi kovulur. Edirne'den çıkarak Kırkkilise yanlarında kendisi gibi meşhur bir çeteci olan dedesinin yaptırdığı manastırda onun hatıralarını okuyarak zaman geçirmekte, aralarına sızdığı çetecileri de teker teker öldürmektedir. Onların Türk ve Müslüman köylülerine yaptıklarını hazmedemeyen Bulgar Sadık Osmanlı'nın ve II. Abdülhamid'in takdirini kazandığından son anda idam cezasından kurtularak Müslümanlığa davet edilir. Sadık ismini alan Stoyan o andan itibaren Türkler adına çalışan, Padişah tarafından görevlendirilmiş bir casus olur. Olayları

[82] Murat Sertoğlu, *Bulgar Sadık*, İtimat Kitabevi, Yeni Matbaa, İstanbul 1966.

farklı bir pencereden sunan roman diğer romanlarda bahsi geçen Balkan çetecileri hakkında ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Sarayda Ethem Paşa himayesinde bir ay kalarak çalışmalarına devam eden Sadık, Serez'e gitmek üzere yola çıkar. Saraydan ayrılırken söylediği söz ise ilgi çekicidir: “Artık rahattım. Sarayın hile ve desiselerinden uzaktım.”(s. 51)

Bulgar Sadık Balkanları avucunun içi gibi bildiği için II. Abdülhamid’in onu ölümden son anda kurtararak Osmanlı lehinde kullandığı söylenebilir. Nitekim Okay Tiryakioğlu'nun *"Abdülhamid Son Hükümdar"* romanında kendisine suikast düzenleyen gençleri de Yıldız'a çağırıp Osmanlı lehinde kullandığına şahit oluruz. 1906 senesinde Sadık'ın 60 kişilik müfrezesiyle çetelerin peşine düştüğünü ifade eden yazar, Sadık'ın çetecilere ait silah depolarını havaya uçurduğunu, çete elebaşlarını tek tek yok ettiğini belirtir. Komitecilerin ve cephanelerinin bulunduğu bir binayı patlatmak üzere girişimde bulunan Sadık ve arkadaşları saldırıya uğrarlar. Bina yerle bir olmuş; ancak Sadık çenesinden çok derin bir yara almıştır. Selanik'teki tedavisinden sonra, emniyetinin daha iyi sağlanması adına İstanbul'a gönderilen Sadık'a Padişah başkomiserlik rütbesi ve beşinci dereceden Mecidî nişanı verir. İstanbul'da çalışmaya başlayalı çok kısa bir süre geçmiştir ki Sadık Padişah'ın baş hafiyesi Fehim Paşa'dan bir davet alır:

> *"Fehim Paşa ile bir az öteden konuştuktan sonra, hemen asıl söylemek istediği konuya geldi.*
> *Baklayı ağzından çıkardı.*
> *Benden Rumeli'de vazifeli olan bazı subaylar hakkında bilgi istiyordu. Bunların hemen hepsi de hürriyetperver kimselerdi. Benden ne maksatla bu bilgileri istemekte olduğunu anlayınca kendisinden hemen tiksindim ve onları tanımadığımı söyledim.*
> *Yutmadı. Gözlerimin içine dikkatle bakarak:*
> *Onları pek güzel tanımakta olduğunu biliyorum ama konuşmak, bize haklarında bilgi vermek istemiyorsun. Bu, senin için hiç te iyi birşey değil. Dedi.*
> *Kızmıştım:*
> *-Ne demek istediğinizi anlamadım, dedim.*

-Anlarsın, anlarsın, diye başını salladı. Çok iyi anlarsın. Tutmuş olduğun bu yol seni ancak felâkete götürür. Bunu da bilmelisin. Biz sadık kulları Zâtı Şâhâneye yan bakanları mahvetmeğe yemin etmiş bulunuyoruz. Onun için de ayağını denk almalısın."(s. 80)

Balkanlarda çeteler peşinde koşan hürriyetseverleri jurnal etmediği için kendisini tehdit eden Fehim Paşa ile Bulgar Sadık'ın arası açılır. Aynı zamanda Fehim Paşa'ya yakın olan Hasan Paşa ve yardımcısı Vasıf Paşa ile de arası açılmıştır. Bu olaylardan sonra Sadık'ın II. Abdülhamid'in değil de hürriyetseverlerin, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin safında yer aldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Selanik'ten gelerek askerleri ayaklandırıp II. Meşrutiyet'i ilan ettireceklerini düşündükleri iki zabitin yakalanması için Sadık'ı görevlendirmişlerdir. Ancak Sadık onları bir süre misafir ettikten sonra zabitlerin kaçmalarını sağlamıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı ise şu şekilde ifade edilmektedir:

"O heyecanlı Temmuz günü hürriyet resmen ilâ olundu. O zamana kadar ismi var, cismi yok olan Kanunu Esâsî artık ortaya çıkmıştı.
İstanbul'da hürriyet, târif edilmez bir heyecan içinde kutlanıyor ve bu arada bir çok aşırı davranışlar da oluyordu.
Ben olanbitenleri bir kenardan ibretle seyrediyordum. Bu arada azılı hafiye Fehim Paşanın da yanında hempaları olduğu halde, hürriyet lehinde yapılan gösterilere katılmasını seyretmek, hakikaten pek ibret verici bir şey oluyordu.
Bu adam daha düne kadar istibdadın en koyu bir müdafii olduğu halde, şimdi hürriyet kahramanı kesilivermişti. Halbuki sadece bu kelimeyi ağzından kaçırdığı için o zamana kadar kimbilir kaç kişinin kanına girmiş bulunuyordu.
Bu, ne ibret verici bir olaydı. İşte biz hürriyeti bu şekilde karşıladık."(s. 84-85)

II. Abdülhamid'in başhafiyesi bile II. Meşrutiyet'le birlikte saf değiştirmiş, döneme ayak uydurmuştur. Hürriyetseverler Meşrutiyet'e kavuşmuş, devir tersine dönmüştür. Sadık'ın bu dönemdeki görevi ise II. Abdülhamid'in hal' edilmesi durumunda tahta

geçecek olan veliaht Mehmet Reşat'ı korumaktır. Bu görev 31 Mart Vak'ası patlak verene kadar devam eder. İttihatçıların açmak istedikleri ilerleme yolu, Batılılaşma hareketleri özellikle bazı "yobazların" hiç hoşuna gitmez. Bu sebeple kim oldukları tam olarak bilinmeyen bazı hocalar camilerde halkı Meşrutiyet'e karşı kışkırtma çalışmaları yaparlar. Bunun yanında *Volkan* gazetesinin cahil halkı isyana teşvik ettiği belirtilir. Bu gazetede dinin elden gittiği, Meşrutiyet'in gavur icadı olduğu, memlekete şeriatın hakim olması gerektiği yönünde yazılar çıkmaktadır. Hürriyetin ne demek olduğunu tam olarak algılayamamış olan halk, sınırlarını da henüz tam olarak çizememiştir. Gazetelerde birbirleri aleyhinde bir sürü yazılar yazan insanlar kendi hürriyetlerinin başkalarının hürriyeti ile sınırlandığını tam olarak anlayamamışlardır. 31 Mart günü diğer romanlarda çoğunlukla karşımıza çıkan betimlemeye benzer bir betimleme yapan yazar, bu betimlemeyle birlikte 31 Mart sürecine girmiş olur. "1324[83] yılının Mart ayının 31 inci günü idi. O sabah her nedense erkenden Zaptiye Nezaretine gitmek üzere yola çıkmıştım. Havada âdeta tehlike bulutları uçuşuyordu. Yüreğimde bir eziklik hissediyordum."(s. 91) Yazar 31 Mart'ı hazırlayan sürece kısaca değinmiş olmakla birlikte 31 Mart İsyanı esnasında yaşananlara ayrıntılı olarak yer verir. Ayasofya Meydanı'nda başlarında hocaların olduğu Avcı Taburları'nın alaylı zabitler ile "Şeriat isteriz!" diye ayaklandıkları belirtilmektedir. Sadık, asker elbisesi giyerek isyancıların arasına girip bilgi toplamaya başlamıştır. Ayaklanan askerlerin çoğunun olan bitenden haberi yoktur. Diğer romanlarda da belirtildiği üzere isyancılara Hamdi Çavuş denilen serserinin başkanlık ettiği belirtilmiştir. "Sonra da fena bir haber daha duydum. Mektepli birkaç zabit vurulmuş. Çavuşlardan biri mektepli, yâni okuryazar kime rastlarlarsa öldürmelerini emretmiş."(s. 93) Diğer romanlarda karşımıza çıkan isyancıların doktorun önünü keserek sordukları: "Alaylı mısın, mektepli mi?" sorularının muhatabı bu romanda bir gazete dizgicisidir. Olay şöyle ifade edilir:

"-Sen ne iş yaparsın?

-Mürettibim. Hilâl matbaasında mürettiplik yapıyorum.

-Okur yazar mısın?

Ethem usta durumu hemen anlamıştı. Bu soruya hemen cevap verdi:

-Hiç mürettipler okur yazar olurlar mı?

[83] Rumi 1325 yılında gerçekleşen 31 Mart Vak'ası romanda 1324 olarak belirtilmiştir.

Bu soruyu öylesine ciddi bir tavırla sormuş bulunuyordu ki, kendisini yakalamış bulunan askerler şaşaladılar. Ve mürettipliğin herhalde okur yazarlıkla bir ilgisi olamayacağını sanarak kendisini bıraktılar."(s. 94)

İsyancı askerlerin her şeyden bihaber cahil bir topluluk oldukları örnek olarak verilen bu olaylarla netleştirilmeye çalışılmıştır. Derviş Vahdetî'nin *Volkan* gazetesinde yazdıkları yazılar, isyanın fitilini ateşleyen en önemli sebep olarak gösterilmiştir. Yine diğer romanlarda karşımıza çıkan bir cinayet bu romanda farklı bir şekilde ifade edilmiştir. Murat Sertoğlu, işlenen cinayetlerden birisinin Hüseyin Cahit Bey zannedilerek vurulan Samim Bey olduğunu belirtmiştir. Ancak diğer romanlarda Hüseyin Cahit zannedilerek vurulan şahsın Lazkiye Mebusu Aslan Bey olduğu belirtilir. Gelişigüzel cinayetler işlenmeye devam edilmektedir. İlerici olarak tanınmış olan mebuslar ve gazeteciler canlarını kurtarma çabasındadırlar. Hüseyin Cahit öldürüleceğini düşündüğü için Rus Sefarethanesi'ne sığınmıştır. İstanbul sokakları ise şöyle tasvir edilmektedir:

"-Şeriat isteriz!
-Adalet isteriz! sesleri de geri kalmıyordu.
Fakat bunların yüzde doksan dokuzu şeriatin de adaletin de ne olduğunu bilmeyen zavallılardı."(s. 95)

Sadık'ı da kendilerinden zanneden çavuşlar onun yanında konuşmaktan çekinmezler. İsyancı çavuşların istekleri şeriatın her şeyden üstün tutulması, orduya mektepli zabit sokulmaması, namaz kılmayanların hapse atılması, her işin başına sarıklıların geçmesi, sarıklı olmayan ve ulemadan bulunmayanların mebus seçilmemesi, Avrupalıya benzemek isteyenlerin kafalarının kesilmesi, bütün mekteplerin kapatılması, sokağa çıkan kadınların recmedilmesidir. Sadık bir ara karışıklıktan yararlanarak içinde öldürülmek üzere bütün münevver subayların isimlerinin yer aldığı defteri yok etmeyi başarır ve yaşadıklarını gidip Sami Paşa'ya aktarır. Sadık isyancılar arasına sızmış onların işleyecekleri cinayetleri önceden öğrenerek çoğuna engel olmuştur. Ancak sonunda yaptıkları anlaşılınca İstanbul'dan kaçarak Mahmut Şevket Paşa'nın yanına gitse de Mehmet Reşat'ı korumak için geri dönmek zorunda kalır. Kısa bir süre sonra da Hareket Ordusu'nun İstanbul'a geldiği bilgisi verilir.

Hareket Ordusu'nun isyanı bastırması ile ilgili ayrıntılara yer vermeyen yazar, isyancıların kısa bir sürede etkisiz hale getirildiğini belirtir: "Memleketin başına bir felâket bulutu gibi çöken II. Abdülhamid tahtından uzaklaştırılmış, yerine Mehmet Reşat Efendi 5. Sultan Mehmet namı ile getirilmişti."(s. 102) Yazarın olayları II. Abdülhamid karşıtı olarak ele aldığı bu cümleden de net olarak anlaşılmaktadır. II. Abdülhamid'e karşı cephe alınsa da onun 31 Mart İsyanı'nda herhangi bir müdahalesi olmadığı da belirtilir. Sadık, 31 Mart'ın çıkmasında II. Abdülhamid'in herhangi bir müdahalesinin olmadığını şöyle ifade eder:

> *"Olay bastırıldıktan ve Hareket ordusu İstanbul'a geldikten sonra, tarihe 31 Mart vakası olarak geçen çirkin olayı bizzat Abdülhamid'in tertip ve teşvik etmiş olduğu ileri sürüldü. Ben buna inanmıyorum. Eğer ortada böyle birşey olaydı, daha önceden mutlaka birşeyler sızardı. Elde bunu teyit eden bir tek delil olsun bulunurdu."(s. 91)*

II. Abdülhamid'in hal' edilişiyle ilgili ayrıntılara yer vermeyen yazar İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin elde ettikleri zafer sarhoşluğuyla yanlış politika izlediklerini belirtmiş, Makedonya'da bazı yerlere özgürlük verilerek büyük hata yapıldığını; ancak geri dönüşünün olmadığını vurgulamıştır. Romanda olaylar kronolojik olarak ilerlemekte Bulgar Sadık Türkler adına çalışmaya devam etmektedir. Romanın sonunda da Sadık, Birinci ve İkinci İnönü Savaşları'na katıldığını, İkinci İnönü Savaşı sırasında ayaklarının donduğunu, tedavisi için uğraşıldığını belirtmiştir. Türk ordusu sonunda düşmanı denize dökmüş, vatan kurtulmuş Sadık da İstanbul'a gidip Üsküdar Taharri Komiserliğine başlamıştır. Bir süre sonra ayaklarındaki sızılar artar ve yatırıldığı hastaneden onları kaybederek çıkar: "Ne yapalım, Vatan sağ olsun, dedik. Beni emekliye ayırdılar."(s. 315)

Yazar gerçekte yaşamış tarihî bir şahsiyet olan Bulgar Sadık aracılığıyla olaylara, diğer romanlarda değinilen Balkan çeteleri bağlamında gerçekçi bir bakış açısı getirmiştir. Bulgar Sadık İttihat ve Terakki Cemiyeti yanlısıdır ve almış olduğu görevler dolayısıyla olaylara bizzat tanık olmuştur. Tam bir hürriyetsever olan kahraman, Padişah'a çok yakın görevlerde bulunması sebebiyle sarayın tüm karanlık yüzüne de şahitlik etmiştir. Saray'ın Bulgar Sadık'ı jurnalci olarak kullanmasına

karşın onun hürriyet yanlısı iki zabite yardım etmesi, romanın hangi bakış açısıyla yazıldığını netleştirir. Bununla birlikte II. Meşrutiyet'in ilanı heyecan ve ümitle karşılanırken, Meşrutiyet karşıtları "yobaz" olarak ifade edilmektedir. Bazı tarihî gerçekler diğer romanlardan farklı bir şekilde ele alınmış olsa da yazarın 31 Mart İsyanı'nın çıkışıyla ilgili değerlendirmelerinin tarihî gerçeklikle örtüştüğü görülmektedir. Yazar her ne kadar II. Abdülhamid karşıtı olsa da isyanın çıkışında onun rolünün olmadığını da belirterek objektif bir değerlendirme yapmıştır.

3.6. Bekir Büyükarkın: *Yoldaki Adam*

Bekir Büyükarkın (1921-1998) romanlarının konusunu genellikle Türk tarihinden almaktadır. *Yoldaki Adam*[84] *(1973),* Bekir Büyükarkın'ın dokuzuncu romanıdır. Bu eserinde yazar, Meşrutiyet devrini gözler önüne sermiştir. 1876-1909 yılları arası herkesin farklı değerlendirmelerle baktığı tarihî bir süreçtir. Yazar roman kahramanı Mahmut'tan yola çıkarak Abdülaziz döneminden başlayarak II. Abdülhamid'in hal' edilmesine kadarki süreci tarihî gerçekleri ile gözler önüne sermektedir. Mahmut 22 yaşında bir gençtir ve on yıl önce Erzurum'daki köyünden İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da "Hürriyet" lafları edilmekte, Genç Osmanlılar denilen grubun Avrupa'ya kaçıp Padişah Abdülaziz'e kafa tuttuğu belirtilmektedir. Mahmut dükkânına gelip Padişah aleyhinde konuşan öğrencileri dükkânında istemediğini belirtir. Diğer yandan Meşrutiyet'in ne anlama geldiğini de merak etmektedir. Yazarın Meşrutiyet'e ve Padişah'a bakış açısının anlaşılmasında önemli bir yere sahip olan bölüm, öğrenci (sonradan İttihat ve Terakki'ye katılacak olan Cemil Bey) ile Mahmut'un arasında geçen şu konuşmalardır:

> *"-Ne varmış Osmanlı'nın kurtulmasında, meşrutiyet dediğin de neymiş? Bir kere daha anlatsana bunu bana.*
> *-İstediğini söyleyebiliyor musun sen? Balkanlarda isyanlar birbirini kovalıyor! Eğer halk kendi kendini idare ederse bütün bu aksaklıklar düzelir. Farkında değil misin? Padişah durmadan keyfince yaşıyor. Saraylar yapılıp paralar boş yere harcanıyor!.. Başka devletler içişlerimize karışıyor. Devletin uçan kuşa bile borcu var.*

[84] Bekir Büyükarkın, *Yoldaki Adam*, Hakan Yayınevi, İstanbul 1973.

Mahmut adeta isyan etti, farkında olmadan bağırdı:
-Sus birader, sus artık! Git buradan Allahını seversen. Karıştırma kafamı."(s. 14)

Mahmut başkalarının tesirinde çabuk kalabilen, saf bir delikanlıdır. Fikirlerinin Cemil Bey'in fikirleri yönünde değişmesinden de korkmaktadır. Dükkânına gelen Ferhunde, Padişah'ın yakın adamlarından Küçük Osman Paşa'nın kızıdır. Kız Mahmut'a gönlünü kaptırmıştır. Mahmut, Ferhunde ile evlenmiş, paşa damadı olmuş ve saraya da yakın bir konuma gelmiştir. Böylece tarihî süreci değiştirecek olaylar Mahmut aracılığıyla verilmeye başlanır. Ancak hizmetçiler de Osman Paşa da Mahmut'u hep hor görür, aşağılarlar. Mahmut'un Padişah aleyhinde söylemde bulunanları dinlemesi Osman Paşa'yı çok sinirlendirir. Tam da bunun üzerine Mahmut öğrencilerin yürüyüşüne istemeden de olsa kendini kaptırır. Olaylara anlam vermeye çalışmaktadır. Bu olaylar esnasında Namık Kemal'in *Vatan yahut Silistre* piyesinin halk arasında büyük yankı uyandırdığı, bu nedenle de Namık Kemal'in Magosa'ya sürgün edildiği belirtilir. Bulgar isyanları, yapılan fuzuli harcamalar, sürgünler iç karışıklığa sebep olmuş, isyanı tertipleyenlerin istedikleri olsa da sarayı askerler sarmış ve Abdülaziz hal' edilmiştir. Yerine Veliaht Murat Efendi padişah olmuştur. Bu esnada Abdülaziz'in öldüğü belirtilir. Sultan Abdülaziz'in intihar mı ettiği yoksa öldürüldüğü mü sorusuna kesin bir cevap bulunamamıştır. Yazar, Sultan Murat'ın tahttan indirildiği haberini verirken, Ferhunde'nin hamile olduğu bilgisini de verir. Sultan Murat'ın yerine II. Abdülhamid tahta çıkmıştır. Mithat Paşa'nın sadrazamlıktan azledilip sınır dışına gönderildiği bilgisi de romanda geçen tarihî gerçeklerden birisidir. Roman kahramanı Küçük Osman Paşa, Mithat Paşa'yla anlaşamamaktadır. Onun sınır dışı edilmesi Osman Paşa'yı II. Abdülhamid'e yaklaştırmıştır:

"-Paşa babanızla Mithat Paşa arasında ne vardı, diye sordu Mahmut, neden geçinemiyorlardı acaba?
-Pek bilmem ama efendim, sevmezlerdi birbirlerini. Ayrıca serasker Redif Paşa ile Cevdet Paşa'dan, Mithat Paşa'nın saltanatı büsbütün ortadan kaldırıp cumhuriyet ilan edeceğini duyunca hırsından geçenlerde iki gün yemek yiyememişti babam!

-Cumhuriyet ne demek?

-Bunu da bilmem efendim, Cumhuriyetmiş işte, padişahın yok olması Cumhuriyetmiş!..."(s. 56-57)

Mahmut cahil bir karakter çizmekle birlikte, öğrenci Cemil'in kendisine gönderdiği Namık Kemal şiirlerini karısından gizli bir şekilde merakla okumaktadır. Konakta hapis hayatı yaşayan Mahmut'un tek özgürlüğü ise karısı Ferhunde'yi sevmesidir. Yazar, olayları iki farklı cepheden değerlendirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda roman kahramanlarını iki farklı cepheyi temsil eden gruplardan seçtiği görülmektedir. Mahmut'un kayınpederi Osman Paşa vasıtasıyla olayları Padişah cephesinden verirken; Mahmut'un öğrenci arkadaşı Cemil ile Berber Rasih vasıtasıyla Padişah karşıtlarının cephesinden bilgiler verir. Mahmut'un özel yaşamı ekseninde tarihî sürece de bizzat tanıklık edilir. Yazar diğer yandan II. Meşrutiyet'in ilan edildiğini ancak Padişah'ın Mithat Paşa'ya verdiği sözü tutmadığını belirtir:

"-Anladın mı? Meşrutiyetin ilânından sonra, henüz meclis-i mebusan açılmamışken Mithat Paşa neden sadr-ı âzamlıktan alınıp hudut dışı edilmiş?

...

-Hani, Mithat Paşa'ya veliahtken söz vermişti, Abdülhamid Han? Hani bu yüzden Sultan Murat üç ay padişahlıktan sonra tahttan indirilmişti? Nerede kaldı Abdülhamid Han'ın 'Benim meşrutiyetten gayri bir devlet şekline aklım ermez' demesi?

-Ne çıkar?.. Demekle olsa!.. Sen pek safsın be ahretlik!.. Kanun-u esasiyi de ilân etti, toplar atılıp şenlik de yapıldı. Bugün ise meclis-i mebusan kuruldu. Gel gör ki Mithat Paşa yok ortalık yerde, bunlar hepten göstermelik!.. Yakında ne olacağını da görürsün!.. Berber Rasih Usta dediydi dersin o zaman!..."(s. 61)

Birkaç gün sonra Mahmut yine kendini bir insan selinin ortasında bulur. Bu sefer kalabalık: "Mithat Paşa çok yaşa!", "Mithat Paşa'yı isteriz!" diye bağırmaktadır. Osman Paşa damadının bu grupta yer aldığını duyunca Mahmut'u konaktan kovar. Mahmut'un dürüst ve düzgün bir insan olduğu konuşmalardan net bir şekilde

anlaşılmaktadır. Mahmut son bir kez karısını ve yeni doğan çocuğunu görmeye hakkı olduğunu söylemektedir:

> *"-Karımı da çocuğumu da alıp giderim, dedi.*
> *-Karını mı alacaksın? Ne haddine!.. Hemen boşa kızımı!.. Çocuğunun da yüzünü göremiyeceksin!.*
> *-Bu benim hakkım, elbet hakkım!*
> *- Hak mı, hangi hak serseri? Burada yatar kalkarsın, karnını doyurursun, bey diye geçinirsin, kaleme gitmez, kimse beş kuruş bile alamazken sen her ay maaşını cebine indirirsin, üstelik Osman Paşa'nın damadı olur, kızımı peşinden sürüklersin. Bunlar yetmiyormuş gibi bir de it güruhunun arasına karışır, padişaha kafa tutup 'Mithat Paşa çok yaşa' diye bağırırsın. Bunca uyarmalarıma kulak bile asmazsın!.. Canın cehenneme hergele!*
> *...*
> *Mahmut, başını artık önüne eğmiyordu; hattâ Osman Paşa'ya çekinerek de bakmıyordu. Aksine göğsünü şişirmişti. Yalnız sararmıştı, sesi titriyordu:*
> *-Ben giderim, dedi, çocuğumu görür, karımla konuşur giderim. Kalem işine gelince ben oradan hiç maaş almadım; bir kuruş bile cebime girmedi."(s. 68)*

Yazar, padişah karşıtı bir grubun içinde yer alan Mahmut'u okuyucu gözünde iyi bir konuma getirir. Romanda onun masum ve haklı olduğu okuyucuya sezdirilir. Padişah yanlısı Osman Paşa'ya ise olumsuz bir bakış açısı getirir. Osman Paşa yeni doğan bebeği babasından ayıracak kadar acımasız ve çirkindir, konuşurken ağzından tükürükler saçması da ona karşı menfi bir tutum geliştirilmesine sebep olur. Bu durum da yazarın II. Abdülhamid'e bakış açısını ortaya koymada bir etkendir. Mahmut eşiyle vedalaşır ve konaktan ayrılır. Akabinde yazar, Mahmut'un hapse atıldığını ve işkence gördüğünü belirtir. Eşini boşaması istense de Mahmut istenileni gördüğü eziyetlere rağmen yapmaz. Sonunda Ferhunde gelir ve boşanmak istediğini belirtir. Bunun üzerine Mahmut ile Ferhunde boşanırlar. Bu arada Osmanlı-Rus Savaşı nedeniyle Mahmut savaşa katılmak üzere trenle yola çıkmıştır. Savaşı tüm

ayrıntılarıyla anlatan yazar ölen ve yaralanan askerlerin sayısının çok fazla olduğunu ve ordunun teslim olmaktan başka çaresinin kalmadığını vurgular. Mahmut ve arkadaşı Satı savaştan sağ olarak kurtulur ancak nice canlar Plevne'yi bırakmamak için yitip gitmiştir. Mahmut ve diğer askerler esir düşerler, esir askerlerin çoğu donarak ölür. Mahmut ve Satı bir köye kaçarlar, Satı da aşırı soğuktan hastalanarak iki gün sonra ölür. Mahmut köylülerle birlikte göçe katılır ve İstanbul'a döner. Ferhunde'ye kavuşabilmek için onca zorluğa katlanan Mahmut, Ferhunde'nin başkasıyla evlendiğini, babasının öldüğünü öğrenir. O bunları yaşarken ülkenin içinde bulunduğu durum da farklı değildir. Rumeli toprakları elden gitmiş, Meclis-i Mebusan kapatılmış, mebuslar dağılmış, Namık Kemal Midilli'ye sürgüne gönderilmiş, İngiliz Donanması İstanbul'a gelip Ruslarla antlaşma imzalanıncaya kadar Mudanya açıklarında demirlemiştir. Yazar roman kahramanı Mahmut'un kaderi ile ülkenin kaderini birbirine bağlamış gibidir.

Mahmut İstanbul'a geldiğinde göç esnasında tanıştığı Nazlı ile evlenir ve Berber Rasih Efendi'nin evinden bir göz oda kiralar. Halkın ekonomik durumu hiç iyi değildir. Yiyecek ekmeği bile güçlükle bulmaktadırlar. Mahmut ile Nazlı'nın İbrahim adında bir oğulları olmasına rağmen Mahmut hâlâ Ferhunde'yi düşünmektedir. Ferhunde ile karşılaştığında oğlunun adının kayınpederi Osman Paşa tarafından Hamit konulduğunu öğrenir, ancak çocuğa karşı babalık duygusu besleyemez. Onun Osman Paşa'nın kanından olduğu düşüncesiyle, Hamit'e karşı soğuk davranır. Bu esnada II. Abdülhamid'in Mithat Paşa'yı Taif'e sürgüne gönderdiği belirtilir. İbrahim Ulvi Yavuz'un *Son Kavşak* romanında belirtilenlerin aksine yazar Mithat Paşa'yı haklı göstermektedir. II. Abdülhamid'in Mithat Paşa'ya verilen idam cezasını sürgüne çevirmesi her iki romanda da belirtilen noktadır. Ancak bu romanda Mithat Paşa'nın Abdülaziz'in öldürülmesiyle alakasının olmadığı belirtilir:

> *"-Yıldız'a yakapaça getirt, çadır köşküne hapset, çadır içinde özel bir mahkeme kur, mahkeme heyetinin arkasında mabeyinciler ile adliye nazırını bile dolaştır, sözde Pervin Felek hanım denen bir saraylının sözüyle Abdülaziz'i öldürttü diye Mithat Paşa gibi ulu bir çınara vurdurt baltayı!...*
>
> ...

-Mithat Paşa'yı Taif'e sürüyorlar! Öldürürler orada; gözden uzak olunca büsbütün kıyarlar Paşa'ya."(s. 185)

Bekir Büyükarkın, İbrahim Ulvi Yavuz'un *Son Kavşak* romanında belirtilen, Mithat Paşa'nın İngilizlerle işbirliği yaptığı, Fransız elçiliğine sığındığı yönündeki herhangi bir bilgiye yer vermemiştir. Romanda sık sık vurgulanan noktalardan biri de vatanseverlerin kullandığı "Türk" kelimesinin, "Osmanlı" sözüyle değiştirilmesidir:

"-Biz Türküz be Hâkim Bey; anlı şanlı Türküz!... Devleti çökertmek elimizden gelir mi?
-Kapatın şunun çenesini!... Cahil!... Sen Osmanlısın, Osmanlı!... Bunu kafandan çıkartma!..."(s. 211)

Aradan yıllar geçmiş ve Mahmut kırk bir yaşına, oğlu İbrahim on dördüne girmiştir. İbrahim Kuleli Askeri İdadisi'ne gitmektedir. Mahmut'un tek hayali oğlunun okulunu bitirdiğini ve subay olduğunu görmektir. Okulda İbrahim'e üst sınıflar tarafından verilen kitaplarda memleketi kurtarma fikirlerinden bahsedilmektedir. Herkesin Avrupa'ya kaçtığı, Padişah'ı devirmek için çareler aradığı belirtilmektedir. Meşrutiyet gelirse, hürriyet olursa işlerin düzeleceği de yine kitapta yazılanlar arasındadır. Mahmut oğlunu tüm tehlikelerden uzak tutmak amacıyla kitabı sahibine geri vermesini ister. İbrahim o esnada sarayın adamı olan yarbay bir abisinin olduğunu kendisinden sakladığı için babasına hesap sorar.

Bununla birlikte romanda verilen bilgiler arasında Ermeniler ayaklanmış ıslahat istemekte, "Vilayet-i Sitte bizimdir!" diye slogan atmakta; Erzurum, Kars, Diyarbakır, Bitlis, Sivas ve Harput'a el atıp devlet içinde devlet kurma isteğindedirler. Dışarıdan sızan komiteciler, İngilizlerin de desteği ile iç karışıklığa sebep olmaktadırlar. Üç gün süren bu karışıklık sonunda yerini eski sessizliğine, kaderine boyun eğmişçesine ümitsizlik içinde ümide bırakmıştır. Bu olayların akabinde yazar, Genç Türkler yapılanması hakkında bilgiler verir. Bu bilgileri roman kahramanı Mahmut, oğlu İbrahim'in okul kıyafetlerinin cebinden bulmuştur. Avrupa'ya kaçanların listesinde başta Mahmut'un arkadaşı Cemil, Ahmet Rıza, İbrahim Temo Bey ve Prens Sabahaddin'in isimleri yer almaktadır. Paris'te yapılan

ilk Jön Türk kongresinde Prens Sabahaddin ile Ahmet Rıza'nın arasının açıldığı bu romanda da belirtilen noktalardan birisidir. Jön Türklerin Paris Kongresi'nde İttihat ve Terakki Cemiyeti adıyla bir cemiyet kurduğu belirtilirken Prens Sabahaddin'in kongreden ayrıldığı belirtilir. Mahmut kağıtlarda okuduklarını oğlu İbrahim'e sorar. Verilen cevaplar aslında yazarın okuyucuyu bilgilendirmek adına kurguya eklediği tarihî bilgilerdir. Romanın başından sonuna kadar Mahmut sürekli yanındakilere Meşrutiyet'le, Jön Türklerle ilgili bir şeyler soran karakterdir. İlk başlarda arkadaşı Cemil'den öğrendiği bilgilere, evlendikten sonra eşi Ferhunde'den edindiği bilgiler eklenir. Mahmut bir yandan olayları anlamlandırmaya çalışırken bir yandan da başına bir iş gelmemesi için oğlunu siyasetten uzak tutmaya çalışmaktadır. Oğlu İbrahim büyüdüğünde bu kez de ona sorular sorarak bir şeyler öğrenmeye çalıştığı görülür:

> *"Mahmut mutfak kapısının önünde onun yolunu kesti:*
> *-Jön Türk ne demek? diye sordu.*
> *-Avrupa'lıların, Sultan Hamit'i devirmek için Avrupa'ya kaçan Türklere verdikleri ad. Yani Genç Türkler!..."(s. 229)*

İbrahim'in Makedonya'ya Üçüncü Ordu emrine teğmen olarak tayini çıkmıştır. Beş yıl geçmesine rağmen İbrahim'den doğru düzgün haber alamayan Mahmut, Bulgar çetelerinin ona zarar vermesinden korkmaktadır. Onu görmek için Selanik'e gider. Selanik'e gittiği andan itibaren farklı bir hava hisseder. Farklı dillerde konuşan insanlar vardır. Prens Sabahaddin'in Avrupa'dan gizli getirilen *Terakki* gazetesinde "Teşebbüs-i Şahsî ve Adem-i Merkeziyet" prensibinden haberdar olur. Oğlunu ararken Doktor Cemil'le karşılaşır. Doktor Cemil ona "Teşebbüs-i Şahsî ve Adem-i Merkeziyet" fikri hakkında bildiklerini aktarır:

> *"-Avrupa'ya kaçıp padişaha mektup yazan Damat Mahmut Paşa'nın oğlu Prens Sabahattin'in fikri. Saçma!... Adam devleti büsbütün parçalayacak. Senin anlıyacağın, bütün Osmanlı vilâyetleri merkezden uzak, büyük bir yetki genişliğiyle, kendi seçeceği meclislerle yönetilecek. Öte yönden de bir nevi liberalizm veya başka bir ekonomik sistem... Bunun sonu ne olur? Bulgar Bulgarlığını, Sırp Sırplığını, Arnavut Arnavutluğunu, Rum*

Rumluğunu, Arap Araplığını tüm elde eder. Anadolu'da bir avuç Türk kalır. Osmanlılık da orta yerden kalkar."(s. 271)

Mahmut bu bilgilerin yanında bir de Manastır'da Enver Bey'in dağa çıktığını, İzmir'den gelen Resneli Niyazi'nin isyancıları toplamak için Selanik'e geldiğini öğrenir. Romanın bu bölümlerinde yazarın İttihat Terakki Cemiyeti'nin Selanik'teki yapılanması hakkında tarihî gerçeklerle örtüşen bilgiler verildiği görülmektedir. Mahmut, Selanik'te genç yaşlı herkesin dilinde dolaşan sözleri işitmektedir: "Hürriyet, adalet, müsavat, uhuvvet!...", "Subayların çoğu İttihatçıdır.", "İttihatçı olan hürriyet ister."(s. 274).

Mahmut sonunda oğlu İbrahim'i bulur. Ancak çok fazla görüşemezler. İbrahim İttihatçılarla birlikte hareket etmektedir ve II. Abdülhamid'i devirme planları yapmaktadır. 24 Temmuz günü gazeteler "Hürriyet" haberlerini yazmaktadır. Padişah'ın Kanun-i Esasi'yi yeniden yürürlüğe koyduğu belirtilmektedir. Mahmut ve Berber Rasih sokağa çıkar ve II. Meşrutiyet'in halkta nasıl bir tepki oluşturduğunu izlerler:

"Yollar şimdiden kalabalıktı. Çok kimsenin yüzünde bir şaşkınlık, bir anlamamazlık okunuyordu.
-Yaşasın hürriyet!...
-Yaşasın padişahımız!...
Biraz vakit geçince etraf bayraklarla donanmaya başladı. Devlet dairelerinin önlerine fenerler asılıyor, defne yaprakları yığılıyordu."(s. 292)

İnsanlardan bazıları II. Meşrutiyet'i "İnkılab-ı Osmanî" şeklinde adlandırırken, bazıları da ilk Meşrutiyet'in tekrar yürürlüğe konmasından başka bir özelliğinin olmadığını belirtmektedirler. Yazar II. Meşrutiyet'in halk arasında nasıl kutlandığını şu şekilde belirtmektedir:

"Kalabalığın arasından bir papaz çıkmıştı, camiye doğru yürüyordu. Arkasına çömezlerini takmış vaaz vermeye giden bir imamı görünce hemen atıldı, kollarını uzattı:

-Kardeşim!... Gel kucaklaşalım!...

İmam evvelâ ne yapması gerektiğini kestiremedi. Sonra o da kollarını açtı:

-Madem ki Osmanlıyız, kardeşiz!... Madem ki hürriyet var, kardeşiz!

İmamla papaz kucaklaştılar. Yine de imam avludan içeri girerken dönüp dönüp bakıyor, papazın daha kimlerle kucaklaştığını görmeye çalışıyordu!...

-Hürriyet, adalet, müsavat, uhuvvet!... Yaşasın!...

-Yaşasın!...Bizi bu günlere getiren padişahımız çok yaşasın!"(s. 292-293)

Tıbbiye öğrencileri ve diğer öğrenciler de kalabalığa karışmış, davul zurna sesleri eşliğinde ellerindeki bayrakları sallamaktadırlar. Bakıldığında II. Meşrutiyet'i kutlayan kalabalığın aslında çok zıt tepkiler verdiği görülür. Bir yandan: "Osmanlıları bu hale düşüren otuz üç yıl istibdat altında inletenler kahrolsun!", "Enverler, Niyaziler!... Kahraman-ı Hürriyet çok yaşa!" diye bağırılırken bir yandan da: "Yaşasın padişahımız!" diye sloganlar atılmaktadır. Namık Kemal'in şiirleri okunurken Mithat Paşa ve Namık Kemal resimleri ellerde dolaşmaktadır. Padişah'a yakınlığı ile bilinen Talip Usta bile "Hürriyet" diye bağırmaktadır. Kalabalık; Padişah'tan, tüm çalıp çırpanları saraydan atmasını ister. Bunların arasında Küçük Osman Paşa ile Mahmut'un Ferhunde'den doğan oğlu Hamit Paşa da vardır. Padişah kalabalığın isteğini yerine getirir ve onları saraydan uzaklaştırır. Tüm bunlar olurken İstanbul şenliklere sahne olmaktadır. II. Meşrutiyet'in üçüncü günü sabahında gazeteler hürriyet kahramanları Enver, Niyazi, Talat ve Cemal Bey'lerin adını yazar. Ahmet Rıza Meclis Reisi olmuş, Cemil mebus olarak Meclis-i Mebusan'a girmiştir. Hürriyetten önce saraya hafiyelik yapan birisi İttihatçılarca sokakta öldürülmüştür. İstanbul sokaklarındaki hürriyet şenlikleri yerini açlığa, soğuğa bırakır. Hürriyetle her şeyin düzeleceğini, bolluk geleceğini zanneden halk yokluk içinde tükenmektedir. 31 Mart'a götüren süreçte halkın büyük maddi sıkıntılar içinde olduğu vurgulanır. *Serbestî* gazetesi başyazarı Hasan Fehmi'nin İttihatçıları yerden yere vuran yazılarından bahsedilmektedir. Hasan Fehmi'nin Mısır'da II.

Abdülhamid'e karşı gelen bir adam olduğu, Jön Türklerce de çok sevildiği belirtilmiştir. Ancak II. Meşrutiyet'ten sonra İttihatçıların yaptıklarını beğenmemiş, yazılarıyla hükümeti yerden yere vurmuştur. Diğer romanlarda Hasan Fehmi ile ilgili tarihî gerçeklikle örtüşen bu bilgilere rastlanmamaktadır. Hüseyin Cahit Bey de *"Tanin"* gazetesinde muhaliflere veryansın eder. Hürriyet iki tarafın da istediği şeyleri yazmasına izin verir. Bu esnada 31 Mart'ta etkin rol oynayan Avcı Taburları'nın, Selanik'ten İstanbul'a gönderildiği bilgisi verilir. Romanda 31 Mart Vak'ası ile ilgili bölümler Hasan Fehmi suikastıyla birlikte başlar. *İkdam* gazetesinde olayla ilgili şunlar yazılmaktadır:

> *"Dün gece Serbestî gazetesi başyazarı Hasan Fehmi, Galata'dan İstanbul cihetine geçerken köprü üzerinde henüz hüviyeti anlaşılamayan bir subay tarafından atılan tabanca kurşunlarıyla vuruldu. Kurşunlardan biri Hasan Fehmi Efendinin gözünden girip beyninden çıkmış olduğundan tedavi için Zaptiye Nezaretine getirildiği sırada öldüğünden hiç konuşamadı. Kaatil zabıtaca aranmaktadır."(s. 311)*

Yazar halkın yavaş yavaş hareketlendiği haberini verir. Hasan Fehmi'nin katilinin bulunmasını isteyen halk, Balkan usulü komiteciliği değil şeriat üzere hareket edilmesini ister. İttihatçı Cemil'in de katilin kim olduğu hakkında herhangi bir bilgisi yoktur. Kalabalığın her geçen dakika daha da arttığı belirtilir. Ordudan uzaklaştırılan alaylı subayların hakkını aramaya çalışan kalabalık: "Adalet isteriz!" diye sokaklara dökülmüştür. Mahmut ile Doktor Cemil arasında geçen konuşmalar durumun gerçekliğini apaçık gözler önüne sermektedir:

> *"-İttihatçı dediğin kim doktor? Sen yok musun aralarında?*
> *-Varım tabii!... Nasıl söyleyeyim; esasen bu seni ilgilendirmez! Yalnız ortalık çok karışık; hürriyeti yanlış anladılar. Hürriyet her isteyenin istediği gibi bağırması, yazması, devletin, hükümetin aleyhinde bulunması demek değil!.. Bunun da bir hududu var.*
> *-Ama, ben seninle bunları konuşmaya gelmedim Doktor!...*
> *-Biliyorum!... Dinle, söyliyeceklerim yine de seninle ilgili. Elimizi ayağımızı bağlamaya çalışıyorlar. Ahrar Partisinin mecliste bile kolları*

var. Paris'te bizimle beraber olan Murat Bey bu partiyi tutmuş, (Mizan) gazetesinde söylemedik lâf bırakmıyor. Serbesî gazetesi de öyle. İttihadı Muhammedî diye bir parti kuruldu. Derviş Vahdeti çıkardığı Volkan gazetesi ile halkın dinî hislerini körükleyip herkesi, ittihatçılardan, hattâ meşrutiyetten soğutmaya çalışıyor!.."(s. 314)

İttihatçılar muhaliflerce sürekli eleştirilmektedir. Derviş Vahdetî ise halkı Meşrutiyet'ten soğutma çabaları içindedir. *Volkan* gazetesinde Meşrutiyet'i sağlayan tek unsurun şeriat olduğunu, vatanın kurtuluşu için ümmetçiliğin şart olduğunu, Hasan Fehmi'nin katilini yakalamanın vicdan borcu olduğunu içeren yazılar yazmakta ve halkı kışkırtmaktadır. Ayaklanmanın başladığı gün ise sarıklılar ve alaylı subaylar iç içedir:

"Yalnız bir takım sarıklılar görünmeye başlamıştı. Cübbelerini toplamışlar, askerlerin arasına karışmışlardı.
-Şeriat isteriz!
-Müslüman karılarının sokağa çıkmamasını isteriz!
-Din elden gitmiştir.
Kâfirlere ölüm!...
Rasih Usta daha fazla dayanamadı. Tam Divanyolunda, bir evin kapısı önünde silâh atıp eğlenen bir askerin omuzuna dokundu, en yumuşak, en tatlı sesiyle sordu:
-Ne oluyor oğlum?
-Anlamadın mı?
-Anlamadım; kusura bakma!
-Biz, Selanik'ten gelen dördüncü avcı taburundanız!...
-Hani meşrutiyeti korumak için gelmiştiniz!
-Çüş!.
-Doğru çüş!... Yanılmışım anlat be oğlum.
-Bize subaylar dediler ki, 'Hocalarla asla görüşmiyeceksiniz, askerlikte din işleri aranmaz!' Kâfir bunlar!.. Sonra alaydan yetişmiş subaylar varken hepsini emekli edip yerlerine mektepten gelme, birşey bilmez subayları koymak niye?

-Doğru söylersin be oğlum!... Bak neler olmuş!.

-İttihatçıların hepsi masonmuş!..

-Mason ne demek?

-Mason demek gâvur demekmiş!..

-Yaa!..

-İşte biz, elden giden dini kurtarıp şeriatı getireceğiz. Dün gece bütün subaylarımızı hapsettik. Kışlalarımıza hocalar geldi; Kur'an üzerine yemin ettik. Nerede bir mektepli subay görürsek vuracağız!... Nerede bir ittihatçı bulursak kafasını ezeceğiz! Halifemizi koruyup, din geri gelmedikçe asla dağılmıyacağız!... Anladın mı şimdi?"(s. 319-320)

Asker Selanik'ten gelen Avcı Taburları'nın başlarında subayları olmadan ayaklandıkları bilgisini vermekte, ordu içinde var olan alaylı-mektepli çatışmasının bu ayaklanmaya sebep olduğunu belirtmektedir. Tarihî bilgilerle birebir örtüşen bu olaylar diğer romanlarda da belirtilen noktalar arasındadır. İsyancılar, Meclis Başkanı Ahmet Rıza ile Hüseyin Cahit'i istemediklerini; softaların, mollaların askere alınmamalarını; Müslüman kadınlarının sokağa çıkmamalarını istemektedirler. Diğer romanlarda değinilen "alaylı doktor" olayına bu romanda da yer verilmektedir. İsyancı kalabalığın cahilliğini gözler önüne seren bu olayda doktorun yolunu kesen asiler onun doktor olduğunu öğrenince, alaylı mı mektepli mi olduğunu sorarlar ve doktor asilere: "Doktorların mektepli olduğu nerede görülmüş? Elbette alaylıyım." diyerek kurtulmuştur. Rasih Usta ile Mahmut iş bulmak için Cemil'in yanına Meclis'e giderler. Bu esnada isyanın tam da ortasında buluverirler kendilerini. Meclis Reisi Ahmet Rıza zannedilerek öldürülen Adliye Nazırı Nazım Paşa cinayetine de şahit olmuşlardır. Mahmut o esnada isyancıların, oğlu İbrahim'e mektepli olduğu için saldırdıklarını görür. İbrahim yaralanmışsa da kaçmayı başarmıştır. Bu esnada bir kısım asker bazı gazete idarehanelerini taşlamaktadır. *Tanin* ve *Şurâyı Ümmet* gazetelerinin de yağmalandığını belirten yazar *Volkan* gazetesinin basıldığı binadan gülerek olayları seyreden insanlardan bahseder ki bu kişiler: "Yaşasın Derviş Vahdeti Efendimiz!.. Kaleminden kan damlasın!.." şeklinde bağırmaktadırlar.(s. 324) Olayların bu şekilde aktarılması yazarın II. Abdülhamid karşıtı bir tutumla yazdığının da ispatıdır.

Yazar bütün dükkânların kapalı olduğunu, her yerden silah seslerinin duyulduğunu, sokaklarda halktan kimselerin kalmadığını belirterek isyanın büyüklüğünü gözler önüne sermektedir. Diğer romanlarda da belirtildiği üzere isyancıların başında herhangi bir subay olmadan ayaklandıkları vurgulanmaktadır. İsyancılar Meclis'in kapatılmasını istemektedirler. Mahmut isyan esnasında oğlu İbrahim'in ölümden döndüğüne nasıl şahit olmuşsa diğer oğlu Hamit'in de isyancı askerlerin omuzları üzerinde taşındığına şahit olur. Ayaklanmanın ertesi gününde Derviş Vahdetî *Volkan*'da Sultan Hamit'e: "Tanrı'nın gölgesi padişahımız; meclisi kapatmak, meşrutiyeti kaldırmak gücü artık elinizdedir." diye seslenmektedir.(s. 327) İstanbul'daki bütün kışlaların isyana katıldığını, Asâr-ı Tevfik gemisi süvarisi Ali Kabuli Bey'in Yıldız'da padişahın gözlerinin önünde öldürüldüğü belirtilir. İsyan son bulmamış, şehir hâlâ kaynamaktadır. Bazıları ölürken bazıları alkışlanmakta, sevinen neye sevindiğini, üzülen neye üzüldüğünü bilmemektedir. İstanbul âsilere teslim olmuş gibidir. Mendilini sarık gibi fesine dolayan isyancılar Mahmut'un evini basmış İbrahim'i bulmak için evi alt üst etmişlerdir. Ertesi gün II. Abdülhamid olaylardan kimsenin sorumlu tutulmayacağını, bundan sonra şeriata bir kat daha fazla saygı gösterileceğini bildirmiştir.

Yazar Hareket Ordusu'yla ilgili ilk bilgileri ise gazeteler vasıtasıyla aktarır. Derviş Vahdetî'nin *Volkan* gazetesinde: "Rumelinden asker gelecek, sözde İstanbul'u kurtaracakmış. Memleketimizde ne var ki, böyle çatışmalara sebep olsun? Kim kimi kurtaracak?"; *Serbestî* gazetesi ise "Selânik'ten perşembe günü on yedi vagondan ibaret asker yüklü bir katar yola çıkmıştır. Manastır'dan cuma günü hareket eden sekiz vagonluk bir tren de Selânik'ten geçmiştir. Bunlardan ilk kataın Yeşilköy'e vardığı söylenmektedir." şeklinde ifadelere yer vermektedir.(s. 332)

Üçüncü Ordu Kumandanı Mahmut Şevket Paşa'nın İttihatçıların isteğiyle Hareket Ordusu adı altında bir orduyla İstanbul'a geldiği belirtilir. Yazarın özellikle belirttiği şu durum ise oldukça ilgi çekicidir. Hareket Ordusu'nun gelişini haber alan isyancılar yavaş yavaş sokaklardan çekilmiş, feslerine sarık gibi bağladıkları mendillerini çözmüşlerdir. İttihatçılara küfredenlerin de artık sesi çıkmamaktadır. Hareket Ordusu'nun şehre girişiyle şehir bir iç savaşa sahne olmaktadır. Kışlaların duvarları delik deşik olmuştur. İki gün sonra da isyancılar dağılmış, bir kısmı da yakalanmıştır.

Örfî idare ilan edilmiş, II. Abdülhamid tahttan indirilmiştir. Yazar bu durumla ilgili bilgiyi de yine gazetelerden aktarır. *Hilâl* gazetesinde şu haber vardır:

> *"Sabık Hakan Abdülhamid Efendi dün gece Binbaşı Fethi Bey ve bazı yüksek rütbeli subaylar muhafazasında özel bir trenle Selanik'e gönderilmiştir.*
> *Kanunu Esasî'nin ilânından sonra, (Kaç yıldır milletime hürriyet vermeyi özlemiştim) diyen Abdülhamid, bu suretle hürriyetin merkezi olan Selânik'i görecektir..."(s. 333)*

Diğer romanlarda belirtildiği üzere II. Abdülhamid, Binbaşı Fethi Bey muhafazasında Selanik'e gönderilir. Hal' edilmesiyle ilgili ayrıntılara yer vermeyen yazar II. Abdülhamid'in yerine kardeşi Mehmet Reşat'ın padişah olduğunu ifade ederken; halkın yine boynunu bükerek, "Padişahım çok yaşa!" diye bağırdığını belirtir.

Romanın ilerleyen bölümlerinde Mahmut, Ferhunde'den olan oğlu Hamit'in Harp Divanı'nda yargılandığını, idam edileceğini öğrenir. Ferhunde'nin isteği üzerine İttihatçı bir yüzbaşı olan oğlu İbrahim'e giderek ondan yardım ister ve İbrahim, Hamit'in kurtulmasını sağlar.

Roman İttihatçıların izlediği yanlış politikalara değinerek son bulmaktadır. Yazar, gazeteci Ahmet Samim'in öldürüldüğünü, cinayeti işleyenin Çerkez Ahmet olduğu halde tutuklanmadığını bildirir. Trablusgarp'ın elden gittiğini ancak hükümetin buna duyarsız kaldığını, seçimlerin İttihatçıların baskısı altında yapıldığını, memleketin içinde bulunduğu sıkıntının hat safhada olduğunu belirtmiştir. İbrahim de abisi Hamit'i öldürmüştür. Bu durum Mahmut ile İbrahim arasına yıkılmaz duvarlar örmüştür. Romanın "Savaş" başlıklı son bölümünde ise Balkan Savaşları'nın patlak verdiği bilgisi verilir. Balkanlar'dan yapılan göçler Mahmut'a Plevne'den gelişini hatırlatır. Mahmut Şevket Paşa'nın Londra Anlaşması'yla Edirne'den vazgeçtiği, hemen ardından da Hürriyetçiler tarafından öldürüldüğü ifade edilir. Ferhunde'nin öldüğü haberini gazeteden okuyan Mahmut yıkılmıştır. Onun eldivenlerini okşayarak evden Beşiktaş'a doğru yola çıkar. Yoldaki adam yine yürümeye devam etmektedir.

Bekir Büyükarkın *"Yoldaki Adam"* adlı romanında herkesin farklı değerlendirmelerle baktığı tarihî bir süreci ele almıştır. Bu süreci farklı bakış açılarından vermek istediği içindir ki seçtiği kahramanlar iki kardeş bile olsa zıt kutupları temsil eden kişilerden oluşmaktadır. Roman kahramanı Mahmut'un özel hayatı bağlamında devrin siyasî, sosyal, ekonomik yaşantısına dair bilgiler net bir şekilde verilmeye çalışılmıştır. Öyle ki verilen tarihî bilgiler birebir tarihî gerçeklikle örtüşmekle birlikte, tarihî bilgilerdeki farklılıklar, farklı cepheleri temsil eden karakterler vasıtasıyla verilmiştir. Nitekim Mahmut tarafsız bir bakış açısını temsil ederken bir yandan da ülkesinde olan biteni öğrenmeye çalışan sıradan bir insanı temsil etmektedir. Mahmut'un kayınpederi Osman Paşa vasıtasıyla II. Abdülhamid yanlılarının, arkadaşı Cemil Bey vasıtasıyla da İttihatçıların bakış açıları verilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte romanın ilerleyen bölümlerinde aynı çatışma Mahmut'un oğulları arasında görülmektedir. Hamit II. Abdülhamid yanlısı iken, diğer oğlu İbrahim koyu bir İttihatçıdır. Yazar derin bir tarihî birikime sahip olmakla birlikte devrin gazeteleri ve edebî yaşantısı hakkında da ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Roman, 31 Mart Vak'ası, öncesi ve sonrasında yaşananlarla ilgili detaylı bilgilerin verildiği nadir romanlardan birisidir.

3.7. Attila İlhan: *Dersaadet'te Sabah Ezanları*

Attila İlhan (1925-2005) şair kimliğinin yanında romanlarıyla da öne çıkmış bir yazardır. Romanları genellikle tarihî bir dönemi ele almakla birlikte *Aynanın İçindekiler* adlı roman serisinde de 1909-1960 arası Türkiye tarihini anlatmıştır.[85] *Dersaadet'te Sabah Ezanları*[86] *(1981)* adlı romanı da bu serinin içinde yer alan romanlardan birisi olup 1919-1920 yıllarının İstanbul'unu anlatmaktadır. Yazar işgal altındaki İstanbul ve İzmir ile ilgili durum değerlendirmesi yaparken roman kahramanı Abdi Bey ve eşi Neveser'in geçmiş hayatlarından yola çıkarak II. Meşrutiyet, 31 Mart ve II. Abdülhamid'in hal' olaylarının izlerini sürmüştür. Geçmişe dönüşler kronolojik bir sıra izlememekte, sıçramalar şeklinde olmaktadır.

[85] Serinin kitapları: *Bıçağın Ucu* (1973), *Sırtlan Payı* (1974), *Yaraya Tuz Basmak* (1978), *Dersaadet'te Sabah Ezanları* (1981), *O Karanlıkta Biz* (1988), *Allah'ın Süngüleri: Reis Paşa* (2002), *Allah'ın Süngüleri: Gazi Paşa* (2006).
[86] Attila İlhan, *Dersaadet'te Sabah Ezanları*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1988.

Abdi Bey halıcılıkla uğraşan tüccar bir aileden gelmektedir. Babadan oğula halıcılıkla uğraşan bu ailenin büyük bir imalathanesi bulunmakta aynı zamanda yurt dışına halı ihraç etmektedirler. Bu sebepledir ki Köse İsmail Bey, oğlu Abdi Bey'in siyasete bulaşmasını istememektedir. Ancak Abdi Bey önce İttihat ve Terakki'ye üye olur, ardından da mason locasına kayıt yaptırır. Romanda geriye dönüşler yapılarak Abdi Bey'in yaşantısı ekseninde dönemin siyasî ve sosyal hayatına dair bilgilere yer verilir.

Eski bir İttihatçı olan Bacaksız Abdi Bey 1919 yılında İstanbul'un işgal edilmesi üzerine aile dostları Mizrahi'lerin yalısında saklanır, evin hanımı Roza Mizrahi ve kızı Raşel Mizrahi ile ilişki yaşar. Yalıdaki bu ahlakî çöküntü aslında işgal altında olan Osmanlı'nın bir yansıması gibidir. Abdi Bey'in karısı Neveser ise bir zamanlar Abdi Bey'e söylediği sözlerden dolayı tartıştığı ve sonradan pişman olduğu Münif Sabri'ye tekrar kavuşmuştur. Abdi Bey'in İttihatçılığı ile eskiden gurur duyan Neveser Hanım'ın, 1919 yılında işgal altında olan İstanbul'un halini görünce Kuvayi Milliye için Anadolu'ya silah kaçıran Münif Sabri'ye hayranlığı artar.

Romanda İstanbul'un işgali esnasında yalıda yaşananlar aktarılırken diğer yandan Abdi Bey'in geçmiş yaşantısına dönülür. Roman kurgusu dışında adı geçen şahısların ve olayların tarihî gerçeklerle örtüştüğü görülmektedir. Ahmet Rıza ve Prens Sabahaddin'in Paris'te yapılan Jön Türk toplantısında yollarının ayrıldığına dair bilgiler de yine romanda değinilen noktalardandır. Ahmet Rıza ve muhipleri İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni kurarken; Prens Sabahaddin ve muhipleri Teşebbüs-i Şahsi Cemiyeti'ni kurmuşlardır.(s. 156)

Bununla birlikte Abdi Bey'i cemiyete Emanuel Karasu'nun üye yaptığı belirtilir. Selanik Mebusu olan Abdi Bey Neveser ile evlenir. II. Meşrutiyet'in ilanı ile Selanik'te yaşanan saadet havası ebediyen hafızalarında kalacak bir anı olacaktır. Yeni evlenmiş ve bir de çocuk dünyaya getirmiş olan Neveser, 31 Mart İsyanı'nın çıktığını kocası Abdi Bey'den öğrenir. Romanda 31 Mart Olayı "muazzam bir bela" olarak ifade edilmektedir. İnkılabın muhafızları olarak nitelendirilen ve Taşkışla'ya yerleştirilen Avcı Taburları, isyan etmişler, şeriat istemişlerdir.

İrticai bir ayaklanma olarak ifade edilen 31 Mart İsyanı, Dersaadet'i toza dumana bulayan bir olay şeklinde dile getirilir. İsyanın çıktığı günlerde Cavit ve Hüseyin Cahit Bey'ler Selanik'e kaçarlar. Abdi Bey, gazetesinde yazdığı Hüseyin Cahit Bey'i konağında ağırlamak istese de babasının karşı çıkması üzerine yalnızca akşam yemeğine davet eder. Cavit Bey 31 Mart'ta Dersaadet'te yaşadıkları olayda kimlerin parmağı olabileceğini anlatır. *Serbestî* ve *Mizan* gazetelerinde o gün çıkan haberlere dikkat çeker. Muhalefetin isyandan haberdar olduğunu, isyanın perde arkasında Ahrarcıların ve Prens Sabahaddin'in olduğunu belirtir.

> *"Serbestî'de Mevlânzade 'Bizi bizden ziyade düşünen İngilizlerin tavsiyelerine dehâletimizi' talep ediyor; Mîzan'da Murat Bey ise 'Ulemânın sükûtu' serlevhalı fevkalâde manidar bir makale neşretmiş. Kanaat-ı acizanem, perdenin arkasında Ahrar'cıların, hatta Sabahaddin Bey'in bulunduğu merkezindedir. Hüseyin Hilmi Paşa hükümetini, kâfi derece İngiliz taraftarı bulmuyorlardı."(s. 241-242)*

Neveser 31 Mart'ta olan gelişmeleri eşi Abdi Bey'den öğrenir. İsyancılar *Tanin*'i yağma etmişler, Hüseyin Cahit zannettikleri Lazkiye mebusu Mehmet Aslan'ı öldürmüşlerdir. Hüseyin Cahit Bey Selanik'te irticanın *Tanin*'i susturamayacağını göstermek adına *Tanin*'in Selanik'te hatıra nüshasını yayımlamaya karar verir, Abdi Bey de bu işin örgütlenmesini üstlenir. Yemekte konuşulan diğer bir mevzu ise Hareket Ordusu'nun teşekkülüne dairdir. Hareket Ordusu'nun içinde yer alan Bulgar çetelerinden rahatsızlık duyduklarını belirtmektedirler:

> *"...hayretten hayrete düçar olduğum itirafa mecburum beyzadem, dünkü komitacı Bulgarlar Resneli Niyazi Bey'in kumandasında, Hareket Ordusu'na iltihak etmişler, tasavvur buyurur musunuz, ayağı poturlu, beli kuşaklı Sandanskiy'ler, Çernopeyef'ler, Panitza'lar... Cemiyeti kurtarmak, onlara mı kalmış?"(s. 244)*

Neveser'in kardeşi Ahmet ile Abdi Bey'in araları iyi değildir. Ahmet, Selanik Sosyalist Amele Hey'et-i Müttehidesi ile çalışmaktadır. Abdi Bey bu cemiyetin

İttihat Terakki karşıtı bir kuvvet oluşturmak amacında olduğunu belirtmektedir. Ahmet ise kendilerinin ellerinde silahları ile Hareket Ordusu'na katıldıklarını ifade eder. 31 Mart İsyanı çıktığında Abdi Bey'in Selanik'te olmasının sebebi II. Meşrutiyet'in ilanında Selanik sokaklarını ellerinde sancakla dolaşıp Jön Türkler'e destek veren işçilerin, iki ay geçmeden işi greve dökmeleridir. Ülkede huzur kalmamış, kimi malından, kimi canından korkar olmuştur. Cemiyet vaziyete el koymak adına her bölgeye bir temsilci göndermiştir. Abdi Bey de bu sebeple Dersaadet'te değil Selanik'te bulunmaktadır. Bu arada sosyalist müşevviklerin Kolağası Resneli Niyazi Bey'in komutasındaki gönüllü milis birliğine yazılıp Hareket Ordusu'na katıldıklarına da Abdi Bey bizzat şahit olur.

Romanda II. Abdülhamid'in hal'i ile ilgili ayrıntılara da yer verilmiştir. Abdi Bey, Kolağası Fethi Bey'le karşılaşır. II. Meşrutiyet'ten sonra gözde İttihatçılar Avrupa başkentlerine ateşemiliter olarak gönderilmişlerdir. Enver Berlin'e, Hafız Hakkı ve Ali Fethi ise Viyana'ya. Ancak bu isimler Dersaadet'te çıkan 31 Mart İsyanı sebebiyle geri dönmüşlerdir. Fethi Bey'in Selanik'e geliş sebebi ise II. Abdülhamid'i Selanik'e getiren ekip içinde yer almasıdır. Alatini Köşkü'ne yerleştirilen II. Abdülhamid'in ilk gece koltukta uyuduğunu ifade eden Fethi Bey, köşkün sahibi Robilani Paşa'nın köşkü tamamen boşaltmış olduğunu, köşkte sadece iki koltuk, bir masa, bir de piyano bıraktığını söyler. Abdi Bey duruma sevinse de Fethi Bey insanlık gereği otellerden eşya tedarik etmeye çalıştığını belirtir. Ali Fethi Bey'den duyduklarını ailesine anlatan Abdi Bey'e babası Köse İsmail Bey çok sert çıkışır:

> *"Sen büle ne sülersin a be Abdi? Üner mi sanırsın bu yaptığınız, yoksa marifet mi? Ürriyet, mürriyet, geçtiniz reiskâra, İki ayda Girit'i aldılar elinizden, yalnız Girit'i mi, ne Bosna kaldı, ne Bolgarya! Kalkmış zat-ı şaaneylen uğraşırsınız, bu mıdır dirayetiniz? Hayda be! Pirlepeli Fethi biyciğim umur-u devletten ne anlar? Sen ne kaa anlarsın?"(s. 141)*

Köse İsmail Bey aracılığıyla olaylara diğer bir cepheden bakış açısı getirildiği görülmektedir. İttihatçıların ülke yönetmedeki acemiliği vurgulanırken yaptıkları icraatların yanlışlığı belirtilmiştir. II. Abdülhamid'e yapılanların ise doğru bulunmadığı vurgulanmaktadır. Abdi Bey ve Fethi Bey kararlaştırdıkları yemekte

olayların ayrıntısı üzerine konuşurlar. Cemiyetin içindeki Manastır-Selanik ikiliği daha kaybolmamışken isyandan sonra bir de askerlerde sivillere karşı belirgin bir hoşnutsuzluk ortaya çıkmıştır. Bu süreçte Mahmut Şevket Paşa'nın aşırı güç kazandığı vurgulanmaktadır. Yönetimde askerî üstünlüğün, Almanların üstünlüğü anlamına geldiği belirtilmiştir.

Sonuçta II. Abdülhamid, hal' kararını tebliğ eden heyete mesele çıkarmamış, Allah'ın takdiri olarak düşünmüştür. Yalnızca hal' kararını tebliğe gelen heyette yer alan Emanuel Karasu'ya hiddetlenmiştir. Padişah Çırağan Sarayı'nda kalmayı istemişse de herhangi bir suikast girişimi olması ihtimaliyle Padişah'ın Selanik'e gönderilmesine karar verilir. Gece II. Abdülhamid, dört haremi, üç kızı, iki oğluyla trene bindirilerek Selanik'e gönderilir. Her istasyonda mahallî İttihat ve Terakki komitelerinin hazırladığı eylemlere ve "Kahrolsun Müstebid!" sedalarına, küfürlere maruz kalırlar.

Attila İlhan, romanında işgal altındaki İstanbul'da bir konağa sığınmış olan Abdi Bey'in hayatı ekseninde geri dönüşler yaparak İttihat ve Terakki yapılanması, II. Abdülhamid yönetimi, 31 Mart İsyanı, isyanın bastırılması ve II. Abdülhamid'in hal' edilmesi ile ilgili tarihî bilgilerle örtüşen bir kurgu oluşturmuştur. Romanda eski bir İttihatçı olan Abdi Bey'in tanıklık ettiği olaylar İttihatçıların bakış açılarını yansıtırken; Hareket Ordusu'nun teşekkülüne, II. Abdülhamid'in hal'ini gerçekleştiren heyete ve II. Abdülhamid'in Selanik'te kaldığı köşke dair olumsuz bir bakış açısı geliştirildiği görülmektedir. Netice itibariyle yazar olayları objektif bir şekilde değerlendirmiş ve yorumu okuyucunun muhayyilesine bırakmıştır.

3.8. İbrahim Ulvi Yavuz: *Son Kavşak*

Yazı hayatına şiirle başlayan İbrahim Ulvi Yavuz (1942-…), daha sonra romana yönelmiş ve ilk romanı olan *Dikenli Yollar'*ı 1976 yılında yazmıştır. Türkiye Yazarlar Birliği Başkanı olarak görev yapan yazarın on romanından biri olan *Son Kavşak*[87]*(1983)* belgesel roman niteliği taşımaktadır.[88]

[87] İbrahim Ulvi Yavuz, *Son Kavşak*, Beka Yayınları, İstanbul 1983.
[88] http://www.tyb.org.tr/ibrahim-ulvi-yavuz-169h.htm, E.T. 29.11.2017.

Roman hırsızlık yapan iki gencin Hacı Ömer'in evine sığınmaları ile başlamıştır. Hacı Ömer evine sığınan bu iki gence 31 Mart Vak'ası da dahil olmak üzere isyanın bastırılmasına, II. Abdülhamid yönetimine, İttihat ve Terakki yapılanmasına ilişkin pek çok tarihî bilgiler aktarır. Yazar yer yer kendi sesini hissettirerek anlatıcıyı Hacı Ömer olarak tayin etmiştir. O da okuduklarından yola çıkarak olayları gençlere nakleder. Bu gençler aslında arayış içinde olan nesilleri de temsil etmektedir. Onların Hacı Ömer'den alacakları ders sonraki nesillerin alacakları derse de karşılık gelir.

Kitabın arka kapağında romanın içinden alınmış bazı ifadeler yer almakta ve bu ifadeler yazarın romanı hangi bakış açısıyla yazdığına dair ipuçları vermektedir. Yazarın hürriyet ve batılılaşma ile ilgili düşüncelerinin yer aldığı bu bölüm, romanın İttihat ve Terakki karşıtı, II. Abdülhamid yanlısı bir tutumla kaleme alındığını göstermektedir.

> *"-Hürriyet çığlıkları içinde coşan-isyan eden, batıdan medet bekleyen osmanlı münevverlerinin hayal kırıklıkları, yokoluşları...*
> *-Bitmez tükenmez savaşlar.. Açlık ve ölüm..*
> *-O devrin insanlarının değişmeyen çilesi..*
> *-Ve bu yıkılışı önlemek için çırpınan, acı çeken, kurtuluş arayan talihsiz bir padişahın sonu..*
> *-Suikastler, siyasi cinayetler, isyanlar ve batının zalimliği..*
> *-Geçmişi övme hastalığına tutulmadan, yakın tarihimizi çarpıtıp genç nesilleri ecdadına düşman yapan anlayışın üzerine balyoz gibi inen belgesel roman..."*

Kitabın arka kapağındaki bu açıklamalar yazarın olayları nasıl değerlendirdiği hakkında ön bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır. Roman, üniversitede okuyan ancak kin ve nefretle hareket eden, fakirliklerinin acısını zenginlerden çıkarma emelinde olan Ercan ve Fırat'ın hırsızlık girişimiyle başlar. İyi, saf ve temiz ailelerden gelen Ercan ve Fırat tüm ideallerini ve inançlarını yitirmiş, üniversitedeki derslerini umursamayan gençlerdir. Yazar, bu iki gence tarihî bilgiler aktaran Hacı Ömer'in evini mekan olarak seçmiştir. "Haramsız Dünya Kuranlar" başlıklı bölümde Hacı

Ömer ve ailesi tanıtılmaktadır. Hacı Ömer'in Enis adında bir oğlu, Hicret adında bir kızı vardır. Altmış beşine merdiven dayamış olan Hacı Ömer Müslümanlığın gerektirdiklerini yerine getiren, harama asla el uzatmayan, çok okuyan, bilgili bir tüccardır. Roman, Ercan ve Fırat'ın pasajdaki yaşlı kuyumcuyu soymalarının ardından Hacı Ömer'in evine saklanmalarıyla tarihî bir içerik kazanmaya başlar.

Ramazan ayıdır ve Hacı Ömer'in ailesi akşam ezanının okunmasını beklemektedirler. Ansızın kapıdan giren iki genç, ev halkını korkutmuşsa da Hacı Ömer sükûnetini bozmadan davetsiz misafirleri yemeğe davet eder. İki gencin kuyumcuyu soyduklarını ve aranmakta olduklarını haberlerden öğrenirler. Arandıklarını öğrenen iki genç de bu evde kalmaya karar verirler. Ev halkını da tehdit ederek geceyi Hacı Ömer'in evinde geçirirler. Hacı Ömer'in tecrübeleri kadere teslimiyet, Hakk'a rıza, kötülüklere karşı iyilik anlayışına sahip olmasını sağlamıştır. Bu nedenle gençlere karşı sabırlı ve hoşgörülü davranan olgun bir insan olarak onlara doğru yolu göstermeye çalışır. Nitekim gençler yaptıkları işin yanlış olmadığını zannederler:

> *"-Evet. Bunda şaşılacak ne var ki? Tarihte okumuşsundur. Nice hürriyet ve bağımsızlık mücadeleleri tek insanların cesaretleri ile meydana gelmemişmi? Bir Resneli Niyazi, Bir Enver Paşa dağa çıkıp, hürriyet için mücadele vererek koskoca bir imparatorluğu ve padişahı dize getirmedi mi? Söyle?"(s. 40)*

Amacı tarihî bilgiler vermek olan yazar, soyguncu gencin tarihsel bir olaya değinmesiyle, II. Abdülhamid dönemine dair örnek vermesiyle birlikte o döneme ait tarihî bilgileri aktarmaya başlar. Bunun yanında yazar tarihî bilgileri Hacı Ömer vasıtasıyla verirken gençlerin yakın tarihi hiç okumadıklarını ve ders almadıklarını da vurgular. O sebeple Hacı Ömer ev halkı yatınca tarihin gerçeklerini gençlere anlatmaya karar verir:

> *"-Madem ki, Hürriyet Kahramanı olarak bilinen Niyazi ve Enver Beylerden söz açtınız, öyle ise konuşmaya buradan başlayalım.*
> ...

-Hürriyet, hak ve eşitlik. Güzel kelimeler. Bunlar kulağa hoş gelen sözlerdir. İnsanlara coşku veren, heyecanlandıran beyanlardır. Ama arkasında boş bir iskelet vardı. Tarihte nice olayların diğer cephesine baktığımız zaman görüyoruz ki, her heyecanlı hareketin ötesinde garip güçler var. Bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğunu yıkmak isteyen Batı Devletleri, padişaha karşı Jön Türkleri ve İttihatçıları kullanmışlardı. Bu bir tahmin değil, kendilerinin ve tarihin ortaya koyduğu gerçektir. Sonradan bu gençler anladılar ki, yıkmak istedikleri devletin enkazı altında kendileri kaldı ve ülkeden kaçıp gittiler."(s. 41)

Bu sözlerle yazar Hacı Ömer aracılığıyla tarihî olayların aktarımına başlar. Gençlerin amacı zenginden alıp fakirlere dağıtmak, eşitsizliği ortadan kaldırmaktır. Hatta Hacı Ömer'in kızı Hicret'e çaldıkları gerdanlığı teşekkür amacıyla vermek istemişlerse de çocuk başkasının malına el sürmeyeceğini söyleyerek reddetmiştir. Hacı Ömer'i başlangıçta küçümseyen soyguncu gençler bir süre sonra onun bilgisine hayran kalır ve onu dikkatle dinlemeye başlarlar. Hacı Ömer İttihatçıların içine düştüğü hatayı şöyle dile getirir:

"Her biri vatan aşkı ile yanan fakat ne yaptıklarını bilmedikleri için aldanan ittihatçılar, işte sizler gibi 'Hürriyet-Eşitlik-Adalet' diye ortaya atılmışlardı. Hem de amansız bir mücadele ile. Suikastlar yaptılar, yurt dışına kaçtılar, gazete çıkararak bize düşman olanlarla birlikte yazılar yazdılar. Sonra büyük görevler üstlenerek devletin başına geldiler. Bütün bunları yaparlarken belki samimi duyguları vardı. Fakat teşvik edenler, destekleyenler, tamamen başka güçler idi. Müslümanın ezeli düşmanları vatanı bölmek için icabında bizim kendi insanımızı kullandılar. Buna şaşırmamak lazım.

'-Hürriyet!'

'-Adalet!..'

'-Musavat!..'

'-Kardeşlik!'

Bu sloganlarının altına sığınan dış güçler rahatça istediklerini yapma çabasında idiler.

Ve sonuçta istedikleri gibi olmuştu.
Bizi o zaman sarsan, güçsüz bırakanlar şimdi aynı taktiklerle ülkemizi bölmek için çaba sarfediyorlar."(s. 43)

Bu konuşmalarla birlikte Hacı Ömer kütüphanesinden kitapları getirerek tarihin yalan söylemeyeceğini belirtir ve gençlere tarih kitaplarından, hatıralardan ve resmî yayınlardan bilgiler aktarmaya başlar. Böylece yazarın geçmişte yaşanılan olaylara özellikle de II. Abdülhamid dönemine ayna tutmaya çalıştığı görülür. Hacı Ömer'in kütüphaneden kitapları getirmesi ise anlatılanların kurgu değil gerçek olduğunu belirtmek amacıyla özellikle vurgulanan bir ayrıntıdır. Romanın ikinci bölümünden itibaren II. Abdülhamid döneminde yaşanılan olaylar aktarılır. Yazar olayları II. Abdülhamid cephesinden ele almış, II. Abdülhamid'i talihsiz bir padişah olarak görmüştür. Çünkü II. Abdülhamid sosyal, siyasî ve ekonomik bakımdan kötü, sorunlarla boğuşan bir taht devralmıştır.

"Devlet-i Osmaniyenin başında bütün meziyetleri ve çalışkanlığına rağmen talihsiz bir insan bulunuyordu. O da 34. Osmanlı Padişahı Abdülhamid-i Sani idi.
İktisadan çökmüş, politika olarak büyük çıkmazlar içine girmiş bir taht devralmıştı."(s. 45)

İbrahim Ulvi Yavuz, II. Abdülhamid'in çok zor bir dönemde tahta çıktığını, her anlamda zor bir süreçte bulunulmasından dolayı da II. Abdülhamid'in talihsiz bir hükümdar olduğunu vurgular. Bir yandan da İttihat ve Terakki (Jön Türkler) oluşumuyla ilgili bilgiler verirken, bu gizli derneğe üye olanların maceraperest olduklarını, içi boş hayaller peşinde koştuklarını belirtir. Yazar 1890'lı yıllardan itibaren hürriyet fikrinin, gençler arasında yayıldığını, yeni edebiyatçıların eserlerinde işlediği konulardan biri olduğunu dile getirmiştir. Yazarın tabiriyle başlarında kavak yelleri esen tıbbiyeli talebeler derslerden yoruldukları için gizli dernek kurma fikirleriyle meşgul olmaktadırlar. Talebeler gizli bir dernek kurmanın hayatlarına canlılık getireceğini düşünmüşler ve böyle bir maceraya atılmışlardır. Derslerini hiç düşünmeyen bu gençler Londra'da yayınlanan ve ülkeye gizlice

sokulan *Hürriyet* gazetesini okumakta; hürriyet şarkıları, eşitlik, kardeşlik sloganları ile padişahı nasıl devireceklerinin planını yapmaktadırlar:

> *"-Padişahı nasıl devirebiliriz?*
> *-Mutlaka meşrutiyeti yeniden ilân ettirmek gerekiyor!*
> *-Bu baskı devri böyle devam edemez!*
> *Kalbi, zihni, dili hep bunları terennüm ediyordu. Derslerini düşünecek durumda değildi."(s. 48)*

Yazar II. Abdülhamid'in hal'ini hazırlayan süreçte atılan ilk adım olarak II. Meşrutiyet'in ilan edilmesini göstermektedir. Her adımın bilinçli olarak atıldığını ve yaşanan her olayda Batılı devletlerin parmağının olduğunu her fırsatta vurgulamaktadır. Bununla birlikte Jön Türklerin oluşumu ile ilgili olarak diğer romanlarda olmayan ayrıntılara da yer vermiştir:

> *"İşte bu genç, ilk gizli cemiyetin kuruluşuna imzasını atan, tıbbiye talebesi İbrahim Temo idi.*
> *Bu heyecanlı genç, okul tatillerinde Arnavutlu'ğa sık sık seyahat eder ve her seferinde uğradığı İtalya'da bu fikirlerin aşısını alırdı.*
> *Kendisini gizli cemiyetlerin kuruluşu konusunda yetiştiren delikanlı, sonunda mason locasının üyesi oluvermişti.*
> *Okul bahçesinde dolaşıp, kafasında tarihe geçecek ihtilal fikirleri yürüten genç, ilk defa bu düşüncesini yakın arkadaşı İshak Sükutu'ya fısıldıyordu:*
> *-Gel dostum diyordu. Seninle gizli bir cemiyet kurup, padişahı devirmek için çalışalım."(s. 49)*

İşte yazara göre Padişah'ı tahttan indirmeye kadar götürecek cemiyetin ilk oluşumu temelsiz, özenti fikirler sonucu okul bahçesinde dolaşırken başlamıştır. Yazar onların asıl amacını, maceraya atılmak, birden sivrilerek meşhur oluvermek şeklinde ifade etmiştir. Merak eden, içinde biraz heyecan duygusu olan, Padişah'a kızan herkes soluğu Cemiyet'te almaktadır. Cemiyet'in gelişmeleri Baytar, Mülkiye ve Bahriye mekteplerinde vücut bulmaktadır. Padişah bu gizli oluşumu istihbaratı vasıtasıyla

öğrenmiş ve seksene yakın kişiyi harp divanında yargılatmıştır. Suçlular çeşitli hapis cezalarına çarptırılmış, ölüme mahkûm olanlar ise Padişah'ın affıyla sürgüne gönderilmişlerdir:

> *"Gizli dernek mensuplarının bazıları mahkeme edilmekten kurtulmuş soluğu yurt dışında almışlardı. Bunların başında Selanikli Nazım vardı.*
> *Saraya kafa tutanlar, idarenin değişmesini isteyenler, kendine göre macera arayanlar hep bu şehirde konaklamıştı. Burası herkesin bildiği gibi Fransa'nın Paris şehri idi.*
> *...*
> *Sonra Ahmet Rıza, modern görüşlü, tam bir batı hayranı insan.*
> *Hepsini Paris bağrına basmıştı.*
> *Ve isimleri 'Jön Türkler' olarak tarihe geçecekler bunlardı."(s. 52)*

Jön Türklerin maceraları böyle başlamış ve sönmüştür. Hacı Ömer soyguncu gençlere tarihî bilgileri aktarırken önüne serdiği kitaplardan, dergilerden ve gazetelerden faydalanmaktadır. Yazarın bu durumu sık sık ifade etmesindeki amaç, roman kurgusu içinde verdiği tarihî bilgilerin gerçek olduğunu vurgulamak istemesiyle açıklanabilir. Mithat Paşa suikastı ile ilgili olarak da II. Abdülhamid'in hatıralarının okunarak bilgiler aktarıldığı görülmektedir. Mithat Paşa, İngilizlerden yana bir politika izlemektedir. Mithat Paşa'nın İngilizlerden para aldığı, konağında her akşam Namık Kemal, Ziya Paşa ve arkadaşlarının toplanarak içtikleri, ileri geri konuştukları belirtilmiştir. O mecliste bulunan birisinden de Mithat Paşa'nın devletin adını "Âl-i Mithat" olarak değiştireceğiyle ilgili konuşmaları haber alan II. Abdülhamid, Mithat Paşa'yı adaletin karşısına çıkarmak istemişse de Mithat Paşa Fransız Konsolosluğu'na sığınmıştır. Yargılanmak istememesi onun suçlu olduğunun en büyük delili olarak gösterilir. Ancak II. Abdülhamid onun ölümüyle ilgili olarak da asla sorumlu olmadığını belirtir:

> *"-Onun ölümünden beni sorumlu tutmak istiyorlar. Tutsunlar, Yarın huzur-u Rabb-ül Alemine vardığımızda yüzüm ak, alnım açıktır. Olsa olsa Tanrım, devlete ihanet eden bir Sadrazamı bağışladığım için bana hesap sorabilir. Ben Rabbimin bu yoldaki cezasına razıyım.."(s. 57)*

Yazarın II. Abdülhamid'in hatıralarından yola çıkarak Mithat Paşa'yla ilgili vermiş olduğu bu bilgiler diğer romanlarda yer almayan bilgilerdir. Özellikle bu konuyla ilgili değerlendirmelerde Bekir Büyükarkın'ın Mithat Paşa'ya olan bakış açısı ile İbrahim Ulvi Yavuz'un bakış açısının zıt yönde olduğu görülmektedir.

Yazar Jön Türklerden sonra Talat Bey'in yönlendirdiği gençlerden oluşan "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti" yapılanmasını anlatır. Cemiyet'e üyelik ise diğer romanlarda da belirtildiği şekilde yapılmaktadır. Gözleri bağlanan şahıslar sağ elleri Kur'an, sol elleri silah üzerinde olduğu halde yemin ederek Cemiyet'e üye olmaktadırlar. Yazar hürriyet isteyen diğer kişiler için kullandığı tabirleri Enver Bey için de kullanmıştır:

> *"Enver Bey bir macera adamıydı.*
> *Hırslı, iddialı ve yaşına göre büyük görevler bekleyen genç bir subaydı. Nerede bir hareket varsa oraya koşuyor, ismini heran gündeme getiriyordu. Ve yükselerek onlara doğru ilerliyordu."(s. 66)*

"Âsilikten Kahramanlığa" başlıklı bölümde ise Resneli Niyazi'nin teşkilata girişi, görevli olduğu alaydan silah ve malzeme alarak dağlara çıkışı ve onun Enver Bey tarafından da desteklenmesi anlatılmaktadır. II. Abdülhamid dağlara çıkan askerleri duydukça şaşırır, uykuları kaçar. Henüz ülkenin Meşrutiyet'e dönülecek güçte bir olgunluk taşımadığını belirtir. Tüm yaşananlar bu durumu fırsata çevirmek isteyenlerin bir oyunudur. Romanda II. Abdülhamid ile ilgili olarak en ufak bir olumsuz cümle bulunmamaktadır. II. Abdülhamid'in en büyük zaafı ise merhametli oluşudur. Merhametli olmak bir zaaf olarak değerlendirilmiş ve II. Abdülhamid'in bu zaafı olayların gidişatını şekillendirmiştir:

> *"Abdülhamid...*
> *Büyük padişah, haysiyetli. Nazik ve merhametli bir insan. Canından fazla vatanını düşünen yıllarca üstüne aldığı görevin ağırlığını çeken unutulmaz deha.*
> *Selanik'te faaliyet gösteren, fakat yurt dışından desteklenen bu teşkilattan haberi vardı.*

Onlara kızmıyor, düşmanların oyunlarına geldikleri için acıyordu. Hayatı boyunca ona hakim olan unsurlardan birisi de acımaktı.
Merhamet!
Silip atamadığı, bir yaratılış zaafı olarak peşindeydi. Ama bütün bunlara rağmen, inandıklarından, vatanın toprağından taviz vermiyordu."(s. 71)

Yazar, II. Abdülhamid'in Meşrutiyet'le ilgili bütün tehlikeyi bildiğini, ancak asker ve sivil tüm halkın II. Meşrutiyet'i istediğini belirtmiştir. İbrahim Ulvi Yavuz halkın Meşrutiyet'i niçin bu kadar istediğine ise değinmez. Sadece II. Abdülhamid'in II. Meşrutiyet'in ilanıyla olacakları bildiğinden, bu durumun Batılı ülkelerin bir oyunu olduğundan bahseder. Ayrıca romanda II. Abdülhamid'in yalnız kaldığı ve başkaldıranlara müdahale ederek yeni yaralar açmak istemediği vurgulanmıştır. "Belki dirense, kuvvet kullansa, başkaldıranları kökünden kazıyabilirdi."(s. 86). Ancak II. Abdülhamid daha fazla itiraz edemez ve hiç istememesine rağmen II. Meşrutiyet'in ilanına rıza gösterir. Artık herkes, "Yaşasın Meşrutiyet!" nidaları atmaktadır. II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte gelen sıkıntılardan bahseden yazar, roman kahramanı Ferit'in 31 Mart İsyanı'nın perde arkasını sormasıyla birlikte ayrıntılara girmeye başlar. Ferit, 31 Mart İsyanı'nı II. Abdülhamid'in tertiplediğini, Padişah'ın amacının Meclis'i kapatmak, halkı İttihatçılara karşı kışkırtarak Meşrutiyet'i ortadan kaldırmak olduğunu belirtir. İhtiyar adam tarihin bu şekilde öğretildiğine hüzünlenir:

"İhtiyar; güldü. Hüzünlü bir sesle:
- ... Ayrıca şunu da belirtelim ki, ilk zaman herkes ayaklanmayı padişahın çıkarttığına inanmıştı. Ama sonunda bir kabahatli olmadığı gayet açık bir şekilde anlaşılmıştır. Bu gerçeği bizzat onu tahtan indirenler itiraf etmek mecburiyetinde kalmışlardır.
-O halde kim tertipledi? Bana söyle yeter!
-Tarihçilerin ittifak ettiği tek nokta bu olayda dış güçlerin rolü olduğudur. Arkasından da ittihatçıların acemi siyasi faaliyetleri tabii kışkırtıcı basınında bunda büyük rolü bulunduğunu söylemek gerekir.
Ferit sinirlenmişti.

-Sen her konunun arasına birde dış güçleri ilave ediyorsun.. Bu millet onların oyununa gelecek kadar acemi mi? Bilgisiz mi?

-Daha öncede söylediğim gibi maksadım itham değil, gerçeklerin aydınlanmasıdır. Hakikat ne ise onu söylüyorum. Yıllar boyu ülkemizde hangi kıpırdanış ve devlete başkaldırma olmuşsa, mutlaka bunun arkasında bir yabancı parmağı çıkmıştır. İnkar edemeyiz. Etsekte bir işe yaramaz. Yapılan bütün araştırmalar bu tezi doğrulamaktadır."(s. 104-105)

Hacı Ömer'in 31 Mart Vak'ası ile ilgili verdiği ön bilgiler tamamen gerçek tarihle örtüşmektedir. Yazar 31 Mart Vak'ası'yla ilgili ayrıntılara geçmeden önce isyana giden süreçte olan bitenler hakkında bilgi vermiştir. Sansürün olmaması sebebiyle herkesin aklına geldiği gibi yazı yazması kavgaları hızlandırmıştır. II. Meşrutiyet'ten sonra İttihatçıların Meclis'e temsilci göndermeleri, orduyu siyasete çekmeleri toplumda birtakım rahatsızlıklara yol açmıştır. Gazeteler bu durumu dile getiren ateşli makalelerle doludur, kahvelerde halk bu durumun sıkıntılarından bahsetmektedir. İşte tam da bu ortamda diğer romanlarda da 31 Mart'ın fitilini ateşleyen olay olan *Serbestî* gazetesi başmuharriri Hasan Fehmi suikastı vuku bulur. Hasan Fehmi ordunun siyasete bulaşmamasını istemekte ve yazılarında sürekli İttihatçılara çatmaktadır. Padişaha yakınlığı ile bilinen İsmail Mahir Paşa'nın da Hasan Fehmi'nin de katilleri bulunamamış, bu cinayetler fail-i meçhul olarak kalmıştır. Bu olaylar İttihatçılara kara bir leke sürmüştür. Halk bu cinayetlerin gizli kalmasına tahammül edemez, talebe ve halk sokağa dökülür. Ordu da kendi içinde kaynamaktadır. Harbiye mezunu olmayan binlerce alaylı subay ordudan çıkarılmış ve kadro dışı bırakılmıştır. Orduda alaylı-mektepli kavgası sürüp gitmektedir. Bunların yanında İttihatçı bazı subayların, askerlerin dinî inanç ve kanaatlerine müdahale etmeleri ve onları hakir görmeleri de sıkıntı yaratmaktadır. Talebelerin niçin ayaklanmaya dahil oldukları noktasında herhangi bir bilgi aktarılmamıştır. Oysa Sina Akşin çalışmasında Hürriyet'ten önce İstanbullu erkeklerle medrese öğrencilerinin askerlik yapmadıklarını bu nedenle taşralı erkeklerin de askerlikten kaçmak için softa olduklarını belirtir. Medreseler sırf bu nedenle medreseye girmiş insanlarla doludur. İttihat Terakki sırf bunu önlemek için sınav getirmiştir. Sınavda başarısız olanlar askere alınacaktır. Bu durum da softaları İttihat Terakki'ye düşman

etmiştir. Sina Akşin ayaklanan talebelerin bu softalardan oluştuğunu belirtmiştir.[89] Bütün bu yaşananları Derviş Vahdetî *Volkan* gazetesinde dile getirerek çevreyi ayağa kaldıracak davranışlarda bulunmuş ve nitekim isyan başlamıştır. 31 Mart Vak'ası romanda şöyle tasvir edilmektedir:

> *"İstanbul, kulağında silah sesleri ile uykudan gözlerini açmıştı. Ardı arkası kesilmeyen, bağrışmalar ve gelişi güzel atılan kurşunlar etrafı çınlatıyordu.*
> *Asker ayaklanmıştı.*
> *Ne istediğini bilmeden, sokaklara dökülmüş,*
> *'-Şeriat isteriz!' Diye bağırıyordu.*
> *Âsiler, Ayasofya meydanında bulunan meclise doğru yürüyüşe geçmişti.*
> *Bunlar İttihatçıların Rumeliden getirdikleri askerlerdi.*
> *İlk ayaklanma Taşkışla'daki 4. Avcı taburundan çıkmıştı. Arkasından Kılıç Ali ve Yıldız kışlaları da ilave olunarak kalabalık bir hâl almıştı.*
> *Sultanahmed'e kadar ellerinde bayrak ve silahlarla yürüyen asilerin niyeti meclisi mebusanı kuşatıp, burada tekliflerini mebuslara söylemek istiyorlardı.*
> *Gelişi güzel bir saldırıydı bu. Kime ne yapacakları belli omayan bir ayaklanma. Asilerin kurşunları ile Adliye Nazırı Nazım Paşa, Mebus Mehmed Şefik Arslan, başkalarına benzetilerek öldürülmüşlerdi. Asıl öldürmek istedikleri Hüseyin Cahit ve Cavit beyler idi. Onlarda bu fırsatı bilerek kaçıp kurtulmuşlardı."(s. 111)*

Diğer romanlarda belirtildiği gibi isyancıların düzenli bir ordudan ziyade ne yapacağını bilmeyen, gelişigüzel ateş eden ve cinayetler işleyen bir topluluk olduğu bu romanda da vurgulanan noktalardandır. İttihatçıların desteklediği *Tanin* ve *Şûra-yı Ümmet* gazetelerinin idarehaneleri basılmış ve tahrip edilmiştir. İsyancılar arasında Derviş Vahdetî de vardır. Padişah askerlerin isteklerinin yerine getirilmesi için Başkâtip'e talimat vermektedir. Mabeyn Başkatibi Ali Cevat Bey isyancılara şefkatli bir sesle ne istediklerini sormaktadır:

[89] Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, İmaj Yayınevi, Ankara 2009, s. 52.

"-Evlatlarım ne istiyorsunuz? Diye sordu.
Cevap hep bir ağızdan geliyordu!
-Şeriat isteriz!
Ve arkasından da:
-Bizim dinimize söğüyorlar. Biz bu Subayların emrinde çalışmayız! Diye ilave ediyorlardı."(s. 112)

Başkâtip şeriata kimsenin dokunmadığını, Padişah'ın Halife-i Resülüllah, devletin Devlet-i İslamiye olduğunu belirtmiştir. Harbiye Nazırı'nın da değiştiğini, Müşir Edhem Paşa'nın Harbiye Nazırı olduğunu söylemiştir. Bu müjde isyancı askerleri coşturmuştur. Ali Cevat Bey isyancılardan kışlalarına dönmelerini istemişse de isyancı askerler Yıldız Sarayı'na gitmişlerdir. Bu karışıklık içinde kovaladıkları bir subay Yıldız Sarayı'na sığınmıştır. Bu subay Ali Kabuli Bey'dir. II. Abdülhamid, isyancıların istediği Ali Kabuli Bey'i gerekli soruşturmayı yapmak için kendi huzuruna istemişse de isyancıların elinden kurtulamayan Ali Kabuli Bey orada öldürülmüştür. Diğer romanlarda Ali Kabuli Bey'in yargılanmak üzere askeri mahkemeye gönderilirken öldürüldüğü belirtilmiştir. Ancak İbrahim Ulvi Yavuz, Ali Kabuli Bey'i II. Abdülhamid'in huzuruna çağırttığını ifade etmektedir. Subayın ölüm haberi Padişah'ı derinden etkilemiştir. Yazar, Padişah'ın isyancıları ve işledikleri cinayeti desteklemediğini şu cümle ile dile getirir: "Artık bu kötü hareketleri ile isyancılar asker değil, tam bir cani oldular diye mırıldandı."(s. 117) İsyancıların tamamen gözü dönmüştür. Kimseyi amir kabul etmeden istediklerini yapmakta, her türlü taşkınlığın içine girmektedirler. II. Abdülhamid olaylarda tamamen suçsuz olduğunu şu sözlerle dile getirir:

"Sultan, bunun nedenlerini derin derin, düşünürken, ittihatcıların askerin disiplinsizliğinde rollerinin olduğunuda biliyordu. Kendisi gibi olaylar karşısında derin acı duyan Başkâtip Ali Cevat Beye bakarak:
-Rumeli'den kendilerinin getirmiş olduğu askerler, kendi aleyhine ayaklanmışlar. Adamları namazdan, niyazdan mahrum eyleyerek isyan ettirdiler. Bunda bizim ne kabahatimiz var? Biz ne yapalım?"(s. 117)

Yazar II. Meşrutiyet'le birlikte bütün gizli faaliyetlerin ortaya çıktığını, İttihatçıların önündeki tek engelin ise Sultan II. Abdülhamid olduğunu belirtmiştir. Yapılan bütün hesapların bu yönde işleyeceğini vurgulamıştır. İttihatçılar isyanın Padişah tarafından kendilerine karşı yapıldığını sanmakta, bu ayaklanma bahanesiyle Meşrutiyet'in düşeceğinden endişe etmektedirler. Selanik bu isyanla ilgili değerlendirmeler yapmakta, uğruna kan döktükleri Meşrutiyet'in tehlikeye girmesi onları tedirgin etmektedir. Yapılan toplantıların başında ise Mahmut Şevket Paşa vardır. Olayların Padişah'ın tasarrufunda cereyan ettiğinden emin olan İttihatçılar, Selanik'te bir kuvvet hazırlayarak İstanbul üzerine yürüyecek ve isyanı bastıracaktır. Bu kuvvet Hareket Ordusu'dur. Hareket Ordusu Sırp, Bulgar, Yunan, Arnavut gönüllülerinden meydana gelmiş bir ordudur. Yazar bu ordunun çoğunlukla azınlıklardan, saraya ve Padişah'a nefret duyanlardan oluştuğunu belirtmektedir. Diğer romanlarda da belirtildiği gibi Selanik'te "Silah başına, arş İstanbul'a!" sloganlarıyla bir miting düzenlenmiştir. Bu toplantının ardından Resneli Niyazi Bey kumandasında harekete geçen tabura binlerce gönüllü kendiliğinden katılmıştır. Selanik, Üsküp, Manastır, Drama, Serez ve Gümülce'den toplanan gönüllü askerler, Mahmut Şevket Paşa kumandasında yollara düşmüştür. Yazar lider olmanın yolunun kahramanlıktan geçtiğini bilen Enver Bey'in isyanı haber alır almaz bu fırsatı değerlendirerek Berlin'deki görevini terk edip Selanik'e geldiğini belirtir.

> *"Niyeti gönüllülerden meydana gelmiş Hareket ordusunun başına geçmekti. İçinde yanıp tutuşan ihtiras buydu.*
> *Böylece Saraya bir kahraman olarak girecek ve kendisini gösterecekti.*
> *Bulunduğu rütbeyi ve makamı az görüyordu. Kabiliyet ve cesaretine göre kendine bir ölçü biçmişti ki, bu da ordunun başı olmaktı."(s. 122)*

Ancak yazara göre Enver Bey'in bu isteği gerçekleşmez. Çünkü rütbece büyük olan Mahmut Şevket Paşa ordunun komutanı, Enver Bey de yaptığı planlar doğrultusunda Hareket Ordusu'nun Kurmay Başkanı olarak saraya doğru yürürler. Yine diğer romanlarda belirtilen Mahmut Şevket Paşa'nın, ordunun Padişah'a dokunmayacağını sadece isyanı bastıracağını belirttiği telgraf bu romanda da karşımıza çıkmaktadır.

Ancak Padişah yine de huzursuzdur. Olayları uzatıp kan dökülmesine gönlü razı değildir:

> *"-Saltanatımdan vazgeçiyorum, dedi. Ben hiç bir zaman bu kutsal vatanda kendim için kan dökülmesini isteyemem. Yalnız kudretli ve adaletli bir heyet kurulsun, isyanın sebep ve müsebbibleri tesbit edilerek, benim bunda bir suçum olmadığı açıklansın, başkasını istemiyorum.."(s. 123)*

Diğer romanlarda da değinilen ve II. Abdülhamid'in suçsuz olduğunu ifade ettiği bu bölüm, Okay Tiryakioğlu'nun romanında: "Çekilmeye hazırım. Mamafih bu işe dahil olmadığım kesin olarak meydana çıkarılmalıdır."[90] şeklinde ifade edilmiştir. Saray korku, endişe ve merak içinde beklemekten başka bir şey yapamamaktadır. Hareket Ordusu'nun gelişi ve İstanbul'da yaşanan çatışmalar ise şöyle ifade edilmiştir:

> *"Hareket ordusu İstanbul'a geldiği zaman, üç koldan hareket etmişti. Bir kısmı mücadeleyi göze almadan teslim olmuş, Taksim Kışlası ise hâlâ direniyordu.*
> *Aralarında silahlı çatışma başlamıştı.*
> *Bu arada 'Meclis-i Umumi Milli' adı altında Milletvekilleri Ayestefonos'ta bulunan 'Yat klübünde' toplanmıştı.*
> *Önce olaylar dolayisiyle meclise gelen telgraflar okundu. Arkasından da genel durum değerlendirmesine gidildi.*
> *Bütün kanaatlar Abdülhamid'in tahtan indirilmesi veya kendi arzusu ile köşesine çekilmesi üzerine idi."(s. 124)*

Hareket Ordusu ağır ağır şehre hakim olmaktadır. Mahmut Şevket Paşa kendi yetkisini kullanarak şehirde sıkıyönetim ilan etmiştir. Günlerce devam eden mücadele sonunda isyancıların teslim olması ile olaylar son bulmuştur. Yalnız Yıldız Sarayı'nın çevresindeki askerin direniş gösterdiği belirtilmiştir. II. Abdülhamid'in kan dökülmeden asi askerlerin teslim olması için çırpındığı belirtilmiştir. Romanda özellikle vurgulanan nokta II. Abdülhamid'in kan dökülmeden olayların sona

[90] Okay Tiryakioğlu, *Abdülhamid Son Hükümdar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 313.

ermesini istemesidir. Diğer romanlarda da durum aynıdır. Ancak dikkat çekici noktalardan biri II. Abdülhamid'e elçiliklerden gönderilen sığınma teklifidir. Hesap vermekten kaçıp, İngiliz Elçiliği'ne sığınan paşaları hatırlayan Padişah, milleti için böyle bir basitliği yapmayacağını haykırmak ister. Gelen görevliyi reddederek gönderir. Yazar II. Abdülhamid'in bu tavrından dolayı romanın akışını keserek: "O şartlar içinde bir Osmanlı Padişahı olarak Sultan Abdülhamid'in hali büyüktü, onurlu idi."(s. 126) yorumunu ekler. Bu arada II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi için Şeyhülislam'dan fetva alınmaya çalışılır. Meclis-i Millî'de yapılan görüşmelerin sonunda Padişah'ın tahttan indirilmesi için gereken fetva hazırlanmıştır. Bu fetva gereğince milletin kararı doğrultusunda II. Abdülhamid'in hal'ine karar veren Meclis-i Millî II. Abdülhamid'in yerine Mehmet Reşat'ı tahta getirir. Padişah'a Meclis-i Milliye'yi temsilen bir heyet gönderilir ve hal' kararı tebliğ edilir:

> *"Bunlar, Selanik Milletvekili Yahudi Emanuel Karasu, Ermeni Aram, Draç Milletvekili Arnavut Esat Toptani ve Gürcü Bahriye Feriki Arif Hikmet Paşa'dan ibaretti.*
> *Müslümanların halifesi, Türklerin padişahı Sultan Abdülhamid Han'a hal'i tebliğ için gelen heyette Padişaha düşman, saraya karşı nefret duyan insanlar vardı.*
> *Yıllardır içlerinde yaşattığı ve şimdi ise fırsatını bulduğu gizli duygularının verdiği zevkle, Sarayın içine girmişlerdi."(s. 129)*

Romanda hal' sahnesi tüm ayrıntılarıyla aktarılmıştır. II. Abdülhamid her zamanki gibi olgun ve sabırlı bir şekilde heyetin karşısına çıkmıştır. Arnavut Esat Toptani:

> *"-Biz Meclis-i Mebusan tarafından geldik dedi. Fetva-i şerif var. Millet seni hal etti. Ama hayatınız emindir..*
> *Padişah, kadere razı ve teslim olmanın sabrı içinde:*
> *-Allah şahittir. Benim bu olaylarla hiç bir ilgim yok dedi. Sebep olanları millet arasın bulsun. Ben milletimin iyiliği için çok çalıştım. Hepsi mahvoldu!*
> *Büyük Sultan, mahzun ama vakur bir çehre ile Hüsnü Paşanın yüzüne bakarak:*

-Artık bundan sonra ki ömrümü Çırağan Sarayında geçirmek isterim. Zira ben hasta olan biraderim Beşinci Sultan Murat'ı bu sarayda muhafaza ettim. Bende orada çoluk çocuğumla hayatımın sonlarını yaşamak düşüncesindeyim!"(s. 130)

Hüseyin Hüsnü Paşa II. Abdülhamid'in hayat ve haysiyetlerinin korunması için İstanbul dışında olmaları gerektiğini belirtmiştir. Sultan II. Abdülhamid Selanik'teki Alatini Köşkü'nde iskân edilecektir. Hazırlıklar yapılmış ve akıbeti meçhul bir yolculuk başlamıştır. Eşleri, oğlu, cariye ve hizmetçileri ile çok kısa bir süre içinde yolculuğa çıkan II. Abdülhamid'in yolculuk esnasında muhafaza edilmesi amacıyla İttihatçı subaylardan Fethi Okyar ve emrindeki kırk kişilik jandarma müfrezesi görevlendirilmiştir. Otuz üç yıllık saltanat acı bir sonla noktalanmıştır. II. Abdülhamid imparatorluğun üzerinde oynanan oyunları uzaklardan seyretmektedir. "Hürriyet, adalet, musavat, uhuvvet!" sloganlarının sürdüğü İstanbul'da Yıldız Sarayı'nın yağma edilmesi de akılla, mantıkla izah edilemeyecek bir olaydır. Selanik'e gelirken yanlarına alamadıkları kıymetli eşyalar, hediyeler çalınmış, Yıldız bir anda boşaltılıvermiştir. Harp mahkemeleri kurulmuş, İstanbul sokakları asılan insan cesetleri ile dolmuştur.

II. Abdülhamid'in muhafızı olarak yanında bulunan İttihatçı subay Ali Fethi Bey'in II. Abdülhamid hakkında söyledikleri de yazarın, II. Abülhamid'in şahsına objektif bakış açısı getirmesi açısından önemlidir: "-Hayatımda Sultan Hamid kadar nazik terbiyeli buna rağmen karşısındaki ile mesafesini muhafaza eden şahsiyet görmedim."(s. 139) Roman bu bölümden sonra kurgusal karakterlere tekrar döner ve Hacı Ömer gençlere Balkan Harbi'ni, Osmanlı Devleti'nin yaşadığı büyük kayıpları anlatır. II. Abdülhamid'in yıllardır Balkanlar'da izlediği denge politikasının yanlış uygulanması sonucu Osmanlı'ya karşı birleşen tüm devletler savaş bayrağı açmışlardır. II. Abdülhamid'e savaş tehlikesinden bahsedilir ve İstanbul'a gitmesi gerektiği söylenir. II. Abdülhamid'in bu duruma karşılık söylediği sözler diğer romanlarda da karşımıza çıktığı şekliyle şöyledir:

"-Hayır ben buradan ayrılamam, diye cevap verdi. Her asker gibi elime silahı alır mücadele ederim. Kaçıp kurtulmanın benim mantığımda yeri yok! Bize yakışan mücadele edip şehit olmaktır.
Abdulhamid, kesin ve kararlı bir tavır içindeydi."(s. 144)

Ali Fethi Bey'in II. Abdülhamid'i ikna etmesi üzerine, II. Abdülhamid ve ailesi İstanbul'a gelir. Romanda tarihî olayların kronolojik bir sırayla anlatıldığı görülmektedir. Balkan Savaşları'nın ardından Birinci Dünya Savaşı patlak verir. II. Abdülhamid'in vefatından kısa bir süre sonra Sultan Mehmet Reşat da ölür. Artık sarayda Vahdettin vardır. Takvimler 2 Kasım 1918'i gösterirken Talat, Enver, Cemal Paşalar yurdu terk ederler. Hacı Ömer soyguncu gençlere verdiği tarih dersiyle onların düşünce yapılarında büyük bir değişim sağlar. Gençler çaldıkları altını kuyumcuya teslim ederek ortalıktan kaybolurlar.

Netice itibariyle 31 Mart Olayı, olayın sebepleri ve sonuçları, II. Abdülhamid'in hal' edilmesi meseleleri tam anlamıyla II. Abdülhamid cephesinden ele alınmıştır. Yazar diğer romanlarda olmadığı kadar II. Abdülhamid yanlısı ve İttihat-Terakki karşıtıdır. Mithat Paşa'yla ilgili bölümlerde Mithat Paşa tamamen suçlu bulunmuş, 31 Mart İsyanı'nın çıkışında rol oynayan talebelerin durumları ile ilgili hiçbir bilgiye de yer verilmemiştir. II. Abdülhamid'in tamamen çöküntü içinde olan bir taht devraldığı için talihsiz bir padişah olduğu vurgulanmıştır. II. Abdülhamid'in merhametli olması onun tek zaafı olarak gösterilmiştir. Nitekim bu zaafı yüzünden Hareket Ordusu'na karşı koymamış ve sonuçta tahtından olmuştur. Roman baştan sona İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetlerinin yanlışlığını, hürriyet taraftarlarının hayalî ve boş işlerle uğraştığını, Batılı devletlerin Osmanlı Devleti üzerindeki oyunlarını, II. Abdülhamid'in başarılı bir yönetici olduğunu vurgulayan ifadelerle doludur. Yazar tarihin çarpıtıldığını, gençlerin tarihi yanlış öğrendiklerini belirtir ve arayış içinde olan genç nesillere de bu romanıyla farklı yorumlanan dönem hakkında doğru bilgileri aktarmış olduğunu düşünür.

3.9. Mim Kemal Öke: *Günbatımı*

Günbatımı[91] *(1991),* Mim Kemal Öke'nin ilk romanıdır. Mim Kemal Öke (1955-…) bir tarihçi olarak niçin roman yazdığı sorusuna, tarihin hızla yıktığı, yaptığı bir devri senaryo gibi kaleme almayı tercih ettiği şeklinde cevap vermiştir. Bilimin yorucu yolculuğuna bir mola vermek, gönül dökmek için böyle bir roman yazdığını ifade eden yazar; romanında, Osmanlı Türk'ünün 19. yüzyılın sonlarından başlayıp 20. yüzyılın başlarına kadarki dramını yansıtmaya çalışır. Romanın 12 Eylül öncesinde, "Kardeşin kardeşi kırdığı" bir dönemde yazıldığını vurgulayan yazar bu romanla, "Tarihi, geleceği inşa için" kullanabilmeyi umut eder.(s. 9-11)

Roman 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından memleketine dönen askerlerin; eşlerine, çocuklarına kavuşan insanların tasviri ile başlar. Roman kahramanı Ali İhsan sağ salim eşi Azize'ye kavuşmuştur. Ali İhsan ile Azize'nin Abdullah, Lütfullah, Kemal ve Muhlis adında dört oğlu vardır. Azize beşinci çocuğuna hamiledir. Savaş sonrası Kızanlık köyü sakinlerinin göç etmekten başka çaresi kalmamıştır. Bekir Büyükarkın'ın *Yoldaki Adam* romanında da belirttiği Balkanlar'dan yapılan göçle ilgili ayrıntılara bu romanda da yer verildiği görülmektedir. Osmanlı Balkanlar'dan çekilmiş; Ali İhsan, hamile eşi ile çocuklarını, yabancılaşan topraklardan ayırıp hiç görmedikleri anavatana bir an evvel kavuşturmayı hesaplamaktadır. Göç eden Rumeli Türk'leri hep Balkan mezaliminden bahsetmekte, bilinmeyen bir sona doğru ilerlemeleri göçmenleri tedirgin etmektedir. Yazar göç esnasında çetelerin göçmenlere saldırdığını, Azize'nin göç yolunda kızı Ayşe'yi dünyaya getirdiğini de belirtir. Göç üç koldan devam eder, Ali İhsan ve ailesi Selanik'e gelmeyi başarırlar.

Aradan yıllar geçmiştir. Azize ile Ali İhsan çocukların eğitimi konusunda anlaşmazlığa düşerler. Çocuklarının kaderini belirleyecek eğitim meselesinde Azize Doğu kültüründe eğitim almalarını isterken, Ali İhsan medeniyetin, zenginliğin, refahın Batı'da olduğunu belirterek çocukların bu doğrultuda eğitim almalarını ister. Lütfullah Azize'nin isteği üzerine Şükrü Hoca'ya teslim edilir ve Doğu kültürüne göre eğitim almaya başlar. Kemal ise abileri Abdullah ve Muhlis'in gittiği Alyans'a

[91] Mim Kemal Öke, *Günbatımı*, Çağ Kültür Ürünleri, İstanbul 1991.

gönderilir. Alyans Fransızca adıyla “Alliance Israelite” olan ve Katolik Fransa'nın Musevi gençlerini göz önünde bulundurarak açtığı bir okuldur. Kemal bu misyoner okuluna alışamamış, yemeklerden önce bir kadeh içki içilmesi, kiliseye gidilmesi gibi uygulamalar ona çok yabancı ve uzak gelmiş, bu uygulamaları gerçekleştirmemekte ısrar edince de dikkatleri üzerine çekmiştir. Yazar, Lütfullah'ın gittiği Şükrü Hoca mektebinin ise Selanik'te yıkılmaz bir İslâm kalesi olduğunu belirtirken, Şükrü Hoca'nın Anadolu'nun Türkleşmesinde vazgeçilmez bir konumu olan mutasavvıflara benzediğini ifade eder. Muhlis, misyoner mektebinden başarısız olduğu için alınarak babasıyla birlikte çalışmaya başlar. Kemal okulda yapılan gizli toplantıları fark eder ve durumu abisi Abdullah ile paylaşır:

"-Bu okulda bir şeyler dönüyor, ağabey. Geceleri koğuşta bir kaç kişi kalkıp, bir yerde toplantı yapıyorlar.

...

-Kemal sen sen ol, bunlara karışma. Hatta, ne olup bittiğini duyma, görme, düşünme...

-Ama, bunların faaliyetleri aleyhimize!

-Kimin aleyhine?

Kemal, Abdullah'ın vurdumduymazlığına mı kızsın, faaliyetlerin hedefinin kim olduğunu bilmemesine mi içerlesin, kararını veremiyordu. Söylendi:

-Padişah'ın tabii...

Abdullah, çaresiz, ona bilmesi gerekeni vurguladı.

-O müstebiti devirmeye yönelik her hareket şimdilik menfaatimize uygundur.

-Kimin menfaatine?

-Osmanlı'nın tabii..."(s. 107-108)

Kemal'in aklı tamamen karışmıştır. Toplantıyı yapanlar Türk değildir ve Osmanlı'yı parçalamak istemektedirler. Abdullah, kardeşine asıl milleti parçalayanın II. Abdülhamid olduğunu, insanları birbirine düşürenin yine II. Abdülhamid’in izlediği siyaset olduğunu belirtir ve kardeşinin bu olaylarla değil dersleriyle ilgilenmesi gerektiğini söyler.

Ali İhsan Selanik'te Rum Yani Efendi'yle ortaklaşa iş yapmaya mecbur kalır; ancak bir süre sonra Yani Efendi Bulgar Komitacılarla anlaşıp Ali İhsan'ın kızı Ayşe'yi kaçırtır ve dükkânı devretmesi şartıyla kızının yerini söyler. Ali İhsan zaptiyelerin yardımıyla kızını komitacıların elinden kurtarır. Bu sebeple de Emanuel Karaso'yla tanışan Ali İhsan onun avukatlığı sayesinde dükkânına yeniden kavuşur; ancak yeni ortağı artık Emanuel Karaso'dur. Her ay ona bir miktar para vermesi gerekecektir. Bütün aile dükkâna yeniden kavuştukları için çok mutlu olurlar. Kutlamada içilen içki Lütfullah'ı rahatsız eder ve sessizce odayı terk eder, kimse onun yokluğunu anlamaz. Karaso aileyle ilişkilerini sıklaştırmıştır. Abdullah'ın düşüncelerini öğrenmek ve ona yol göstermek için onu kozmopolit kafelere, eğlence yerlerine götürür. Onun II. Abdülhamid'le ilgili düşüncelerini öğrenmeye çalışır:

"-Neden bu kadar düşmansın, Sultan Hamid'e?

-Bilmezmiş gibi konuşuyorsunuz. Tanzimat'la başlayan Batı'ya açılma gayretlerimizi sekteye uğratmadı mı? Üstelik, Meclis'i kapattı. Ülkeyi koyu bir istibdata boğdu. Üç kuruş için dışarıya muhtaç olmadık mı?.. Tutulacak neresi var, onun?

Abdullah, adeta kurulmuş gibiydi. Bir solukta sıralayıvermişti.

Karaso, bu sefer onun üzerine gitmeye kararlıydı. Yönetimi savunurcasına:

-Pekii, ama padişah kendinden önce har vurup, harman savuran haleflerinin borçlarını kapatmıyor mu? Bence iktisadî politikası tutumlu ve makul. Ülkede eğitim reformu yaptı. Bugün İstanbul'daki mekteplerin Batı üniversitelerinden ne farkı var?

Abdullah'ın cevabı, tabiî ki itirazı da, hazırdı:

-Gençleri o kadar düşünüyorsa, niye maiyetini onlardan seçmiyor, onlara bir imkan tanımıyor?

Karaso yemini atmış; şimdi onun bunu yutmasını izliyordu. Ağır ağır konuştu:

-Şimdi, beni iyi dinle, Abdullah Bey. Gençlere hiçbir yerde imkân verilmez. Onlar imkânlarını kendileri yaratırlar. Bak Fransa'ya nasıl aldılar XIV. Lui'nin elinden iktidarı... Daha sonra 1848'de... Vesaire!..

Abdullah, şaşırmıştır.
-Ama, bu ihtilâl demek!
Karaso, kadehini Abdullah'ın bardağına vurdu:
-Öyle dostum, öyle!.."(s. 145-146)

Karaso, Abdullah'ın aklına ihtilâl fikrini yerleştirmeye çalışmaktadır. Nitekim Emanuel Karaso II. Abdülhamid'i hal' eden heyetin içinde yer alan gerçek tarihî bir şahsiyettir. Emanuel Karaso yaptığı toplantılarda Kemal'in milliyetçi kişiliğinin üzerinde durur. Abdullah Tıbbiye'ye devam etmektedir. Kemal'in de Harbiye'ye girmesinde ısrar eder. Çünkü Harbiye Türk milliyetçiliğinin yoğun yaşandığı bir okuldur. Ancak Emanuel Karaso'nun planlarının arkasında çok daha başka şeyler yatmaktadır:

"-İslâmcı Abdülhamid yerine Türk milliyetçiliğine dayanan bir iktidar işbaşına gelirse, Osmanlı'nın yeni yöneticilerinin dikkati Müslüman ülkelerden Orta Asya'ya çevrilecektir. Bu da...
Gerisini ahbapları getirir:
-Bu da Filistin'deki tasavvurlarımıza karşı çıkmamaları demek olacaktır!.."(s. 150-151)

Bu ifadeler diğer romanlarda karşımıza çıkmayan dikkat çekici noktalardır. Tarihçi bakış açısıyla kurgulanan romanda derinlemesine bir tarihî analiz yapıldığı görülmektedir. Abdullah Tıbbiye okumak için İstanbul'a gelmiştir. Ardından Lütfullah ve Kamil de eğitim için babalarıyla İstanbul'a gelirler. Abdullah'ın ev arkadaşı İngiliz Sefareti Baştercümanlarından Bay Ryan'ın kızı Elizbeth ile tanışırlar. Abdullah Elizabeth'le evlenmek istediklerini babasına açıklar. Ali İhsan Bey'in İstanbul'a dair gözlemleri dönemin sosyal yaşantısına ışık tutması bakımından önemlidir. Asrîlik ile gelenek birbiriyle savaş halindedir. Ali İhsan Bey gelenek adına fakirlik, keder ve gerilemeyi muhafaza etmenin anlamsızlığını vurgularken; asrîlik adına da sefahat, sömürü ve dışa bağımlılığın galip geldiğini görmektedir. Ali İhsan, Kemal'i Harbiye'ye, Lütfullah'ı medreseye yerleştirdikten sonra Selanik'e döner. Selanik'te çıkan *Meşveret* gazetesinden Jön Türk yapılanması ile ilgili bilgiler aktaran yazar, Abdullah'ın da bu yapılanma içinde olduğu bilgisini verir. İttihatçı

olan Abdullah'ın tutuklandığını öğrenen Kemal, Emanuel'den yardım ister ve onu Selanik'ten İstanbul'a çağırır. Abdullah'ın tutuklu olduğu süre zarfında Elizabeth'le sık sık görüşen Kemal, ona karşı sevgi beslemeye başlar ki duyguları karşılıksız değildir. Kardeşinden ve sevgilisinden ihanet gören Abdullah, ihtilalci Tıbbiye öğrencileriyle birlikte Trablusgarp'a sürgün edilenler arasındadır. Yazar sürgün edilenler arasında Yusuf Akçura'nın da ismini vermiştir. Mim Kemal Öke gerçek tarihî şahsiyetleri roman kurgusunun içerisine yerleştirerek romanına gerçekçi bir hava katmış, kardeşler arasındaki fikir ve yaşantı farklılığı bağlamında Osmanlı'daki sosyal hayatın çeşitliliğini, farklı bakış açılarını gözler önüne sermiştir.

Abdullah, Prens Sabahaddin'in öncülüğünü yaptığı Adem-i Merkeziyet düşüncesini savunmaktadır. Abdullah'ın Trablusgarp'tan Selanik'e kaçmasını sağlayan İttihatçı arkadaşı Şevket Bey ise onun kaçması için büyük fedakârlıkta bulunmuş; ülküdaşını, kendisini vurarak kurtarmıştır. Bu süreçte Abdullah, Cenevre'de Türk ihtilalcilerine katılır. Yazar, Kemal'in de kutsal bir görev için Avrupa'ya gönderildiği bilgisini verirken Kemal ile Elizabeth'in birbirlerini sevdiklerini itiraf ederek ayrıldıkları görülür. Daha sonra Kemal komitacı kılığına girerek Makedonya'daki komitacıların arasına sızar. Rumeli'de büyük bir isyanın patlak vereceğini öğrenen Kemal trenlerle taşınan mühimmatları ve hatta bu mühimmatların Elizabeth tarafından gizlice Balkan komitacılarına teslim edildiğini bizzat görür. Kemal durumu Selanik'e iletir; ancak Miralay onu ciddiye almaz. Ardından Talat Bey'in durumu öğrenmesiyle halk uyarılır ve evlerinden çıkmamaları istenir. Yazar komitacıların kışkırtmasına kanmayan Hristiyan halktan özellikle bahseder. Osmanlılık ruhu henüz ölmemiştir, Hristiyan halk kendilerinin de Osmanlı olduğunu belirterek komitacıların düşman olduğunu ifade ederler. Komitacıları yenilgiye uğratan Kemal ve arkadaşı Şükrü'nün yardımına Miralay ve askerleri yetişirler. Makedonya İhtilali geçici bir süre suya düşmüştür. Talat Bey Kemal'i cemiyete almak istese de Karaso bunun için henüz erken olduğunu belirtir. Kemal komitacılara karşı kazandığı zaferin boşa çıktığını çok geçmeden öğrenmiştir. Sırasıyla Rus konsolos, komitacılar ve Ryan, komisyon kararıyla serbest kalırlar ve ellerini kollarını sallayarak hiçbir şey olmamış gibi giderler. Aynı duruma Murat Sertoğlu'nun *Bulgar Sadık* romanında da değinilmiştir. Kemal bu duruma çok sinirlense de elinden bir şey gelmez. Kemal'in bu olay üzerine

söyledikleri her şeyi gözler önüne serer: “Allah'ım bu toprakları çoktan kaybetmişiz de haberimiz yokmuş.”(s. 296)

Romanda 1902'de Paris'te yapılan 2. Jön Türk Konseyi'nden de bahsedilir. Bu toplantı II. Abdülhamid yönetimine karşı verilen ilk ciddi gözdağıdır. Toplantıda diğer romanlarda da belirtildiği üzere iki farklı bakış açısı dile getirilir. Prens Sabahaddin'in dile getirdiği Adem-i Merkeziyet usulü Ahmet Rıza ve taraftarlarını tedirgin eder. Adem-i Merkeziyetçiliğin ayrılıkçıların ekmeğine yağ süreceğini düşünen Ahmet Rıza Bey ve taraftarları Prens Sabahaddin'le ayrı düşerler.

Kemal'in Erkan-ı Harp Yüzbaşısı olarak Selanik'e tayini çıkar. Balkanlar kaynamaktadır. Bir yandan Rusya, öte yandan Avusturya bu toprakların peşindedir. Balkan ulusları, Yunan'ı, Bulgar'ı, Sırp'ı, Arnavut'u daha Osmanlı yıkılmadan toprakları paylaşmışlardır. Şehirlerde komitacılar, dağlarda eşkıyalar kol gezmektedir. Kemal girdiği her mücadeleyi kazansa da sonunda hiçbir şeyin değişmediğini görür ve bunun üzerine abisi Doktor Abdullah'ın seçiminin doğru olduğu düşüncesiyle İttihat ve Terakki'den yana olmaya karar verir. Böylece en yakın arkadaşı Şükrü'nün de aslında İttihatçı olduğunu öğrenir.

31 Mart'ı hazırlayan süreçlerden olan alaylı-mektepli asker çatışmasının ilk izleri Ayşe ile Şükrü'nün düğününde görülmektedir. Alaylı bir çavuş, Kolağası Kemal'in teslim edilmesi için düğünü basar. Askerlerine emir verir, ancak askerler Şükrü Bey'i dinleyerek kışlaya dönerler. Akabinde yazar II. Meşrutiyet’in ilanıyla ilgili bilgiler verir. Silah sesleri II. Meşrutiyet'in ilan edildiğini bildirmektedir. Bu esnada Lütfullah İstanbul'dan Selanik'e doğru hareket etmektedir. Peronda dans eden insanlar, çalgıcılar, uçuşan bayraklar, birbirine sarılan siviller-askerler, hatta çocuklar II. Meşrutiyet'i kutlamaktadırlar. "Yaşasın hürriyet, yaşasın padişah!" diye bağıran kalabalık Lütfullah'a gerçekçi görünmez. Selanik'te ise Kemal Bey'in ardından Şükrü de dağa çıkmıştır. Lütfullah Selanik'e geldiğinde babasıyla Padişah’la ilgili sohbet etmeye başlar. Sohbet esnasında II. Abdülhamid’in yorgun ve çaresiz olduğu vurgulanmaktadır:

"-Yaşlandı diyorlardı. Yoruldu diyorlardı.

-Kolay mı o kadar sene Osmanlı mülkünü muhafaza için didinmek, düşmanlarımızı birbirine düşürmek, aralarındaki rekâbetten faydalanıp, düvel-i muazzamanın vatanımızı bölüp, parçalama emellerine karşı çıkmak! Devletin onca mesuliyeti bir kişinin omuzlarına yüklenirse, o omuzlar da çöker, insanın kamburu da çıkar.

...

-Pekiî, oğlum, yok muydu padişahın yanında bu mühim mesuliyeti onunla yaşayacak, memleketin meselelerine sahip çıkacak, çözüm getirecek danışmanlar, vezirler?

-Ne gezer! Hepsini teker teker denemedi mi? Kerametleri olsa gösterirlerdi. Padişah gençlere güveniyordu. Onları yetiştirmek için Garp tipi okullar açtı, medreseleri islah etti. Bir gün gelir, bunlar iyi yetişir, kendisine yardımcı olurlar diye düşündü. Şu kaderin tecellisine bakın ki, ilk ayaklananlar kendilerine bel bağladıkları oldu."(s. 385-386)

Yazar Ali İhsan Bey'in aile yapısı ile Osmanlı Devlet yapısı arasında ilişki kurmuştur. Nasıl ki Osmanlı toplumu içinde Padişah yanlıları, Meşrutiyet yanlıları varsa Ali İhsan Bey'in ailesi de benzer bir görünüm arz eder. Doktor Abdullah Adem-i Merkeziyet'i savunmaktadır. Kemal İttihatçıların yaptığı her şeyi haklı bulmamakla birlikte cemiyete katılmaktan başka bir yol bulamamıştır. Damat Şükrü Bey tam bir İttihatçıdır. Lütfullah ise Padişah yanlısı olup Meşrutiyet'in gelişiyle her şeyin düzelmeyeceğini ifade eden, kendisini dine adamış, gerçek bir dindar ve medrese öğrencisidir. Muhlis ise hiçbir siyasî görüşe karışmayan kendi halinde, zeka problemi olan bir çocuktur. Azize, tam bir Osmanlı kadınıdır. Yazar, Azize'yle ilgili her sahnede "Osmanlı kadını" ifadesine mutlaka yer vermektedir. Ayşe ise aile baskısıyla yetişmiş; ancak batılı tarzda giyinenlere özenen bir kızdır. Bu yönüyle Osmanlı toplumundaki genç kız profilini oluşturur. Aile içindeki konuşmalar da hep bu siyasî görüş farklılıkları çerçevesinde meydana gelmektedir. Yazarın da belirttiği gibi romanda olayların tasvirinden çok kişilerin arasında geçen konuşmalara yer verilmiştir. Bu bakımdan roman bir film senaryosu tarzında hazırlanmıştır denilebilir.

Diğer romanlarda da yer alan ve 31 Mart'a götüren süreçte önemli rolü olan Kör Ali olayıyla bu romanda da karşılaşırız. Lütfullah'ın medresesinin avlusunda karşımıza

çıkan Kör Ali medreseye çöreklenmiş bir parazit olarak adlandırılır. Kör Ali medresede önüne gelen herkese yalan yanlış şeyler anlatmakta, insanları kışkırtmaktadır. Yine 31 Mart için önemli bir isim sayılan Derviş Vahdetî'yi yücelttiği konuşmasında onu saf ve cahil halka bir derviş gibi takdim eder:

> *"-Size anlatacağım o Kıbrıs'lı hafız, muazzam bir adam... Yazdığı makalelerin her kelimesi şu mendebur cemiyetin başında vallahi bir gülle gibi patlıyor. İttihad ve Terakki, 'Ne yapalım da bu hocadan kurtulalım?' diye uğraşıyormuş. Ama, fayda eder mi? Vahdeti Hoca erenlerden... Geçenlerde fedailer çevirmiş, verip veriştirmişler kurşunu...*
> *Seyirciler heyecanlanır:*
> *-Ee, ne olmuş sonra?*
> *-Ne olacak? Erenlere hiç kurşun işler mi? Gülmüş geçmiş. Silahşörler koşup, eline sarılmışlar. Biz ettik, sen eyleme..."(s. 396)*

Etrafındaki saf insanların beynini bu şekilde yıkayan Kör Ali, Abdullah'ı medreseye almak istemez. Onun ecnebi olduğunu söyleyen Kör Ali, Abdullah'ın verdiği paraları hemen cebe indirir ve Lütfullah'ın bulunduğu yeri söyler. Abdullah ile Lütfullah arasında geçen konuşmalar İttihatçıların izlediği yanlış politikayı gözler önüne serer:

> *"-Şu ülkeye Meşrutiyet'i getirebilmek için ne kadar uğraştık. Sürgünlere katlandık. Gurbetlerde nelere göğüs gerdik. Ama, sonunda ne oldu? İttihatçılar yok mu? Seçimlerle de oynadılar. Kendi adamlarını Mebusan'a yolladılar. Bizlerse dışarıda kaldık.*
> *-Sizler kimsiniz?*
> *-Ahrar, Ahrar Fırkası..."(s. 399)*

Abdullah İttihatçıların bölücülük yaptığını, yabancı gizli birtakım cemiyetlerle ilişkilerinin olduğunu Lütfullah'a anlatır. Bu konuşmalar sırasında Galata Köprüsü üzerinde Hasan Fehmi'yi de öldürenlerin İttihatçılar olduğunu belirten Abdullah, "Din elden gidiyor!" diyerek kardeşi ile işbirliği yapmaları gerektiğini vurgular. Lütfullah din işi ile devlet işinin ayrı olduğunu, Abdullah'a yardım etmeyeceğini

belirtir. Çıkışta Kör Ali maddi bir kazanç elde etmek adına Abdullah'ı Derviş Vahdetî'ye götürmeyi teklif eder.

Yazar 31 Mart İsyanı'nın çıktığını Selanik'te çıkan gazete haberleri vasıtasıyla paylaşır. Böylece romanda 31 Mart süreci başlamış olur. Meşrutiyet'i devirmek için hocalar ayaklanmışlardır. "İstanbul'da irtica çıkmış." şeklinde ifade edilen 31 Mart Olayı yazar tarafından irticai bir ayaklanma olarak nitelendirilir:

> *"-Meşrutiyet'i devirmek için hocalar ayaklanmış.*
> *-Alaylılar da onlara katılmış.*
> *-Kıyam, kıyam varmış. Sokaklar kan deryası olmuş.*
> *...*
> *Şükrü Kemal'e dert yanmaktadır:*
> *-Vay canına! Kim beklerdi böyle bir olayla karşılaşacağımızı...*
> *-Baksana İstanbul'da avcı taburlarının tekmili birden ayaklanmış. Softaları da yanlarına almışlar. Bana öyle geliyor ki, bu hadisenin irtica-mirtica ile alakası yok, Adamları ne dedilerse iğfal etmişlerdir.*
> *-Gerçi alaylılar, biz mektepli subayları kaç zamandır çekemiyorlardı. Düğündeki çavuşun azametini hatırlasana... Ancak, ben de senin gibi olayın ardında başka güçlerin olduğuna inanıyorum. Yoksa, ne softalar ne de alaylılar bu kadar ciddi bir ayaklanmaya cesaret edebilirlerdi.*
> *Kemal de başını sallar. Onaylamaktadır.*
> *-İstanbul'a varınca anlayacağız bu işi geriden kurcalayanların kim olduğunu...*
> *-Yalnız, bizim III. Ordu Kumandanı Mahmud Şevket Paşa yaman adammış doğrusu... Bu tür faaliyetlere göz yummayacağı hemen belli oldu."(s. 402)*

İsyanda sokakların kan deryasına döndüğü belirtilmiştir. Diğer romanlarda da belirtildiği gibi isyan Avcı Taburları ve softaların çıkardığı bir isyandır. Yine diğer romanlarda değinildiği gibi alaylı askerlerin mektepli askerlere olan nefreti de isyanı başlatan sebeplerden biri olarak gösterilmiştir. Ancak İttihatçıların cevabının gecikmeyeceği de belirtilen noktalar arasındadır. Mahmut Şevket Paşa olaya el

koymuştur. İsyan esnasında olanlara yer vermeyen yazar, isyan bastırıldıktan sonra olan olaylara yer vermiştir. İstanbul sokakları isyandan sonra şöyle tasvir edilmiştir:

> *"İstanbul'da bir sokak... Halk, evlerine kapanmış. Pencere ve kepenklerini kapamışlar. Sokaklarda Azrail devriye gezmektedir. Yol üzerinde bir kaç darağacı... Hoca kıyafetlileri, göğsünde yaftalarıyla, taşıyorlar.*
> *Muntazam mangalar, ses çıkarmadan, koşuşmaktalar. Ölüm sükûneti şehre çöreklenmiş."(s. 405)*

Kemal bu manzarayı görür görmez kardeşi Lütfullah'ı aramaya koyulur ve onu nezarette bulur. Cübbesi kan içindedir, yüzünde de darp izleri vardır. Kemal ikizi Lütfullah'ı kucaklayıp nezaretten çıkarır. Lütfullah o halde bile: "Vahdeti denilen o simsar dinden anlar mı sanırsın?" (s. 407) sözleriyle yanlışı düzeltmeye çalışmaktadır. Yazar, Lütfullah aracılığı ile aslında gerçek din ehlinin isyana karışmadığını, isyanın çıkışında dinin alet edildiğini vurgulamaktadır. Diğer romanlarda Hareket Ordusu'nun teşekkülü ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilirken; Mim Kemal Öke bu durumu Lütfullah'ın gözüyle şöyle dile getirir: "Hey Allah'ım! Vatanı Vahdeti'den kurtaran orduya bakın. Milliyetlerden bir Babil Kulesi adeta... Demek, Osmanlı mülküne sahip çıkmak ona kalmış! Yazık!"(s. 408) Gerçek din ehlini temsil eden Lütfullah, Hareket Ordusu'nun her milliyetten insanı barındırması sebebiyle üzülür. Yazar bu olayın akabinde II. Abdülhamid'in hal'i ile ilgili ayrıntılara yer verir. Buna göre Padişah başına gelecekleri kabullenmiş gibidir. Diğer romanlarda da ifade edildiği gibi Yıldız Sarayı'nda çalışanlar saraydan çıkarılmış, Padişah ve ailesi günlerce sarayda yalnız bırakılmıştır. Alışveriş yapacak kimse dahi kalmamıştır. Sarayı kuşatan askerlerin başında Kemal vardır. Sarayın önünde askerler ile Kemal Bey'in yaşadıkları ise Padişah'a duyulan nefreti göstermektedir. Askerlerin tek isteği "Kızıl Sultan"ın kendi kanında boğulmasıdır. Kemal askerlere müdahale etmek istese de askerler ayaklanmanın eşiğine gelmiştir. Hal' fetvasının çıktığını öğrenen askerler içten içe kaynamaktadırlar. Tam o esnada hürriyet kahramanı Enver Bey gelerek. başkâtibe bir yazı verir. Yazıda Ayan ve Mebusan Meclisi'nden bir heyetin saraya geleceği yazmaktadır. Kısa bir süre sonra heyet gelir ve heyetin içinde Karaso'yu gören Kemal içten içe üzülür:

"Fakat, niye Karaso?

II. Abdülhamid, sakıt da olsa, İslâm'ın halifesiydi. O'nu hâl etmeye azınlık mensubundan bir hayat yakışık alır mıydı? Hem sonra, On Temmuz İhtilâli, şu azınlıkların ayrılıkçılık şımarıklıklarına karşı Türk'ün müdafaası olarak ortaya konmamış mıydı?

Padişah'ı devirmek Türk'ün icraatıydı, Kemal'e göre; bunu tebliğ etmek de ona ait olmalıydı."(s. 414)

Padişah'ın azınlıklar eliyle hal' edilmesi, Kemal'de de diğer roman kahramanlarında gördüğümüz burukluğa neden olur. Padişah'ı gören Kemal onu düşündüğünden farklı bulmuştur. Korkulan, çekinilen müstebit, aslında omuzları çökmüş, sade kıyafetli bir ihtiyardan başkası değildir. Arabaya binen II. Abdülhamid ve ailesi Yıldız'dan uzaklaşır. Kemal ilerleyen günlerin ne getireceğini bilememektedir.

Yazar, romanına II. Abdülhamid'in imparatorluğu otuz üç sene asgarî fire ile ayakta tuttuğu, İttihatçıların ise birkaç yılda devraldıkları mirası çarçur ettiği gerçeğini vurgulayarak devam eder. Birbirini takip eden savaşlar, iç ve dış karışıklıklar tarihçi Mim Kemal'in gözüyle net bir şekilde romanda işlenmiştir. Kemal ve Şükrü Kurtuluş Savaşı sürecinde Kuvayi Milliyecilere katılırlar. Abdullah Elizabeth tarafından kandırıldığını geç de olsa fark eder. O da bir süre sonra gerçekleri görünce kardeşi Kemal'in yanına gelir ve Anadolu'ya Mustafa Kemal'in yanına gitmek için tüm aile yola çıkar. Bu göç Ali İhsan ve ailesinin gerçekleştirdiği son göçtür. Roman Ali İhsan'ın çocuklarının birbirlerine sarılmalarıyla son bulur. Ali İhsan bu manzara karşısında şu sözü söyler: "Bir millet yeniden doğuyor, oğlum."(s. 720) Bu manzara kardeşlerin birbirine sarıldığı, gerçekleri net bir şekilde gördüğü ve birlikte hareket etmeye karar verdikleri bir sahnedir. Ali İhsan Bey'in ailesinin Osmanlı toplum yapısını aynen yansıtmaktadır. Yazar bu bölümde de Türkiye Cumhuriyeti'nin tek bir gaye uğruna, bağımsızlık uğruna verdiği mücadelede tek yürek olduğunu belirtmek amacıyla, Ali İhsan'ın çocuklarının arasında hiçbir fikir ayrılığının kalmadığını, onların birbirlerine sarılmasıyla göstermek ister. Her şeye sessiz kalan Ali İhsan bile 93 Harbi'nden kalan silahını alıp vatan savunmasına girişir.

Mim Kemal Öke tarihçi kimliğiyle romanın kurgusunda kendisini hissettirmiştir. Olaylara tarihsel yorumların katılması ve dönem hakkında farklı bakış açılarının geliştirilmesi romanı tamamen kurgu olmaktan çıkarmıştır. Nitekim yazar söz konusu tarihsel döneme ait farklı bakış açılarının olması sebebiyle roman kahramanlarını bu farklı bakış açılarını temsil eden kişilerden seçmiştir. Osmanlı toplumunun bir yansıması olan Ali İhsan Bey ve ailesi ekseninde olaylar değerlendirilmiş olup dönemin siyasî, sosyal, askerî ve ekonomik yapısı hakkında bilgiler verilmiştir. Yazarın bu tutumu onun olayları objektif bir değerlendirmeyle ortaya koyduğunu gösterir. Mim Kemal Öke diğer romancılardan farklı olarak gerçek din ehlini temsil eden "Lütfullah" karakterini romanına eklemiştir. Ahmet Altan'ın *İsyan Günlerinde Aşk* romanındaki "Şeyh Yusuf Efendi" de dini doğru algılayan ve yaşayan karakter olarak karşımıza çıkar. Diğer romanlarda gerçek din ehlinin olaylara bakışı göz ardı edilen bir unsurdur. Yine diğer romanlardan farklı olarak Mim Kemal Öke'nin Prens Sabahaddin ve taraftarlarını temsil eden "Abdullah" karakterine de yer verdiği görülmektedir. Netice itibariyle Mim Kemal Öke farklı olarak romanında yalnızca II. Abdülhamid ve İttihat Terakki yanlılarını temsil eden kişilere yer vermekle kalmamış, 31 Mart Vak'ası öncesi ve sonrasında gelişen olaylara farklı bakış açıları getirmiştir. Yazar bu fikir ayrılıklarını tek bir unsur etrafında birleştirerek romanını sonlandırmıştır. Osmanlı toplumunu simgeleyen aile bireyleri söz konusu vatan savunması olduğunda tek bir vücut olmuş, birlikte hareket etmeyi başarmıştır.

3.10. Selma Fındıklı: *Saray Meydanı'nda Son Gece*

Günümüz yazarlarından Selma Fındıklı (1965-2015) TRT Ankara Radyosu, tiyatro yayınları biriminde dramaturg olarak çalışmıştır. Yazın hayatına radyo oyunları yazmakla başlamış, daha sonra roman ve hikâye türünde de eserler vermiştir. Eserlerinde, tarihi bir dekor gibi kullanan Fındıklı, *Saray Meydanı'nda Son Gece*[92]*(1999)* adlı romanında da II. Abdülhamid döneminin sancılarını, Rusların Erzurum'u işgalini, Ermeni çetelerinin zulmünden kaçan halkın açlık, soğuk ve sefaletle mücadelesini arka planda canlandırırken romanın merkezine Fikret ve Didâr'ın aşk hikâyesini koymuştur.

[92] Selma Fındıklı, *Saray Meydanı'nda Son Gece*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000.

Romandaki kişiler, Fikret başta olmak üzere, Fransızca öğretmeni Kâzım Bey, Fikret'in abisi Nüzhet Bey, Kâzım Bey'in akrabaları ve Didâr'dan oluşmaktadır. Olayların geçtiği yerler daha çok Erzincan, Erzurum ve İstanbul'dur. Romandaki olaylar 1906 yazında başlar, 1919 yılının kış mevsiminde sonlanır. Küçük yaşta annesiz ve babasız kalan Fikret, Erzincan'da kendisine bakacak kimse olmadığından, İstanbul'a abisinin yanına gitmeye karar verir. Kemah'taki halasının yanına orada askerî okul olmadığı için gitmek istemeyen Fikret; okula da çavuşların korkusundan yatılı olarak gitmeyi göze alamaz. Fikret'in üvey kardeşi Nüzhet Bey ise İstanbul'da yaşamaktadır. Nüzhet Bey, Hassa Ordusu zabitlerindendir. Geriye tek bir seçeneği kalan Fikret Askerî Rüştiyeden Fransızca öğretmeni Kâzım Bey'le İstanbul'a abisi Nüzhet Bey'in yanına gitmeye karar verir. İstanbul'a yapacağı bu yolculuk Fikret'in tüm hayatını yönlendirecek olan aşkı Didâr'la karşılaşmasına vesile olur. Roman bu aşkı merkeze almakla birlikte dönemin sosyal, siyasî, ekonomik yaşantısını, tarihî gerçeklikle gözler önüne sermektedir.

Romanın adını aldığı "Saray Meydanı" Erzincan'da bir meydanın adıdır. Erzincan'dan ayrılmadan önce Saray Meydanı'ndan son kez geçen Fikret ile hocası Kâzım Bey arasında geçen konuşmalardan romanın hangi bakış açısıyla ele alındığı anlaşılmaktadır:

> *" 'Karanlıkta billur şişe gibi pırıldıyor Hamidiye çeşmesi...'*
> *Hafif bir tokat indi o anda enseme. Sonra Kâzım Bey'in tok sesi Saray Meydanı'nda gürledi:*
> *'Bir daha duymayacağım Hamidiye çeşmesi dediğini...'*
> *'Ya ne diyeceğim hocam'*
> *'Halkın dediğini... Kurutelek çeşmesi... Zeki Paşa'ya hiç yakışmadı bu iş ama,' dedi Kâzım Bey. 'İsteyerek yaptırmamıştır belki... Saray tarafından zorunlu kılınmış olabilir.*
> *Yürüyüp gidecekmiş gibi hızla üç-dört adım attı. Sonra öfkesinin haklılığını kanıtlama gereği duyarak ekledi:*
> *'Kızıl Sultan adına yapılmış her şey lanetlidir bizim gözümüzde.'"(s. 31)*

Kâzım Bey'in “biz” diyerek kimleri kast ettiği romanın ilerleyen bölümlerinde anlaşılmaktadır. Kâzım Bey'in öfkesi o kadar büyüktür ki oradan her geçişinde kimse görmeden çeşmeye tükürmektedir.

Yazar romanında kronolojik bir sıra takip etmekle birlikte bazı bölümlerde geri dönüşler de yapmıştır. Fikret İstanbul’a gitmeden önce bir süre Kâzım Bey’le yaşamıştır. Bu süre zarfında Kâzım Bey, Fikret’in siyasî ve sosyal yapı hakkında fikir sahibi olması için dönemin siyasî hayatı ve II. Abdülhamid’le ilgili düşüncelerini, onu neden sevmediğini anlatır:

> *"Bu geceden sonra uzun zaman birlikte yaşayacak isek, bazı şeyleri ilk akşamdan konuşmalıyız seninle... Başımızda yirmi dokuz yıldır çöreklenmiş oturan koca burunlu, korkak adamı anlatmalıyım sana... Benim gibi düşünenlerin onu neden sevmediğini..."(s. 31-32)*

Fikret ve Kâzım Bey İstanbul’a gitmeden önce Kâzım Bey'in memleketi Erzurum'a giderler, 1907 senesinin kış aylarıdır. Kâzım Bey'in ablasının evinde kaldıkları süre zarfında II. Abdülhamid'e suikast düzenlendiği haberini alırlar. Otuz yıldır vatanseverleri perişan eden “Kızıl Sultan”ın yoluna bomba koyulduğu; ancak bomba geç patladığı için masum insanların can verdiği ifade edilir. Dönemin ekonomik hayatı ile ilgili bilgileri de kurguya ekleyen yazar, halktan alınan vergilerin çoğaldığını, halkı iyiden iyiye zorlandığını vurgulamaktadır. Kâzım Bey'in ablası askerin eksiklerinin karşılanması için vergi toplandığını ifade etse de Kâzım Bey işin aslının öyle olmadığını belirtir:

> *"Sen ne diyorsun abla? Askerimizin sırtında kaputu, silahında kurşunu kalmamış... Karnı doyurulmuyor... Zavallıların eksiğini gören kim? Halktan zulümle toplanan o paralar, sultan hazretleri ile kalabalık sülalesinin Avrupa'dan getirilen yaldızlı elbiselerine, has ipekten çoraplarına, çamaşırlarına harcanıyor..."(s. 56)*

Fikret misafir olarak geldiği Erzurum’daki bu evde Didâr’a, itiraf edemediği büyük bir aşk ile bağlanmıştır. Didâr da, dayısı Kâzım Bey'le gelen Fikret'e gönlünü

kaptırmıştır, ancak İstanbul'a giden Fikret'ten bir daha hiç haber alamaz. Didâr istemediği bir evlilik yapar. Eşi de Didâr'la istemediği halde bir evlilik yapmıştır. Didâr'ın zorlu hayatı bununla da kalmaz, bir süre sonra çocukları olmadığı için Didâr'ın eşi ikinci bir evlilik yapar. Yazar Didâr'la ilgili bölümlerde Erzurum'un işgal edilişini, Ermeni çetelerinin zulmünden kaçan halkın soğukla, açlıkla, sefaletle mücadelesine dair ayrıntılı bilgiler vermiştir.

Fikret'in İstanbul'daki yaşantısı bağlamında II. Abdülhamid yönetimi, II. Meşrutiyet'in ilanı, İttihatçıların yönetimdeki acemilikleri, 31 Mart Vak'ası gibi siyasî olaylar hakkında tarihî bilgiler verilmektedir. 1909 yılı İstanbul'unda Fikret'in ayağındaki nasırlar sebebiyle gittiği eczanede II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte yaşanan olaylar aktarılır. Eczacı hürriyetin çok zor elde edildiğini, ancak şimdi de İttihatçıların hürriyeti yok etmek istediklerini vurgulayarak İttihatçıların yönetimdeki yanlışlarına dikkat çeker. Fikret'in cemiyetten olmadığını ancak altı ay öncesine kadar İttihatçılar gibi düşündüğünü ifade eden yazar, Kâzım Bey'in de İttihatçıların yaptığı hataların farkında olduğunu, İttihatçıların keyfî bir yönetimle devletle oyuncak gibi oynadıklarını belirtir.(s. 66)

Yazar geriye dönüş tekniğini kullanarak Fikret'in Mercan İdâdisi'nde okuduğu sıralarda yaşadığı bir olayı anlatmıştır. Padişah'ın Cuma selamlığına giderken yoluna koyulan bombanın geç patlaması üzerine, Tevfik Fikret'in yazdığı "Bir Lahza-i Teahhur" adlı şiiri cebinden çıktığı için Fikret işkencelere maruz kalmıştır. Artık II. Meşrutiyet ilan edilmiş, devir değişmiştir. Ancak Meşrutiyet'ten beklenilen değişim istenilen yönde olmamış, İttihatçılar yönetimdeki acemiliği hürriyeti yok olma noktasına getirmiştir. Fikret, İttihatçıların yasak gazetelerini satan, gizli haberlerini yayan tütüncü Naim Efendi ile karşılaşır. Fikret, 31 Mart'a giden süreçte en önemli olay olan Hasan Fehmi cinayetini Naim Efendi'den öğrenir. *Serbestî* gazetesi başmuharriri Hasan Fehmi Galata Köprüsü'nde başından vurularak öldürülmüştür. Cinayeti İttihatçıların işlediği belirtilir. İttihatçıların kurmak istedikleri baskı düzenine karşı gelenleri yok ettikleri, kardeş kanı dökecek kadar acımasız davrandıkları ifade edilir.

"Şimdi anlaşıldı bunların niyeti... Hazırlanmakta olan Matbuat Kanunu çıkmasın, hürriyet yeniden kısıtlanmasın diye ateşli yazıları yayımlanıyordu Hasan Fehmi Bey'in... Yarın protesto mitingi yapılacağını da günler önce duyurmuştu... Onun için susturdular. Başkalarına da gözdağı olsun diye..."(s. 85)

Aynı zamanda İttihatçılar arasında özellikle de Jön Türk asıllı olanların iyi niyetli olduğu belirtilmiş, ancak onların cemiyeti terk etmemeleri eleştirilmiştir. Diğer romanlarda bu türden bir değerlendirme bulunmamaktadır. Romanda adı geçen tarihî şahsiyetlerin gerçeklikle örtüştüğü görülmektedir. II. Abdülhamid'in kız kardeşi Seniha Sultan'ın oğlu Prens Sabahaddin'in II. Abdülhamid'i tahttan indirme düşüncesine şiddetle karşı çıkıldığı görülür: "Yahu adam resmen vatan haini. İngilizlerden yardım alıp dayısını tahttan indirmeye kalkmıştı bir zamanlar. Abdülhamid'i attığımız sümük kadar sevmesek bile böyle bir şeyi nasıl kabullenir vicdan sahibi olan?"(s. 86) Ahrar Fırkası'nın Prens Sabahaddin'i baş tacı ettiği, insanların öldürülen ya da sürgüne gönderilenlerden bihaber kendi halinde yaşamaya devam ettikleri belirtilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi sebebiyle ülkeye dönen Prens Sabahaddin ve onun gibiler yüzünden ülkenin karıştığı vurgulanmıştır. II. Meşrutiyet'in ilan edilmemesi durumunda onun gibilerin ülkeye dönemeyecekleri ifade edilir. Zira II. Abdülhamid hürriyetin ilanından bir gün önce başkâtibi Tahsin Paşa'ya: "Meşrutiyet'i dertlere şifâ zannediyorlar. Artık mücadele etmeyeceğim. Yorgunum... İstediklerini yapsınlar." demiştir.(s. 87) Hürriyeti getirmek için omuz omuza Padişah'a karşı çarpışanlar, şimdi aynı Padişah'ın saltanatı altında birbirlerini zindanlara, sürgünlere göndermekte, o da yetmezse kurşunlamaktadırlar. Hürriyetle birlikte gelen karışıklık bunlarla da kalmaz. Naim Efendi, Kâzım Bey'in evine gelerek softaların, "Şeriat isteriz!" diye ayaklandıkları haberini verir. Kâzım Bey yaşadığı işkenceli günlerden sonra gazete ve dergileri yakmaya hazırlanırken Naim Efendi isyan haberini getirir:

"Korkmayın Muallim Bey... Artık ne padişahın bizlerle uğraşacak hali kaldı ne İttihatçıların. Mektepli zabitlerden de bir kısmının kanına girmiş yobazlar. Birçok yeri işgal etmişler. Meclis-i Mebusan dahil. Hatta,

birkaç mebusu öldürmüşler, diye duydum... Yalın kılıç dolaşıp kesilecek alafranga başlar aramakta kara cübbeliler."(s. 90)

Kâzım Bey ayaklanan mürtecilerin devleti ele geçiremeyeceğini bilmektedir. Tanzimat'tan beri Batı'ya açılan pencere ince çizgilerle de olsa genişlemektedir. Osmanlı artık eski Osmanlı değildir. Bu bahaneyle ellerine ayaklarına zincir vuran kara düzenin çatırdayacağı, II. Abdülhamid'in de "çam gibi devrileceği" belirtilmiştir.

31 Mart İsyanı'nın detaylarından sonra romanda 1917 senesine geçilmiş, Anadolu'nun işgali, yaşanan göçlerle ilgili durumların ayrıntılarına değinilmiştir. II. Abdülhamid'in hal' edilmesiyle ilgili ayrıntılara yer vermeyen yazar hal' kararını sezdirmekle yetinmiştir. Didâr Erzurum'un işgali ve Ermeni çetelerinin saldırıları sebebiyle ailesiyle birlikte göç etmek zorunda kalmıştır. Didâr, açlık ve soğukla mücadele ettiği göç yolunda annesini kaybetmiş, eşini cepheye göndermiş, kuması ve kumasının iki çocuğuyla Sivas'a gelebilmiştir. Tek hayali Fikret'e kavuşmak olan Didâr yalnızlığa gömülmüştür.

Fikret 1918 yılında İstanbul'dan Bağdat'a gönderilen neferlerin arasında yer alır ve yüzbaşı olarak görev yaptığı cephede çok ağır yaralanır. 1. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesi üzerine orayı terk ederek Erzincan'a Didâr'ı aramaya gelmişse de ona dair hiçbir iz bulamamıştır.

Roman Fikret ve Didâr'ın mutsuz sonla biten aşklarını merkeze almakla birlikte dönemin sosyal, siyasî ve ekonomik hayatından izler taşımaktadır. Didâr'ın merkezinde olduğu olaylarda daha çok sosyal ve ekonomik hayatla ilgili bilgiler verilirken, Fikret aracılığıyla da dönemin siyasî hayatı hakkında tarihî bir dekor oluşturulmuştur. Romanda daha çok II. Abdülhamid yönetiminin sancıları, II. Meşrutiyet'in ilanı ve sonrasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yanlış yönetimi irdelenirken her iki yönetimin de yanlışlarının olduğu vurgulanmıştır. 31 Mart İsyanı'nın irticai bir ayaklanma olduğu belirtilmiş, ancak mürtecilerin bu ayaklanma ile bir şey elde edemeyecekleri belirtilmiştir. Yazar, isyanın sebeplerine ve sonuçlarına dair ayrıntılara değinmemiştir. II. Abdülhamid'in hal' kararıyla ilgili

detaylara yer vermezken Osmanlı'nın artık eski Osmanlı olmadığını, gerici her türlü eyleme karşı olunduğunu vurgulamıştır.

3.11. Ahmet Altan: *İsyan Günlerinde Aşk*

Ahmet Altan (1950-…) *İsyan Günlerinde Aşk*[93]*(2001)* romanıyla sancılı bir dönemin ruhunu yansıtan kişilerin sancılı yaşamlarını, çalkantılı aşk hayatlarını verirken; diğer bir yönüyle de dönemin siyasî, sosyal ve askerî hayatına ilişkin bilgiler sunmaktadır. *İsyan Günlerinde Aşk* romanı, *Kılıç Yarası Gibi (1998)* romanının bir devamı niteliğinde olmakla birlikte, ondan bağımsız değerlendirilebilecek, kendi içinde bütünlük arz eden bir romandır. Söz konusu eser II. Meşrutiyet sonrasında İttihat ve Terakki ile Sultan II. Abdülhamid arasındaki çekişmeyi, ordunun içine düştüğü yozlaşma ve ayrışmayı, fail-i meçhul cinayetleri, Hareket Ordusu'nun isyanı bastırmasını, II. Abdülhamid'in tahttan indirilip sürgün edilmesini ve sonrasındaki yönetim şekli ile ülkenin içine düştüğü durumu, merkezde 31 Mart Vak'ası olmak üzere konu almıştır. 31 Mart Vak'ası ekseninde şekillenen aşklar romana bireysel ve psikolojik bir yön de kazandırmaktadır. Bireyler toplumun içinde bulunduğu sıkıntılı süreci kendi ruh dünyalarında farklı şekillerde yaşamakta, dönemin sancıları her birinde farklı şekillerde tezahür etmektedir. Bu nedenle romandaki karakterler, dönemin insan profilinin çizilmesinde yardımcı olmaktadır.

Ahmet Altan romanına farklı bir boyut kazandırmış, ölülerin ağzından olaylar anlatılmıştır. Roman farklı muhitlerden seçilmiş karakterlerin yaşantıları ve olaylara bakış açılarının farklılığı üzerine kurgulanmıştır. Zira Ahmet Altan'ın romanını farklı kılan durum da budur. Olayları, İttihat ve Terakki cephesinden ya da II. Abdülhamid cephesinden değil farklı kesimlerden seçtiği kahramanların bakış açılarıyla değerlendirmiş olması tarafsız bir bakış açısı getirmesi münasebetiyle önemlidir. Kahramanların duygusal dünyaları ekseninde ele alınan 31 Mart Vak'ası, isyanın çıkış sebepleri ve isyan sonrasında yaşananlar, incelemeye dahil edilen romanların içinde en kapsamlı olarak *İsyan Günlerinde Aşk* romanında ele alınmıştır. Romanda II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki sancılı süreç, isyana götüren sebepler, ordu-siyaset ve ordu-din ilişkisi, isyanın sonuçları ve II. Abdülhamid'in tüm bu olaylar

[93] Ahmet Altan, *İsyan Günlerinde Aşk*, Can Yayınları, İstanbul 2011.

karşısındaki tepkisi ve sonrasında hal' edilmesi geniş bir çerçevede farklı bakış açılarıyla ele alınmıştır.

Roman, II. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra başlayıp, 31 Mart Vak'asını da içine alan kısa bir zaman dilimini kapsamaktadır. Güzelliğiyle dikkat çeken Mehpare, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni temsil eden Cevat ve Ragıp Bey'ler, Şeyh Yusuf Efendi ve ailesi, Dilara, Dilevser, Hikmet Bey ve Reşit Paşa romanın önemli kahramanlarındandır. Geniş bir şahıs kadrosu olan romanın başında Osman, ana karakter gibi görünse de o, ölülerle konuşup geçmiş yaşantıyı günümüze aktaran bir anlatıcı rolündedir. Osman, büyükannesi ve büyükbabası ekseninde tarihî olayların sebeplerini ve sonuçlarını irdelerken bir yandan da ölmüş insanların duygusal dünyalarına bir iç yolculuk yapılmasını sağlamıştır.

Şeyh Yusuf Efendi İstanbul'un ileri gelenlerinden ve değer verilen bir şeyhtir. Romanda gerçek din ehlini temsil eden kişidir. Dinsel kimliğinin yanında geçmişte yaşadığı aşklara duyduğu özlem de dile getirilir. Ancak Şeyh Yusuf Efendi bu duygularını Allah'a ve dine sığınarak dindirmeye çalışır. Mehpare Hanım romanın merkezinde, güzelliğiyle dikkatleri çeken bir hanımefendidir. Şeyh Yusuf Efendi'yle, Hüseyin Hikmet Bey'le ve sonrasında da Yunan Konstantin'le birliktelik yaşamıştır. Hüseyin Hikmet Bey'in babası Reşit Paşa, II. Abdülhamid'in doktorudur ve Padişah tarafından çok sevilmektedir. Hatta sürgüne giderken bile Padişah'la birlikte Selanik'e gitmiştir. II. Abdülhamid'le ilgili ayrıntılı tüm bilgiler Reşit Paşa vasıtasıyla verilmiştir. İttihat ve Terakki'yi temsil eden Ragıp Bey, Şeyh Yusuf Efendi'nin kızı Hatice ile evlidir. Mutsuz bir evlilik sürdüren Ragıp Bey, Dilara Hanım'la tanışır ve mutluluğu onda bulur. Dilara Hanım'ın Dilevser adında bir de kızı vardır. İttihatçı Ragıp Bey'in kardeşi Cevat Bey de İttihatçı bir subaydır. 31 Mart'ı hazırlayan sebepler Cevat Bey ve Ragıp Bey vasıtasıyla dile getirilmiştir. II. Meşrutiyet ilan edilince her şeyin hallolacağını düşünen İttihatçılar, yönetime tam anlamıyla el koyamadıkları için işleri düzeltememişlerdir. Bir yandan da halk yavaş yavaş içinde bulundukları durumdan şikâyet etmektedir. Gazetelerde, İttihatçıların aleyhinde yazılar yazıldığı, otuz yıldan beri halka zulmedenin İttihatçılarmış gibi lans edildiği belirtilir:

"Melanetin başı padişah denilen melun, bu hacı hoca takımını o azdırıyor, onlar da gidip askeri tahrik ediyorlar… O Derviş Vahdeti nabekarı şimdi bir İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti diye mürteci bir teşkilat kurdu, geçen gün okudum gazetede, ellinci alay olduğu gibi aza yazılmış bunların cemiyetine… Bu hacı hoca takımını, mürtecileri hemen durdurmak lazım."(s. 115)

Askerin siyasete girmeye başlaması da 31 Mart İsyanı'nın çıkış sebepleri arasında gösterilir. Romanda isyanı tetikleyen sebep ve Osmanlı İmparatorluğu'nu sarsacak olan ayaklanmanın ilk adımı olarak *Serbestî* gazetesinin başyazarı Hasan Fehmi Bey'in meçhul bir katil tarafından Galata Köprüsü üzerinde vurulması gösterilir. Dersaadet'te mürteci akımların kuvvetlenmesi, Derviş Vahdetî'nin İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'ni kurması, askeriyenin siyasetle iştigal olması ve bu cemiyete üye olan asker sayısının artması isyana sebep olan olayların başında gösterilir.(s. 175) Şeyh Yusuf Efendi'nin damadı olan Hasan Efendi, Şeyh'in diğer damadı İttihatçı Ragıp Bey'e isyanın başlayacağını, ahalinin şeriat istediğini, bu nedenle İstanbul'u terk etmesi gerektiğini belirtir:

"Şeriat istiyorlar, yeniden Osmanlı'nın hak dinine gelmesini, yollarda açık saçık kadınların dolaşmamasını, namusun payimal edilmemesini istiyorlar, farmason subayların yoldan sapıttığını söylüyorlar. Ahaliyi yeniden şeriata döndürecekler... Git Ragıp Bey, git, bir zaman uzaklaş buradan."(s.186-187)

Romanda 31 Mart Vak'ası'nı hazırlayan etkenler verildikten sonra 31 Mart İsyanı'nın çıktığı gün tasvir edilmektedir. Cevat ve Ragıp Bey'lere göre 31 Mart Vak'ası irticai bir isyandır ve isyanın müsebbibi Padişah'tır. İsyanı çıkaranlar bir zamanlar şeriatçı ayaklanmaları önlemek üzere Selanik'ten İstanbul'a gönderilen Avcı Taburları'dır.

"Dersaadet kendisinden büyülenmiş gibi kımıltısız ve suskun durdu. Sonra o müthiş sessizlik, başladığı gibi aniden bozuldu, kristal serap, düzensiz postal sesleri, yerlere çarpan tüfek dipçikleri, naralar, tekbirler, küfürler, ürkünç haykırışlar ve silah sesleriyle dağıldı; barakalarından

karmakarışık fırlayan askerler, karargâhlardaki zabitlere saldırdılar, yakaladıklarını avlunun taşlarına vura vura yerlerde sürüklemeye, üniformalarını parçalamaya, "Dinsizlere ölüm!" diye bağırmaya koyuldular."(s. 208)

İzleri asla silinemeyecek kanlı ayaklanma güneşli bir bahar sabahı başlamıştır. Başkente şeriatçı ayaklanmayı önlemek üzere gönderilen Avcı Taburları şeriat isteğiyle ayaklanmış, şehir ansızın korkup ihtiyarlamıştır. Şehrin her yeri üzerlerinde kanları kuruyup kalmış zabit cesetleriyle dolmuştur. Ayaklanan askerler bir zamanlar beraber dağlarda düşmana karşı birlikte vuruştukları subaylarını öldürmektedirler. İsyancılar bir yandan, "Padişahım çok yaşa! Şeriat isteriz!" diye bağırırken, bazen de, "Yaşasın Meşrutiyet!" diye bağırmaktadırlar. Söylediklerinin birbiriyle çeliştiğinin farkında bile değillerdir, yıkılmak üzere olan bir sarhoş gibi ne yapacağını, nereye saldıracağını bilmeden sokaklarda dolaşmaktadırlar. Ayasofya Meydanı ise isyancıların sayısının arttığı bir yer olmuştur. Ancak buradaki çoğunluk ne olacağını seyretmeye gelen başıbozuk takımıdır. İsyancıların sayısı birkaç bini geçmemektedir. Ortalıkta hiçbir subay görünmemekte, askerleri çavuşlar idare etmektedirler. Meclis binasının yakınlarında Hariciye Nazırı sandıkları Adalet Nazırı'nı öldüren kalabalık az önce cinayet işlememiş gibi eski durgun haline dönmüş, uyuşmuş gibi hareket etmektedir.(s. 216)

Romanda isyan sırasında kalabalığın işlediği diğer bir cinayet ise Birinci Hassa Alayı'ndan Yüzbaşı Spathari Efendi cinayetidir. Spathari Efendi'nin komutasındaki bir keşif kolunun uygun adım isyancılara doğru yaklaştığı görülür. Ancak Rum Yüzbaşı emrindeki askerin azlığından ve çatışmaya girmemesi konusunda aldığı kesin emirlerden dolayı, isyancılara dağılmaları için dostça nasihat etmeye kalkışır. İsyancılar bir şenliği kutlar gibi yüzbaşıya üst üste ateş ederler. Yüzbaşının emrindeki askerler de komutanlarının öldüğünü görünce ellerindeki silahlarını atarak kalabalığa karışırlar.(s. 218)

Romanda 31 Mart İsyanı'nın çıkış sebeplerinden biri de ordu içindeki irticai faaliyetler ve ordudaki ikilik olarak belirtilmiştir. Bu konuda Padişah'ın da

düşüncelerine yer veren yazar, 31 Mart Vak'ası'nın çıkışına ilişkin farklı görüşlerin olduğunu Padişah aracılığıyla şu şekilde vermektedir:

> *"Şu hale bak Doktor, ömrü hayatımızda başımıza gelmeyen rezillik, dünyayı terke hazırlandığımız şu ihtiyarlık günlerinde başımıza geliyor, payitahtımızda askerlerimiz zabitlerimizi öldürüyor, iki kısım asker karşı karşıya geliyor… Şu sıra aciz olan, naçar olan benim, öyle bir kumpasın içine düşürdüler ki beni, içinden çıkmanın mümkünü yok… Adımı bağıranlar bu savaşı kaybedecek olanlar, kaybedenlerin adını bağırdığı adama ne olur biliyor musun? Tahtı kaybetmek, hatta Allah muhafaza, kelleyi kaybetmek var bu işte, öldüğüme yanmam lakin çoluğumuz çocuğumuz ayaklar altında ezilir, bundan endişelenirim."(s. 227-228)*

Padişah 31 Mart İsyanı'nın kendisine kurulmuş bir kumpas olduğunu ifade eder. Hasan Fehmi Efendi'yi kim öldürttüyse isyanı başlatanın da onlar olduğunu belirtir. Ancak İttihatçıların bu kadar organize bir iş yapamayacağından da emindir. İttihatçıların kontrolündeki üçüncü ordu Selanik'tedir. İttihatçılar Üçüncü Ordu'yu İstanbul'a getirmeden İstanbul'a hakim olamayacaklarını bilmektedirler, ayrıca bu ordunun İstanbul'a nasıl getirileceği ile ilgili bir yol bulunamamıştır. Padişah bu konudaki fikirlerini şöyle açıklar:

> *" 'Bunları yapmak için bir kere akıl lazım ki bizim İttihatçılarda akıl yoktur, Talat biraz akıllıdır onların arasında… İkincisi büyük para lazım… Para kimde var doktor?... Enver şimdi nerede Doktor?'*
> *Reşit Paşa bütün saflığıyla cevap verdi:*
> *'Berlin'de…'*
> *Sonra birden kendi cevabıyla irkildi:*
> *'Almanlar, Almanlardan mı şüphe ediyorsunuz padişahım?'"(s. 230)*

Bu konuşmalar vasıtasıyla yazar isyanın farklı yüzlerinin var olduğunu ortaya koymakta, olaylara değişik bakış açıları getirmektedir. 31 Mart Olayı'na gerçek din ehlinin bakışı ise Şeyh Yusuf Efendi vasıtasıyla aktarılmaktadır. Şeyh Efendi damadı

Ragıp Bey'e isyanla ilgili görüşlerini aktarır. Şeyh'in üzerinde özellikle durduğu ve İttihatçıların görmezden geldiği nokta gerçek din ehlinin isyanla alakası olmadığıdır:

> *"Ulema bu hadiseleri asla tasvip etmiyor, tekke şeyhleri de şiddetle karşı bu ayaklanmaya. Hadiselerde din ehlinin hiç dahli yok, ortada din adına dolaşanlar medrese artığı birkaç softayla, Derviş Vahdeti denilen meczup, bir de beline bir hançer sokuşturmuş Said-i Kürdi var ki o da ayrı bir alem. Size şunu açık söyleyeyim Ragıp Bey, Allah'ın dinin adı ortada çok dolaşıyor, lakin olanların ne Allah'la ne dinle alakası var. Olanların sebebini bir arayan olursa, bu sebebi dinde aramasın, başka yerlere, dinle hiç alakası olmayan yerlere baksın."(s. 246)*

31 Mart Vak'ası'nın halka yansıması da romanda üzerinde durulan bir olgudur. Yedi yüz kişilik bir grup olan tersaneliler azgınlıkları ve serserilikleriyle ünlüdürler. Esrar çekip, ahlakî düzeni bozan tersaneliler, haraç toplayıp esnafı tedirgin ederler. İsyan boyunca isyancı askerlerden hiçbiri kadınlara sarkıntılık etmediği halde bu tersaneli askerler içki içip, "Şeriat isteriz!" diye bağırarak başı açık kadınları (konaklardaki müslüman olmayan hizmetçileri) taciz ederler.(s. 256) İsyancıların işledikleri cinayetlerden birisi de Padişah'ın gözü önünde olmuştur. Padişah her ne kadar durumdan rahatsız olmuş ve engel olmaya çalışmışsa da gözü dönmüş kalabalık bahriye zabiti Ali Kabuli Bey'i parçalayarak öldürür. Kafasını vücudundan ayırarak Padişah'ın da kendilerini izledikleri düşüncesiyle daha da galeyana gelerek işi gösteriye dönüştürürler.(s. 268)

Görülüyor ki Ahmet Altan da romanını tarihî olaylara paralel şekilde işlemiş ve eserinde gerçek şahsiyetlere yer vermiştir. Ahmet Altan'ın romanını farklı kılan unsur ise olayları İttihat ve Terakki Cemiyeti, Padişah, halk ve ulema olmak üzere farklı açılardan ele alması, olayların yorumunu okuyucunun muhayyilesine bırakmasıdır.

31 Mart İsyanı'ndan sonra romanda özellikle vurgulanan şey Muhtar Paşa'nın çaresizliğidir. Muhtar Paşa'nın yalvarmalarına rağmen, Sadrazam, Meclis Başkanı ve

Harbiye Nazırı saldırmama emri vermiştir. Bunun üzerine Muhtar Paşa 1. Ordu'nun askerî açıdan bir kıymetinin kalmadığına karar verip istifa etmiştir.(s. 242)

Romanda İstanbul'daki zabitlerin Selanik'teki orduya katılmak üzere İstanbul'u terk ettikleri belirtilmektedir. İttihatçı bir subay olan Cevat Bey ve kardeşi Ragıp Bey de bu ordudadırlar. Cevat Bey isyanın sebebi olarak Padişah'ı göstermektedir: "O sanki karışmıyormuş gibi duruyor ama melanetin başı o… Ama bu sefer onun işini bitireceğiz."(s. 283). İttihatçılar 3. Ordu'yu İstanbul'a getirerek isyanı bastırmayı ve II. Meşrutiyet'in ilanıyla yapamadıkları şey olan yönetimi tamamen ele geçirmeyi, Padişah'ı tahttan indirmeyi düşünmektedirler. Üçüncü Ordu'ya ilişkin bilgi ise şu şekilde aktarılmaktadır:

> *"Üçüncü Ordu'dan, İkinci Ordu'dan ve Birinci Ordu'nun İstanbul dışında kalan birliklerinden yirmi taburluk bir ordu hazırlandı, ayrıca on süvari birliğiyle dokuz da topçu bataryası var. Başına da şimdilik Selanik Redif Fırkası komutanı Hüsnü Paşa'yı geçirdik, Kurmay başkanlığına da Mustafa Kemal Bey geldi. Sivillerden de gönüllüler kaydediyoruz, yani sadece askeri bir birlik olmayacak, sivillerle birlikte bir halk ordusu olacak… Şimdilik aramızda kalsın ama ordu İstanbul'a gelince Mahmut Şevket Paşa'yı göndereceğiz kumandan olarak, o daha serttir, ayaklanmayı bastırmakta daha iyi vazife yapar diye düşünüldü ama şimdilik padişaha niyetimizi sezdirmeyelim diyoruz…"(s. 284)*

İttihatçıların düşüncelerini veren yazar Mustafa Kemal ve Enver Bey arasındaki ilişkiden de bahseder. Enver Bey'in Mustafa Kemal'i kıskandığını İttihatçılar arasında bilmeyenin olmadığına, orduya Mustafa Kemal tarafından Hareket Ordusu isminin verildiğine de değinmiştir. Talat Bey, Enver Bey'e yakın olan askerlere kuşkuyla baksa da ordu içindeki dengeyi sağlamak adına onlara bir yakınlık göstermekten de geri kalmaz. Talat Bey İstanbul'un mürteci takımına kaptırılmasını, hayır olarak düşünür. Yakında hepsinin pişman olacağını yarım kalan işlerini bu kez tamamlayacaklarını, ordunun harekete geçeceğini belirten bir telgrafın da Padişah'a gönderileceğini belirtir.(s. 285) Padişah ve Sadrazam olanlara tamamen sessiz kalmaktadır. İttihatçıların görüşüne göre Sadrazam da Padişah da kim yenerse onun

tarafında olacaklardır. Sadrazam Tevfik Paşa çabuk karar veremeyen bir kişiliğe sahiptir. Dolayısıyla olaylar sonuçlandıktan sonra ancak bir karara varacağı belirtilmektedir.

Üyeleri arasında Şeyh Yusuf Efendi'nin de bulunduğu "Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye" isimli yüksek seviyedeki din hocalarından oluşan İslamî eğitim teşkilatı toplanıp ayaklanmaya karşı çıkarak Meşrutiyet'i destekleyen bir beyannâme yayınlamış, isyancıları kışkırtan molla görünüşlü adamlarla İstanbul'un önde gelen din ulemasının hiçbir alakası olmadığını herkese göstermiştir. Ancak gerçek din ehlinin bu çabalarını görmezden gelen İttihatçılar: "İsyana karşı çıktılar ama İttihatçıları da desteklemediler." diye bir düşmanlık bile sezdiklerini açıklarlar. Yazar bu beyannâmenin tarih kitaplarından silindiğini, yok sayıldığını, dipnotlarda unutulmaya bırakıldığını belirtir. Yazara göre gerçek din ehlinin, hocaların, müderrislerin sesleri bir boşlukta kaybolup gitmiştir.(s. 298) Yazarın roman akışını keserek yapmış olduğu bu yorum, roman kurgusunun dışında romana eklenen kişisel bir yorumdur.

Mustafa Kemal'in Hareket Ordusu adını verdiği güçlerin komutanlığına İttihatçıların kararıyla Mahmut Şevket Paşa getirilmiş, Enver Bey de Berlin'den Yeşilköy'e gelmiştir. Hareket Ordusu'nun kurmay heyeti bu ülkenin geleceğini belirleyecek üç insanı içinde barındırmaktadır: Enver, Mustafa Kemal ve İsmet Bey'ler. Yazarın romanda ifade ettiğine göre Mustafa Kemal, Enver Bey Kurmay Başkanlığına getirilince Selanik'e dönmüştür. Hareket Ordusu Çatalca'ya kadar gelmiş, Mahmut Şevket Paşa Padişah'a bağlılığını tahtının emniyette olduğunu bildirmiştir. Padişah kendi emrindeki bir paşadan kendi istikbali için teminat isteyen bir padişahın artık padişahlık yapamayacağını ifade etmektedir.(s. 324) Kan dökülmesini kardeşin kardeşi katletmesini istemeyen Padişah, Hareket Ordusu'na karşı koyarsa başına nelerin geleceğini ise şöyle belirtmektedir:

> *"Bunlara karşı çıksam, hilafet sancağını açtım evlatlarım, bütün müslümanlar cihat zamanıdır desem, evet, gelirler, askerlerimin çoğu gelir ama ne olur, kardeş kardeşi vurur, kaybedersem her şey gider, kazanırsam, tahtıma o Derviş Vahdeti derbederini ortak etmiş olurum.*

Askerlerin yerine mollalar hak iddia ederler… Biz burada bu akşam Osmanlı'nın bitişini bekliyoruz."(s. 324)

Sultanahmet Meydanı'na topçu bataryalarıyla birlikte gelen Hareket Ordusu'nu bir kalabalık karşılamış, "Padişaha ölüm!" diye bağırmışlardır. Oysa bu kalabalık bir hafta önce de "Yaşasın padişah, yaşasın şeriat!" diye bağırmaktaydı.(s. 338) Yazar kışlayı savunanların isyanı asıl çıkaran Selanikli askerler olduklarını, iyi dövüştüklerini, teslim olmaya da niyetlerinin olmadığını belirtmiştir. Hareket Ordusu kışlayı bina bina ele geçirmiştir. Son binaya sıkışan isyancılar binanın üst kat pencerelerinden atlayarak intihar etmişlerdir. Bir yüzyıl boyunca, karanlık hatırasıyla bütün bir ulusu, hep bir "din ayaklanması" korkusuyla titretecek olan bu tuhaf isyan, havada uçan askerlerle sona ermiştir.(s. 339) Artık şehir durgunlaşmış, askerin siyasete karışıp karışmaması subayları ikiye bölmüştür. Hareket Ordusu'yla İstanbul'a gelen İsmet Bey'in Mahmut Şevket Paşa'yı ikna ederek bizzat kaleme aldığı tebliğ, askerin artık siyasetle uğraşmaması gerektiğini belirtmektedir. Ama bu talimatı Enver Bey'in yandaşları dinlemezler. Mahmut Şevket Paşa'nın padişah gibi davranması, askeri Evren Bey'e daha da bağlamaktadır.

Hareket Ordusu isyanı bastırmış sıra Padişah'ın akıbetine gelmiştir. Hal' kararını tebliğ edecek olan heyetin saraya gidişi ve II. Abdülhamid'in durumu tüm ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Heyetin Padişah'ın huzuruna geleceği söylenince Padişah'ın yüzü sararır, aniden ayağa kalkar:

"Salonun kapıları açıldı, bekleme odasında kandillerin gölgeli ışığında dört kişinin durduğunu gördüler. Padişah da Doktor da gelenlerin kimler olduğunu anlamaya çalışarak, solgun ışıkların oyunuyla balmumu maskeler gibi duran yüzlere baktılar."(s. 353)

Gelen heyet Arif Hikmet Paşa ile Arnavut Esat Paşa, Ermeni Mebusu Aram Efendi ile Selanik Mebusu Yahudi Emmanuel Karasu Efendi'den oluşmaktadır. Yazar gelenler hakkındaki görüşlerini Doktor Reşit Paşa aracılığıyla vermiştir:

"İttihatçıların müslümanların halifesini tahtından indirmeye iki de gayri müslim göndermesinin, onların nükte anlayışından mı, yoksa intikam arzularının katılığından mı kaynaklandığına hiç karar veremedim ama imparatorluğun bütün halklarını temsil etmek için öyle bir heyet gönderdiklerine de hiç inanmadım."(s. 354)

Heyet Padişah'ın karşısına geçerek kararı hiddetle açıklamıştır. Çıkarılan fetva uyarınca milletin Padişah'ı azlettiği belirtilmiştir. Padişah'ın yüzü kül rengine dönmüştür. Padişah sıradan bir memur gibi işinden atıldığını söyleyen Esat Paşa'nın sözlerini düzelterek: "Herhalde halletmiştir, demek istiyorsunuz. Hakkımızda başka bir karar var mı?"(s. 354) diye sorar. Padişah bu soruyla idam edilip edilmeyeceğini öğrenmek istemektedir. Neticede Padişah Meclis-i Mebusan kararıyla ailesiyle birlikte aynı akşam Selanik'e gönderilir.

Padişah'ın Selanik'e gönderilmesinden sonra Yıldız Sarayı yağma edilir. Doktor Reşit Paşa da Padişah'la beraber Selanik'e gitmiştir. Doktor Reşit Paşa'nın oğlu Hikmet Bey babasından haber alabilmek adına talan edilen Yıldız Sarayı'na gelir. Bu vasıtayla sarayın durumunu gözler önüne seren yazar her odada piyanonun varlığından bahseder, hatta bazı odalarda üç piyano birden bulunmaktadır. Sarayda dikkat çeken diğer bir husus da her an ateşlenmeye hazır, dolu, binlerce tabancanın varlığıdır. Padişah yıllarca saldırıya uğrama korkusuyla hazır beklemiş, ancak silahlarından bir tekini bile kullanamadan sarayını terk etmek zorunda kalmıştır. Selanik'te Alatini köşküne yerleştirilen II. Abdülhamid gazete okuyamadığından şikâyet etmektedir. Bütün saltanatı boyunca ülkeye yabancı gazetelerin girmesine, Avrupa'da yayımlanan Türkçe gazetelerin sınırdan sokulmasına, halkın istediğini okumasına izin vermeyen Padişah, şimdi kendisine gazete verilmediği için samimi bir şekilde şikâyet etmekte, yaptıklarının acısını çok iyi anlamaktadır.(s. 428)

II. Abdülhamid'in hal'ine tüm ayrıntılarıyla değinen Ahmet Altan, 31 Mart Vak'ası'nda olduğu gibi Hareket Ordusu'nun gelişi ile ilgili görüşleri de farklı cephelerden vermiştir. Nahid Sırrı Örik'in romanıyla birebir örtüşen nokta ise II. Abdülhamid'in Hareket Ordusu'na karşılık vermemesi, bunu da kan dökülmemesi adına yapmasıdır. Bu noktadan sonra Ahmet Altan'ın verdiği bilgi ise onun

romanının farkını ortaya koyacak niteliktedir. II. Abdülhamid'in ağzından verilen şu bilgiler *"İsyan Günlerinde Aşk"* romanının okuyucunun bakış açısını ne kadar genişlettiğini gösterir niteliktedir:

> *"Bunlara karşı çıksam, hilafet sancağını açtım evlatlarım, bütün müslümanlar cihat zamanıdır desem, evet, gelirler, askerlerimin çoğu gelir ama ne olur, kardeş kardeşi vurur, kaybedersem her şey gider, kazanırsam, tahtıma o Derviş Vahdeti derbederini ortak etmiş olurum. Askerlerin yerine mollalar hak iddia ederler…"(s. 324)*

Bu cümlelerle aslında II. Abdülhamid'in çaresizliği de vurgulanmaktadır. Nitekim Osmanlı Devleti'nin çöküşünü izleyen yorgun ve çaresiz bir padişahın profili net bir şekilde çizilmektedir.

Netice itibariyle Ahmet Altan'ın *İsyan Günlerinde Aşk* romanını derin bir tarihî arka plan oluşturarak yazdığı anlaşılmaktadır. Romanda yer alan şahsiyetlerin ve olayların tarihî gerçeklikle birebir örtüştüğü görülmektedir. Tarihin sancılı bir dönemi olan 31 Mart Vak'ası, olayın sebepleri, sonuçları ve II. Abdülhamid'in hal'i; roman kahramanlarının aşkları, tutkuları, duygusal dünyalarındaki derin sancılar ekseninde ele alınmıştır. Romanda geniş bir şahıs kadrosu yer almaktadır. Yazar, romandaki şahısların konumlarından hareket ederek tarihî olaylara farklı yorumlar getirmektedir. Ahmet Altan özellikle ordu-din, ordu-siyaset ilişkisi üzerinde durmuş, II. Meşrutiyet'ten sonra yönetimde meydana gelen karışıklığa değinmiştir. Romanda 31 Mart İsyanı'nın irticai bir ayaklanma olduğu, Derviş Vahdetî'nin halkı galeyana getirdiği, gerçek din ehlinin ise isyanla bağlantısının bulunmadığı vurgulanmıştır. II. Abdülhamid'in hal'i ile ilgili ayrıntılara da yer veren yazar, kararın tebliğinin gayrimüslimlerce yapılmasını eleştirmiştir. Ancak bu durum yazarın II. Abdülhamid yanlısı olduğunu göstermez. Nitekim her şeye sansür uygulayan, gazetelerin yayımlanmasını yasaklayan Padişah'ın Selanik'e sürgüne gönderildiği dönemde okuyacak gazete bulamaması da Padişah için ders veren bir olay olarak belirtilmiştir.

3.12. Üstün İnanç: *Makedonya Gamzesi*

Üstün İnanç (1937-…) *Osmanlının Çıkamadığı Jön Türk Tüneli* serisinin birinci romanı olan *Makedonya Gamzesi*'ni[94] 2008, *Yağmur Kanla Başladı* adlı ikinci romanını ise 2014'te yayımlamıştır. *Yağmur Kanla Başladı* romanı kronolojik olarak *Makedonya Gamzesi* romanının devamı niteliğinde olmakla birlikte ondan bağımsız değerlendirilebilecek bir konu bütünlüğüne sahiptir. Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra yaşanan pişmanlıklar, ordunun siyasete bulaşması neticesinde kaybedilen savaşlar, dönemin sosyal ve siyasî hayatı ekseninde ele alınmıştır. Serinin ilk romanı olan *Makedonya Gamzesi* ise merkezinde Jön Türk yapılanması olmak üzere II. Meşrutiyet'in ilanı, 31 Mart İsyanı ve II. Abdülhamid'in hal'ini konu alması itibariyle incelemeye dahil edilmiştir. Roman Jön Türk yapılanması hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır. Sultan II. Abdülhamid'e karşı örgütlenmeler, 31 Mart Olayı ve olayın çıkışındaki sebepler, Hareket Ordusu'nun gelişi ve II. Abdülhamid'in hal' edilmesi tarihî gerçeklikle örtüşmekte, olaylar gerçek tarihî şahsiyetler ekseninde ele alınmaktadır. Romanın başkahramanı ise İttihatçı olmak istemeyen bir asker olan Fehmi'dir. Roman Fehmi'nin duygusal dünyası merkezinde şekillenirken dönemin siyasî ve sosyal hayatıyla ilgili bilgilere de yer verilmektedir.

Yazar romanın ilk bölümlerinde Jön Türk yapılanması ile ilgili bilgilere yer vermektedir. Konuyla ilgili detaylar Fehmi aracılığıyla aktarılır. Fehmi, Selanik'te ve Manastır'da faaliyet gösteren İttihatçıların, zabitleri kayıt altına aldıklarını, ancak kendisinin bu durumu kabul etmediğini belirtmektedir. Bu sebeple "Pinti Hamid'in jurnalcisi" olarak adının çıktığını ve İttihatçıların jurnalcileri gözlerini kırpmadan vurduklarını ifade etmektedir. Öldürülmekten korkan Fehmi İstanbul'a gelerek askerlikten ayrılmış olan arkadaşı Remzi'ye sığınmıştır. İttihat Terakki yapılanması hakkında bilgi veren yazar cemiyete İngilizlerce maddi destek sağlandığını ifade eder. Jön Türkler'in içinde zabitler de olmakla birlikte Yahudi ve Masonlar daha ağır basmaktadır. Yazar, İttihat ve Terakki'nin "Hürriyet, uhuvvet, müsavat, adalet! Türkiye Türklerindir!"(s. 20) sloganlarını çekici bulur, ancak bunları Osmanlı'nın merkezine yerleştirilmiş şiddetli bir bombaya benzetir.

[94] Üstün İnanç, *Makedonya Gamzesi*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2008.

Diğer romanlarda pek rastlanılmayan sahnelere yer veren yazar, II. Meşrutiyet'ten 31 Mart İsyanı'na kadarki sürecin sancılarını gözler önüne sermeye çalışır. Sosyal hayatta meydana gelen bunalımın sebebi olarak II. Meşrutiyet'in ilanı gösterilmiştir. Sokaklarda kabadayıların kadınlara sarkıntılık yaptığı, herkesi rahatsız ettiği, ancak yaptıkları her türlü rezilliğe rağmen ceza almadıkları vurgulanır. 31 Mart öncesinde toplumun ahlakî bir çöküntü içinde olduğu diğer romanlara nazaran daha ayrıntılı olarak belirtilmiş ve sebep olarak yine II. Meşrutiyet gösterilmiştir.

Romanın ilerleyen bölümlerinde ise II. Abdülhamid'e karşı yapılan haksızlıklar dile getirilmektedir. Aslında onun hakkında söylenen bütün olumsuzlukların uydurma olduğu ifade edilir. Yine diğer romanlarda olmayan bir ayrıntıya yer verilmiş, II. Abdülhamid'in aslında sansür uygulamadığı (yasakladığı tek kelimenin Ermenistan olduğu), insanların boğdurulmadığı, devletin borçlarını kendi kesesinden ödeyecek kadar ülkesini sevdiği anlatılmaktadır. Fehmi'nin İttihatçı Rıza Tevfik'le yaptığı konuşmalardan askerin ayaklanacağı bilgisi verilir. 31 Mart İsyanı'nın İttihatçıların kışkırtmasıyla olacağı ve her şeyin II. Abdülhamid'e mâl edileceği belirtilir. Yazar diğer romanlarda direk olarak verilmeyen bir bilgiye yer vermiş ve isyanın çıkışından tamamen İttihatçıları sorumlu tutmuştur.

31 Mart öncesinde diğer romanlarda da olduğu gibi sakin bir havadan bahsedilir. "Bu sakinlik onda kasırga öncesi hissini uyandırıyordu."(s. 164) Romanda Ahmet Ümit'in, *Elveda Güzel Vatanım* romanında da vurgulamış olduğu Hasan Fehmi'nin cenazesindeki kalabalık, isyanın habercisi olarak gösterilmiştir. Hasan Fehmi'nin hem II. Abdülhamid'in hem de İttihatçıların can düşmanı olduğu vurgulanmıştır. Onun cenazesinde toplanan kişilerin aslında Hasan Fehmi için toplanmadığı, asıl gayelerinin İttihat ve Terakki'ye tepki göstermek olduğu, zira Hasan Fehmi'yi öldürenlerin İttihatçılar olduğu belirtilmiştir: "Hasan Fehmi şuracıkta vurulmuştu. Yanındaki arkadaşı Mülkiye kaymakamı Şakir Bey de yaralanmıştı! Bu cinayetin İttihatçılar'a çatan sert yazıları yüzünden işlendiğini bilmek için kehanete hiç gerek yoktu." (s. 165)

Diğer romanlarda verilmeyen ayrıntılardan biri de mektepli mülazımların nefer kılığında kışlalara girip alaylı subayları mektepliler aleyhine kışkırttıklarıdır. Nefer

kılığına giren o mülazımların çabuk terfi vaadiyle bu işlere bulaştırılmış İttihatçı gençler olduğu belirtilmektedir. Yazarın Ahmet Ümit'le karşı karşıya geldiği nokta ise İttihatçılar için kullandığı, değersiz, aşağı görülen, küçümsenen topluluklar için kullanılan "güruh" kelimesidir. "Güruh halindeki bu laf dinlemez İttihatçılara ne anlatabilirlerdi?" (s. 168) Yazarın İttihatçılar için kullandığı "güruh" kelimesini Ahmet Ümit 31 Mart Vak'ası'na sebep olan isyancılar için kullanır. "Bu bozguncuların başında Derviş Vahdetî adında karanlık bir adam, arkasında ise medrese talebeleriyle, cahil subaylar güruhu vardı."[95] Yazarlarca, aynı kelimenin farklı gruplar için kullanılıyor olması yazarların olayları değerlendirmesinde bakış açılarının farklı olduğunu göstermektedir. Üstün İnanç eserinde ahlakî, siyasî, ekonomik her türlü bozulmanın sebebini II. Meşrutiyet'in ilanına, II. Meşrutiyet'in ilanını da İttihatçılara bağlamıştır. Bu bağlamda ülkede meydana gelen her türlü olumsuzluk İttihatçıların icraatıdır. II. Abdülhamid'le ilgili en ufak bir olumsuz durum dile getirmeyen yazar her fırsatta onun haksızlığa uğrayan kabiliyetli bir Padişah olduğunu vurgular.

Yazar 31 Mart öncesindeki atmosferi anlattıktan sonra isyan gününde yaşanan ayrıntılara değinmiştir. 31 Mart günü Taşkışla'da büyük bir hareketliliğin varlığı bildirilir. Silahını kapan askerler sokağa fırlamış, mektepli zabitler hapsedilmiş, mühimmat depoları yağmalanmıştır. Yazar isyanı çıkaranların Meşrutiyet'in muhafazası için getirilen Avcı Taburları olduğunu belirtmiştir. İsyancı kalabalık "Şeriat isteriz!" nidaları atarak, tekbir getirerek ilerlemektedir. Bu cahil kalabalık Meclis-i Mebusan binasına kadar gelir. İsyancıların başında Derviş Vahdetî'nin öğrencisi Hoca Rasim vardır. Diğer romanlarda isyanın çıkışında önemli bir rolü olduğu söylenen Derviş Vahdetî hakkında herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Hoca Rasim:

> *"Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa ile Harbiye Nazırı Ali Rıza Paşa'yı istemekteyiz! Mebuslardan Ahmet Rıza, Talat, Hüseyin Cahit ve Rahmi derhal memleket haricine çıkarılacaktır! Şeriat hükümlerinin aynen tatbikini istiyoruz! Mektepli zabitler ordudan atılmalıdır! Bizlerin hiçbir surette cezaya uğratılmayacağımız temin edilmelidir!"(s. 180-181)*

[95] Ahmet Ümit, *Elveda Güzel Vatanım,* Everest Yayınları, İstanbul 2015, s. 159.

Hoca Rasim kalabalığa karışmak isteyen bir adamı Hüseyin Cahit zanneder ve onun gaddarca ayaklar altında dövülmesine sebep olur. Adam son anda kendini meclis merdivenlerine attıysa da arkasından art arda silahlar patlar ve oracıkta can verir. Diğer romanlarda da belirtildiği üzere Hüseyin Cahit zannedilerek katledilen kişi aslında Lazkiye Mebusu Emir Aslan Bey'dir. Bütün talihsizliği Hüseyin Cahit'e tıpatıp benzemesidir. Bu cinayetin sıcaklığı devam ederken kalabalık, Ahmet Rıza zannettikleri Adliye Nazırı Nazım Paşa'yı da öldürür. Okay Tiryakioğlu bu cinayetlerin yanlışlıkla değil, bilinçli olarak İttihatçılar tarafından işlendiğini belirtir. Ancak Üstün İnanç böyle bir durumdan bahsetmemekle birlikte isyancıları gözleri kararmış, kana susamış canavarlar olarak ifade eder. İttihat ve Terakki'nin matbaaları basılmış, Harbiye Nazırı Ali Rıza Paşa'nın evi kuşatılmış, eve ekmek getiren Harbiye Nazırı yaverlerinden Binbaşı Necati Bey öldürülmüştür. Olacakları önceden kestiren Fehmi, Remzi'ye İttihatçıların yanında yer almaları, Enver'le işbirliği içinde olmaları gerektiğini söyler. Derviş Vahdetî'nin yayınladığı *Volkan* gazetesinde 31 Mart'ın ertesi günü çıkan yazı ise dikkate değerdir. Derviş Vahdetî Meşrutiyet'i kaldırmanın ve Meclis-i Mebusan'ı kapatmanın Padişah'ın elinde olduğunu belirterek aslında Padişah'a mesaj vermektedir. Derviş Vahdetî bu yazılarıyla ortalığı biraz daha karıştırmak istemektedir. Yazar buna karşılık Enver Bey'in de Selanik'te büyük bir hazırlığa giriştiğini ifade eder. Başkumandanı Mahmut Şevket Paşa olan Hareket Ordusu'nun tertiplendiği belirtilir. Ayrıca Hareket Ordusu'na Makedon çeteleri ile Yahudilerin de katıldığı bilgisi verilir.

Diğer romanlarda karşımıza çıkan Ali Kabuli Bey cinayeti bu romanda da değinilen noktalardan biri olmuştur. Yıldız Sarayı'na gelip "Padişahım çok yaşa!" nidaları atan isyancılar II. Abdülhamid'e şeriat isteklerini belirttikten sonra İstanbul'u topa tutacakken yakaladıkları Bahriye Binbaşısı Ali Kabuli Bey'i teslim edecekleri sırada cezasını kendileri vermeye karar verirler. Asiler, Asar-ı Tevfik süvarisini süngülemeye, vücudunu delik deşik etmeye başlarlar. Sonra da cesedini bir ağaca asarlar.

Yazar isyan esnasında yaşanan olayların ayrıntısından sonra, Hareket Ordusu'nun gelişi ile ilgili detaylara yer vermiştir. Romanda Hareket Ordusu'nun gelişi toplum

tarafından endişeyle karşılanmıştır. Bu ifadeler yazarın bakış açısındaki netliği ortaya koymaktadır. İttihat ve Terakki yanlısı romanlarda Hareket Ordusu'nun gelişi umutla, sabırsızlıkla beklenirken, Üstün İnanç ordunun gelişini endişeyle, tedirginlikle karşılamıştır. İsyana iştirak etmemiş askerler dahi tedirgindirler. Çünkü herkes can kaygısına düşmüştür. Diğer romanlarda da belirtildiği gibi Mahmut Şevket Paşa'nın II. Abdülhamid'e dokunulmayacağı yönünde güvence verdiği belirtilir:

> *"Eğer Padişah, Mahmut Şevket Paşa'nın aldatmacalarına kanıyorsa vay memleketin haline! Evet, Paşa 'Saltanata ve Sultan Abdülhamid'e asla dokunulmayacağı' yolunda telgraf göndermişti saraya... Bütün gayesi Hareket Ordusu içindeki Halife'ye bağlı askerleri ürkütmemekti. Çünkü Paşa askerleri 'Padişah ve Meşrutiyet'i kaldırmak isteyenleri tepelemek' vaadiyle yola çıkarmıştı. Yoksa asıl hedefi Abdülhamid'i hal' etmekti!"(s. 192)*

Aslında Mahmut Şevket Paşa'nın asıl amacı Padişah'ı hal' etmektir. Mahmut Şevket Paşa'nın, ordu içinde yer alan halifeye bağlı askerleri ürkütmemek için Padişah'a dokunulmayacağı yönünde haber gönderdiği belirtilmiştir. Bu bölümden sonra yazar Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelişini ve yaşanan çatışmaları anlatmıştır. Hareket Ordusu şehre girmiş ve Taşkışla'yı ağır makinelilerle taramıştır. Roman, çatışmalarla son bulurken, Hareket Ordusu Taşkışla'daki askerlere ağır kayıp verdirtmişlerdir. Hareket Ordusu düşman ordusu gibi lanse edilmiş, roman kahramanı Fehmi ise Hareket Ordusu'na karşı mücadele eden grupta yer almıştır. Fehmi, Hareket Ordusu'nun içinde yer alan Bulgar bir çetecinin bıçak darbesiyle hayatını kaybetmiştir. II. Abdülhamid'in hal'iyle ilgili ayrıntılara yer verilmemiştir. Ancak olayların II. Abdülhamid'in hal'ini hazırlayacak şekilde geliştiği sezdirilmiştir.

Yazar romanında Jön Türk oluşumu çerçevesinde II. Meşrutiyet'in ilanı, 31 Mart İsyanı ve Hareket Ordusu'nun gelişi ile ilgili tarihî bilgilerle örtüşen bir arka plan vermiştir. Fehmi'nin duygusal dünyası merkezinde ele alınan bu tarihî süreç tam anlamıyla II. Abdülhamid cephesinden ele alınmıştır. Jön Türk oluşumunu Osmanlı'nın içinden çıkamadığı bir tünel olarak gören yazar, romanında öncelikle bu

oluşum hakkında bilgiler vermiştir. Jön Türk oluşumunun İngiliz destekli bir yapılanma olduğu ve ordunun içine sızdığı belirtilmiştir. Yazar II. Meşrutiyet'in ilanına olumsuz bir bakış açısı geliştirmiş, İttihat ve Terakki'nin ülkeyi çıkmaza sürüklediğini vurgulamıştır. 31 Mart İsyanı'nın da yine İttihatçılar tarafından çıkarıldığını belirten yazar, II. Abdülhamid ve onun yönetimi ile ilgili olumsuz herhangi bir cümleye yer vermemiştir. Padişah'ın sansür uygulamadığını, insanları boğdurtmadığını, devletin borçlarını kendi kesesinden ödediğini belirtmiştir. Bu bağlamda yazar tarihî olaylara II. Abdülhamid cephesinden bakmış, İttihat ve Terakki Cemiyeti ise her anlamda suçlu gösterilmiştir.

3.13. Okay Tiryakioğlu: *Abdülhamid Son Hükümdar*

Tarihî roman türünde yazdığı eserleriyle okuyucuların ilgisini çeken Okay Tiryakioğlu (1972-…), *Abdülhamid Son Hükümdar*[96]*(2011)* adlı romanında da tarihin gidişatını değiştiren önemli olayların yer aldığı bir süreci anlatmıştır. Romanda II. Abdülhamid'e düzenlenen suikast girişimi, II. Meşrutiyet'in ilanı, 31 Mart İsyanı, isyanın Hareket Ordusu tarafından bastırılması ve II. Abdülhamid'in hal'i gibi önemli tarihî olaylar merkeze alınmıştır. Yazar, diğer romancılardan farklı olarak bazı bölümleri bizzat Sultan II. Abdülhamid'in ağzıyla aktarmıştır. Kardeşlik Cemiyeti üyesi üç arkadaş Saim, Suat ve İsmail'in Paris'ten İstanbul'a yaptıkları yolculuğun II. Abdülhamid'le kesişmesi sonucu gerçeklerle yüzleşmeleri romanın ana kurgusunu oluşturur. Roman, 21 Haziran 1905'ten Şubat 1918 tarihine kadar yazılmış günlüklerden oluşmakta, dönemin siyasî hayatıyla ilgili sırlar, entrikalar, ajanlar gün yüzüne çıkarılmaktadır.

Kardeşlik Cemiyeti üyesi olan, üç anarşist yoldaş Saim, Suat ve İsmail'in İstanbul'a gelişlerindeki amaç II. Abdülhamid'e düzenlenmesi planlanan suikasttır. Kardeşlik Örgütü'nde aldıkları eğitimle II. Abdülhamid'in ajanlarına yakalanmadan İstanbul'a kadar gelmeyi başaran Saim, Suat ve İsmail İstanbul'a girdikleri sırada sabah ezanı okunmaktadır. Yazar özellikle anlatıcı Saim'in okunan ezanlardan ve duyduğu Kuran-ı Kerim sesinden etkilendiğini vurgulamaktadır. Yolculuğun son safhasında bomba yapımında uzman olan Charles Edward Jorris isimli Belçikalı yoldaş da gruba

[96] Okay Tiryakioğlu, *Abdülhamid Son Hükümdar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

dahil olur. Romanda Kardeşlik Cemiyeti'nin Jön Türklerden farklı bir yapılanma olduğu, hiçbir anarşist gruba dahil olmadıkları, cemiyetin Jön Türkleri desteklediği, ancak onlardan daha yüksek bir bilinç ve idealin ürünü olduğu bildirilmektedir. Cemiyetin hedefi ise şu şekilde açıklanmaktadır:

> *"Onurlu, baskın, saygısız ve utançsız bir yıkımla, insanoğluna haksızca hükmeden tüm otoriteleri ilga etmekti. Bu yüzden savaşıyorduk Abdülhamid'le ve onun gibilerinin temsil ettiği semavi kurumlarla."(s. 31)*

İnsanlığın eşit haklar dahilinde ortak bir vatanda bir araya gelmesini amaçlayan ve cemiyetin asil üyeliğine geçmeyi planlayan üç arkadaş, içine düştükleri oyunu geç de olsa fark ederler. Büyük bir kumpasın içinde olduklarını fark eden gençler yaşam amaçlarını yitirmiş ve iman eksikliği sebebiyle de büyük bir boşluğa düşmüşlerdir. Bu bocalama esnasında kendilerine verilen cemiyet görevini, II. Abdülhamid suikastını gerçekleştirmek için işe koyulurlar. Cuma namazı çıkışında tertip edilen suikastta sivil pek çok insanın ölmesine sebep olurlar; II. Abdülhamid bu suikasttan sağ olarak kurtulur. Suikasttan kurtulan II. Abdülhamid kendisini öldürmek isteyen Kardeşlik Cemiyeti üyesi gençleri sarayına çağırır ve gerçekler hakkında gençleri bilgilendirir. Bu sahne İbrahim Ulvi Yavuz'un, *Son Kavşak* romanında Hacı Ömer'in soyguncu gençlere iyi niyetle yaklaşıp, onları kendi evinde ağırlamasına ve onlara tarihî gerçekleri anlatmasına benzemektedir. Çünkü her iki romanda da gençlerin özünde iyi insan oldukları, yanlış bilgilenmeler sonucu hata yaptıkları belirtilmektedir. Padişah suikastçıların kendisini neden öldürmek istediklerini de öğrenir. Bu bölümden sonra sarayda olup bitenler ve Hünkâr'ın yaşadıkları daha yakından verilmeye başlanır. Bu şekilde 31 Mart Vak'ası ve hal' esnasında yaşananlar canlı bir şekilde gözler önüne serilecektir. Bu bölümlerde yazarın olayları tamamen II. Abdülhamid cephesinden ele aldığı, roman kahramanının İttihat ve Terakki karşıtı bir tutumla değerlendirmeler yaptığı, İttihatçılara derin bir kin beslediği görülmektedir.

Romanda sık sık Hünkâr'ın karşıt düşüncelere olan saygısından bahsedilmektedir. Padişah'ın kendisini öldürmeyi planlayan gençlere: "Ey Avrupa görmüş, Hazine-i

Hassa'mdan okuttuğum evlatlarım...” şeklinde hitap ederek gençlerin onu çok farklı şekilde tanıdığına da vurgu yapılmaktadır. II. Abdülhamid’in gençleri yanına almasının altında yatan sebep aslında onların birikimlerinden faydalanmak istemesidir. Saim ve arkadaşları özgürlüğün önünde tek engel olarak gördükleri Padişah'ın sayesinde saraya istihbarat raporları yazmaları karşılığında serbest bırakılırlar.

Romanda 31 Mart Vak'ası'ndan önceki atmosfer diğer romanlarda olduğu gibi fırtına öncesi sessizlik şeklinde tasvir edilmektedir. Yazar isyan başlamadan önce isyanın çıkış sebeplerini sıralamaktadır. İsyanın çıkış sebepleri arasında gösterilen nedenlerden ilki alaylı askerler ile mektepli askerler arasındaki eski gerginliğin doruk noktaya ulaşmasıdır. Alaylılar sayıca çoğunluğu oluşturmakla birlikte, Harp okullarından yetişmiş kalifiye ve sempatizan kadrolardan mürekkep bir ordu oluşturmak isteyen İttihatçılarla alaylıların yıldızları bir türlü barışmaz. Bu duruma başlıca sebep olarak da İttihatçıların askerlikte diyanet aranmayacağı yönündeki düşünceleri gösterilmektedir. “Doksan üç harbini müteakip, otuz yıllık nispî bir sükûnet ve istikrar devrinin ardından ortalık fena halde karışmış, Abdülhamid-i Sani, günden güne büyüyen bir yalnızlığın içinde tüm destekçilerinden arındırılmaya başlanmıştı.”(s. 305) Yazarın II. Abdülhamid’in idaresinde geçen otuz yıllık zaman dilimini istikrar şeklinde yorumlaması ve Berlin Büyükelçisi Ahmet Tevfik Paşa iktidarının ise gizli düzenin kuklası hükmünde olduğu yönündeki ifadeleri de dikkat çekmektedir.

31 Mart Vak'ası'nı hazırlayan sebeplerden bir diğeri ise Derviş Vahdetî ve ona destek verenlerdir. Romanda kargaşa günlerinin yeni aktörlerinden olan Derviş Vahdetî ve çevresindekilerin kışkırtacağı olası bir isyanın ceremesinin II. Abdülhamid’e kesileceği ifade edilmektedir. Bu sebeple de İttihatçıların bilinçli olarak Derviş Vahdetî'nin eylemlerine müdahale etmedikleri vurgulanmakta, Derviş Vahdetî’nin İttihatçılarla ilgili yaptığı haberlere İttihatçıların tepkisiz kaldığı belirtilmektedir. “Zira İttihatçıların Mason ve inançsız olduklarına dair yaptıkları kışkırtıcı yayınlara, muhataplarının bu denli sessiz kalmaları pek manidardı.”(s. 305) Derviş Vahdetî’nin önderliğinde kurmak istedikleri İttihad-ı Muhammedî Fırkası'nın da İngilizlerce desteklendiği ve ordu içine sızdığı “Din elden gidiyor.” propagandası yaparak ordu

içinde kışkırtma politikası izlediği ifade edilmiştir.(s. 306) Artık Padişah'ın en yakın adamı olan Saim, Derviş Vahdetî'nin ortadan kaldırılması yönünde istekte bulunsa da Şeyhülislam Cemaleddin Efendi bunu kabul etmemiştir.

Bu arada olan masumlara olmaktadır. İttihatçılara muhalifliğiyle bilinen *Serbestî* gazetesi başyazarı Hasan Fehmi'nin öldürüldüğü bilgisi verilir. Onu öldürtenlerin Sultan'ın hafiyesi olduğu söylentilerinin yayılmaya çalışıldığı belirtilir. Böylece tüm oklar Sultan'a çevrilmek istenmektedir. Yazar İttihatçılara muhalefet bir gazetecinin ortadan kaldırılmasının Sultan'ın menfaatine olmayacağını da belirtir. Her olayın müsebbibi olarak görülen İttihatçılara şu sözlerle kin kusulmaktadır: "Bugüne kadar daima iftira, yalan ve sindirme yöntemlerini kullandı Jön Türkler. Bu yüzden tarihe ve millete hesap verecekleri bir gün gelecektir Allah'ın izniyle."(s. 308)

31 Mart Vak'ası'nın beklenen bir hareket olduğu belirtilmiştir. Makedonya'dan "Meşrutiyet Muhafızları" adı altında Taşkışla'da konuşlandırılan Avcı Taburları tarafından isyan başlatılmıştır. İsyanda başıboş askerlerin, zabitlerini esir aldığı bilgisi verilmiştir. Yağmaladıkları cephaneliklerden edindikleri silahlarla, "Şeriat isteriz!" sloganlarıyla şehirde ilerlemektedirler. Sokaklar bomboştur, dükkânlar talan edilmiş, halk korku içinde evlerine çekilmiştir. Askerler, Padişah'ın fermanıyla bundan sonra Frenk usulü siperlikli şapkalar giyileceğini, din adamlarının ordudan uzaklaştırılacağını, askerlerdeki Kuran-ı Kerim'lere el konulacağını duydukları için tamamen Padişah'a atfedilen bir yığın kafa karıştırıcı malumatla ayaklanmışlardır. Diğer hiçbir romanda ayaklanan askerlerin bu bilgileri aldıkları için ayaklandıkları ifade edilmemiştir. Roman kahramanı Saim de ayaklanmanın içinde, askerlerle birlikte ilerlemektedir. Bu esnada kışkırtmanın içinde olan isimleri de ifade eden yazar bu kişileri: Filozof lakaplı Rıza Tevfik, Jimnastikçi Selim Sırrı, Ömer Naci, Mithat Şükrü ve Bahaeddin Şükrü olarak sıralamaktadır. Bu bilgi de diğer romanlarda yer almayan bir bilgidir. Kalabalığın: "Padişahımıza soluk aldırmayan bu İttihatçı gavurlarına daha ne kadar sabredebilirsiniz?"(s. 310) sözleriyle kışkırtıldığı ve kışkırtanların da yine İttihatçı oldukları belirtilmiştir. Bu esnada İttihatçıların yayın organı olan *Tanin* gazetesi matbaası yağma edilmiş, başyazarı Hüseyin Cahit zannedilerek Lazkiye Mebusu Emin Aslan öldürülmüştür. Olayları önlemeye çalışan Adalet Nazırı Nazım Paşa da Meclis-i Mebusan Reisi Ahmet Rıza Bey zannedilerek

vurulmuştur. Yazar onları vuran tetikçilerin de bu cinayetleri bilinçli olarak işleyen İttihatçılar olduğunu belirtir. Diğer romanlarda yer almayan bu durum Tiryakioğlu'nun romanında ilk kez dile getirilmiştir. Yazar bu cinayetlerin bilinçli olarak İttihatçılarca işlendiğini özellikle vurgulamak istemiştir.

31 Mart İsyanı her gün bitti derken yeniden alevlenmektedir. Bu durumun da yine İttihatçılara mâl edildiği görülür. Asar-ı Tevfik zırhlısı süvarisi Ali Kabuli Bey sarayı bombalayacağı iddiasıyla yakalanmış ve Yıldız'a götürülmüştür. Hünkâr, genç zabitin Bahriye Nezaretine götürülmesini emretmiş, ancak zabit süngü ve dipçik darbeleri altında linç edilmiştir. Hünkâr bu duruma büyük bir teessürle tanık olmuştur.(s. 310). Diğer bütün olaylarda olduğu gibi II. Abdülhamid bu durum karşısında da sükûnetini bozmamıştır. Bu esnada 31 Mart Vak'ası devam ederken bu durumu fırsat bilen Ermeniler Adana'da Kilikya Ermeni Devleti hayallerini gerçekleştirebilmek için ayaklanmışlardır. Yazar Hünkâr'a "Kızıl Sultan" lakabını takan Taşnakların İttihatçılarla karşı karşıya geldiklerini belirtirken Hünkâr'ın tek damla Müslüman kanı dökmek istemediği özellikle vurgulanmaktadır. Başıboş asker itaat altına girmeyi, kışlalarına çekilmeyi açıkça reddetmekte ve işin acısı tüm bunları Padişah'ın ve İslam'ın adına yaptıklarını iddia etmektedirler. II. Abdülhamid'i asıl yıkan da budur. II. Abdülhamid herkesin beklediği o acı kararı açıklar ve tahtı biraderi Mehmet Reşat'a bırakırken şu sözleri söyler:

> *"Çekilmeye hazırım. Mamafih bu işe dahil olmadığım kesin olarak meydana çıkarılmalıdır. İşte nihayet düşmanlarımın muradı oldu. III. Kolordu Kumandanı Mahmut Şevket Paşa komutasındaki bir ordu Selanik'ten hareket etmek üzereymiş, Edirne'deki II. Ordu birlikleri ve gönüllüler de bu orduya dahil olmak üzere toplanma noktası olan Selanik'e süratle hareket halindeymişler. Kendilerine bu hızlı toparlanmalarından sebeple 'Hareket Ordusu' adını vermeyi uygun görmüşler. Taşkışla çapulcularını küçük bir düzenli birlikle ortadan kaldırabilirlerdi hâlbuki. Ancak niyetleri bizi tahttan indirmektir. Hassa Ordusu'yla direneceğimizi düşünürler, ne tuhaf... Şimdiye kadarki sessizliğimizi korkaklığımıza yordular demek oluyor bu. Mevla görelim neyler, neylerse güzel eyler."(s. 313)*

Padişah'ın bu sözleriyle beraber Hareket Ordusu'nun yapılanması ve İstanbul'a gelişiyle ilgili bölüme geçilmiştir. 24 Nisan 1909 günü Hareket Ordusu İstanbul'a girmiştir. Ahali yeni kurtarıcısını alkışlamaktadır. Fetva Emini Hacı Nuri Efendi, Hareket Ordusu'nun "Padişahı kurtarmaya geliyoruz." diyerek kandırılmış on beş bin neferden oluşan bir ordu olduğunu, Padişah'ın Hareket Ordusu'nun başına geçerek liderlerini tutuklaması gerektiğini belirtse de Hünkâr bu tekliflere cevap vermeden sonsuzluğa dikili gözlerini önüne eğer ve sessizliğe gömülür.(s. 316)

Öğle namazına yakın saatlerde sarayın Hareket Ordusu'nca kuşatıldığı haberi ulaşır. II. Abdülhamid her zamanki serinkanlı duruşunu hiç bozmadan teslim bayrağının çekilmesini emreder. Günlerdir yapayalnız kalmış ve tüm aile efradıyla birlikte aç bırakılmış olan Padişah ve bütün Müslümanların halifesi II. Abdülhamid Han'ın yüzüne karşı hal' fetvasını bildirmek üzere Yıldız Sarayı'na gelen dört kişilik heyetin, Selanik Mebusu Yahudi Emanuel Karasu Efendi, Ermeni İhtilal komitelerinin has adamı Aram Efendi, Mebusan Meclisi'nden Draç vekili Arnavut Esat Paşa ve Bahriye Feriki Boşnak Arif Hikmet Paşa'dan oluştuğu bilgisi yer almaktadır. Padişah'ın kendisine hal' kararını bildiren bu heyetle ilgili olarak söylediği cümleler diğer romanlarda da benzer şekilde yer almaktadır: "İslâm'ın halifesi ve Türklerin padişahına hal'ini bildirmek için kurulan heyete şu Yahudi'den başka alacak insan bulamadınız mı?"(s. 319)

II. Abdülhamid'in son ricası Çırağan Sarayı'nda kalmak yönünde olsa da bu isteği dahi reddedilmiştir. Selanik'e Yahudi Alatini'nin köşküne sürüldüğü, yerine kardeşi Mehmet Reşat Efendi'nin V. Mehmet namıyla tahta çıktığı belirtilmiştir. Binbaşı Fethi Bey ve yanındaki on kişilik sivil muhafız grubu Abdülhamid Han'ı Şark Demiryolu Şirketi'nin hediye ettiği saltanat vagonuyla Selanik'e doğru yola çıkarır. Ancak daha yoldayken Yıldız Sarayı'nın Hareket Ordusu'nca yağma edildiği haberleri gelir.

1911 yılında Trablusgarp'ın kaybıyla hızlanan zayiatlar, Balkan Harbi'nin başlangıcıyla içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Hiçbir şey İttihatçıların umdukları gibi olmamıştır. Özellikle de Balkan Devletleri hususunda II. Abdülhamid'in

sürdürdüğü politikayı devam ettiremeyen İttihatçılar bu konuda da hataya düşmüşlerdir. Kendi içlerinde de çekişmeler yaşayan İttihatçılar Osmanlı'yı Almanya'nın yanında savaşa sokarak tarihî bir hata yapmışlardır. Roman II. Abdülhamid'in vefatı ve Anadolu'da başlayan direniş hareketinin, Kurtuluş mücadelesinin başlangıcını müjdeleyerek sona ermiştir. Bu direniş, bir zamanlar kendisi de İttihatçı olan ancak onca rezaleti gördükten sonra bağımsız davranan genç bir Paşa'nın liderliğinde yapılan cesur bir eylemdir.(s. 351)

Yazar, II. Abdülhamid'e düzenlenen suikast girişimiyle başlayan romanında II. Meşrutiyet'in ilanı, 31 Mart İsyanı, II. Abdülhamid'in hal'i gibi tarihi şekillendiren önemli olaylara yer vermiştir. Romandaki tarihî olaylar, kurgu oluşturmak için arka planda kullanılmamış, bizzat kurgunun kendisini oluşturmuştur. Nitekim suikast girişimini düzenleyen Kardeşlik Cemiyeti üyesi şahısların yolları II. Abdülhamid'le kesiştikten sonra olaylar bizzat II. Abdülhamid'in ağzından aktarılmıştır. Yazar romanını daha gerçekçi kılmak, anlattıklarını ispatlamak adına birinci ağızdan bir anlatıcı seçmiştir. Bu bağlamda yazar II. Abdülhamid'in uğradığını düşündüğü haksızlıkları gözler önüne sermeye çalışmıştır. Yazar diğer romancılardan farklı olarak 31 Mart İsyanı sırasında İttihat ve Terakki yanlısı kişileri öldürenlerin yine İttihatçılar olduğunu; *Tanin* gazetesinin de İttihatçıların kışkırtmasıyla yağma edildiğini ifade eder. Hareket Ordusu'nun Padişah'ı kurtarmaya geldiklerini zanneden askerlerden oluştuğunu belirten yazar, II. Abdülhamid'in daha fazla karışıklık çıkmaması adına sessiz kaldığını belirtir. Yazar romanını tamamen II. Abdülhamid yanlısı bir tutumla ele almış, II. Abdülhamid yönetimiyle ilgili olumsuz en ufak bir bilgi vermemiştir. Yazara göre ülkeyi çıkmaza sokanlar da, kaybedilen savaşların sorumluları da İttihatçılardır.

3.14. Ahmet Ümit: *Elveda Güzel Vatanım*

Ahmet Ümit (1960-…) daha çok polisiye roman türünde yazmış olduğu eserleriyle tanınmaktadır. *Elveda Güzel Vatanım*[97]*(2015),* İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin eski bir üyesi olan Şehsuvar Sami'nin hareketli, tehlikeli, tedirgin yaşam macerasını konu alan hem polisiye hem tarihî roman sayılabilecek bir eserdir. Romanda, 1926 yılında

[97] Ahmet Ümit, *Elveda Güzel Vatanım,* Everest Yayınları, İstanbul 2015.

İzmir suikastından sonra öldürüleceği korkusu ile Pera Palas'a sığınan eski bir İttihat-Terakki fedaisi Şehsuvar Sami'nin unutamadığı aşkı Ester'e yazdığı kırk beş mektup üzerinden İttihat ve Terakki'nin 1906-1926 yılları arasındaki yirmi yılı anlatılmaktadır.

Şehsuvar Sami, Pera Palas'ta sürekli takip ediliyor korkusu yaşamakta ve sevgilisi Ester'den gizlediği her şeyi itiraf ettiği mektupları kaleme almaktadır. Ester'in isteği Şehsuvar'la Paris'e yerleşip onun edebiyatla ilgilenmesidir. Ancak Şehsuvar, Ester'den gizli olarak cemiyete girmiş ve vatan müdafaasını sevgilisiyle rahat bir hayat yaşamaya tercih etmiştir. Şehsuvar Sami itiraflarını tek tek sıralarken 31 Mart İsyanı ile ilgili görüşlerini de eski bir İttihatçı gözüyle değerlendirmekte, 31 Mart İsyanı'nda örümcek kafalı softaların büyük rolü olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir:

> *"Sanki yüzlerce yıllık geri kalmamızın sebebi kendileri değilmiş gibi hâlâ irtice peşinde koşarak, II. Mahmud'dan bugüne yapılan bütün ileri hamleleri bir daha geri gelmemek üzere ortadan kaldırmak istiyorlardı. Bu bozguncuların başında Derviş Vahdetî adında karanlık bir adam, arkasında ise medrese talebeleriyle, cahil subaylar güruhu vardı. İttihad-ı Muhammedî adında bir de cemiyet kurmuşlardı. Gazeteleri Volkan'da her gün İttihat Terakki liderlerine öfke ve kin kusuyorlardı."(s. 159)*

Derviş Vahdetî ve İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti ile *Volkan* gazetesinin faaliyetlerinin yanında Prens Sabahaddin'in de fırsatçı davrandığı, daha düne kadar Jön Türk olan Prens Sabahaddin'in amacına ulaşmak için gericilerle ittifak kurduğu belirtilmektedir. Çünkü Prens Sabahaddin Ahmet Rıza'dan nefret etmektedir. Paris'te toplanan Jön Türk kongresinde Prens Sabahaddin kurtuluş umudunu ecnebi devletlere bağlarken Ahmet Rıza bu teklife şiddetle karşı çıkmıştır. Zaten bu kongreden sonra da cemiyet ikiye bölünmüştür. Talat Bey'in kurduğu, Selanik'te yapılanan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile Ahmet Rıza'nın İttihat ve Terakki'si birleşince Prens Sabahaddin ülke tarihinin en önemli anında devre dışı kalmıştır. Yazara göre siyasî kayıplarının acısını çıkarmak için kirli niyetlerini devreye sokan

Prens Sabahaddin'e bir de II. Abdülhamid'in sinsi çabaları eklenince 31 Mart İsyanı vuku bulmuştur. İsyanın başlangıcı şu şekilde tasvir edilmektedir:

> *"Silah seslerini duyduğumda, Beşiktaş'taki evimde uyumaktaydım. Baskına mı uğradık telaşıyla konsolun çekmecesindeki Revolver'ime uzandım. Hayır, eve hücum eden kimse yoktu. Yataktan kalktım, cumbanın penceresinden sokağa baktım. Ellerinde beyaz, kırmızı ve yeşil bayrak taşıyan birkaç medrese talebesi gördüm. Bu yeşil bayraklar İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'nin alametifarikasıydı. Medrese talebelerinin ardından küme küme askerler göründü, başlarında alaylı tabir ettiğimiz zabitler vardı. Neler oluyordu?"(s. 160)*

İsyan sırasında çizilen tabloda askerler ayaklanmış, ellerinde bayraklarla "Şeriat isteriz!" diye bağırmaktadırlar. Yazar roman kahramanı Şehsuvar Sami'nin de eski bir İttihatçı olması dolayısıyla olayları İttihatçılar lehinde anlatmış, ayaklanmanın gericiler tarafından çıkarıldığını ifade etmiştir:

> *"Ahalinin arasında, bellerine soktukları hançerleri herkese gösteren sarıklı birkaç softa, 'Dinini seven, şeriat isteyen Ayasofya'ya koşsun...' diye bağırıyordu. 'Ey Ümmet-i Muhammed, Ayasofya'ya!' Elbette bu çağrının hususi bir manası vardı. Devlet-i Aliyye'deki önemli ayaklanmalar bu tarihî alanda gerçekleşmişti."(s. 161)*

İttihatçılar harbiyeli askerlerin astlarını hakir gördüklerini, alaylı subayların ordudan atıldığını ve ordu içinde huzursuzluğun olduğunu kendi aralarında konuşarak isyancılarla birlikte Sultan Ahmet Meydanı'na doğru ilerlemektedirler. 31 Mart İsyanı'nın çıkmasındaki diğer sebep de incelenen diğer romanlarda olduğu gibi İttihatçılara muhalif Hasan Fehmi'nin vurulmasıdır. Onun vurulmasının muhalefeti bileştirmekten başka bir işe yaramadığı belirtilmektedir. Bunun üzerine İttihatçı komutan:

> *"Ortalık karışık, Hasan Fehmi'yi bizimkilerin vurduğu belli değil. En azından bu meyanda bir malumat almış değilim. Alaylı subaylar diyorsun*

Fuad ama sadece onlar değil ki, bak medrese talebeleri de sokakta... Askerlik vazifesi yapacak olmaları ağır geldi hamiyetsizlere. Her neyse olan oldu, nasıl kurtulacağımızı düşünelim bu ihanetten."(s. 162)

İsyanın aslında göz göre göre geldiği, İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'nin Hasan Fehmi için okuttuğu mevlide katılımın çok yüksek olduğu belirtilmekte; Hasan Fehmi'nin cenazesine katılan kalabalığı medrese öğrencilerinin, alaylı subayların ve yobaz takımının oluşturduğu; bu insanların gözlerindeki öfkenin, isyanın çıkacağının habercisi olduğu söylenmektedir. İsyancılar arasına karışan roman kahramanları bindikleri tramvayda iri yarı bir çavuşun Galata Köprüsü'ne varıncaya kadar ateşli söylevlerini dinlemek zorunda kalırlar:

"Arkadaşlar; biz millet için, vatan için, dinimiz için yaşıyoruz. Halbuki İttihat ve Terakki Cemiyeti, milletimizi, vatanımızı, dinimizi ayaklar altına almaya çalışıyor. Buna rıza gösterirsek, Allah da peygamber de bizi affetmez. Millete zulüm eden Mason Talat'ı da, bize şapka giydirmeye Meclis Reisi Ahmet Rıza'yı da, yazdığı yazılarla aramıza nifak sokan Hüseyin Cahit'i de, Şeref Sokağı'nın kuklası Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa'yı da istemeyiz... Bu haysiyetsiz herifler derhal vazifelerinden alınmalı, en ağır cezaya mahkûm edilmelidirler..."(s. 163)

Çavuşun bu sözlerine kalabalık: "İdam, idam, idam" diye karşılık verir. Değinilen noktalardan bir diğeri de isyancı askerlerde hissedilen derin kaygıdır. Büyük bir isyana kalkışmışlardır, ancak bu işin nereye varacağı meçhuldür. Kendilerine Yıldız Sarayı'nın onları desteklediği söylenmektedir. Ancak Abdülhamid Han'ın böylesi isyanlardan pek haz etmediği, işlerin salahiyetle çözüme kavuşturulmasını istediği de belirtilmektedir. İsyancılar kendilerini Haçlılara karşı kutsal harbe katılmış mücahitler gibi hissetmektedirler.

İsyancı kalabalık İttihat Terakki'nin sadık yazarı Hüseyin Cahit zannettikleri Lazkiye Mebusu Aslan Bey'i, tekbir sesleri ve "Şeriat isteriz!" nidaları arasında paramparça eder. *Tanin* ve *Şurayı Ümmet* gazeteleri basılır, İttihat ve Terakki kulüpleri yağmalanır. Herhangi bir müdahale olmayacağını anlayan isyancılar iyice zıvanadan

çıkarlar. Ordu, isyancılar Harbiye Nezareti'ne hücum ederken bile kararlı davranmaz, isyancılara ateş etmezler. Nitekim isyancılar amaçlarına ulaşır, hükümet düşer. İttihatçıların desteklediği Hüseyin Hilmi Paşa yerine Ahmet Tevfik Paşa sadrazam olur. Ancak isyancıların dağılmadığı, pervasızca silahların ateşlendiği ve peş peşe cinayetlerin işlendiği görülür. Yine bir yanlış anlama sonucu Adliye Nazırı Nazım Paşa, Meclis Reisi Ahmet Rıza'ya benzetilerek katledilirken, harbiyeli dört subay da sokaklarda şehit edilir. Olaylara İttihatçı komutan Basri Bey'in sözleriyle farklı bir bakış açısı getirilir. İsyanın İngilizlerin kışkırtmasıyla çıktığını vurgulayan Basri Bey 3. Ordu'nun isyanı bastırmak için yola çıkacağı haberini şu sözlerle verir:

> *"Bu çakal sürüsünün muvaffak olacağını mı zannediyorsun? Hükümet istifa etmişmiş, sadrazam değişmişmiş, hepsi palavra. Görmüyor musunuz İngilizlerin kışkırtması bu! Vahdetî'nin de Prens Sabahattin'in de, o 'hakkımızı isteriz' diyen alaylı subayların da, hepsinin arkasında yabancı parmağı var. Bir de saraydaki o kurnaz ihtiyar. Ama çok sürmez, hüsrana uğrayacakları saatler yakındır, bizimkiler toparlanmaya başlamışlardır. Bakın ne Talat'ı yakalayabildiler, ne Hüseyin Cahit'i ne de Ahmet Rıza'yı... Manastır'da Selanik'te hazırlıklar başlamıştır çoktan. 3. ordu bugün yarın dayanır Dersaadet'in kapısına."(s. 168-169)*

Romanda isyana müdahale etmeyen Yıldız Sarayı'nın da gizli ya da açık bir biçimde durumdan memnuniyet duyduğu ifade edilmekte, Hareket Ordusu'nun gecikmeli de olsa olaya el koyacağı ve tarihin akışını geriye çevirmeye çalışanların çok ağır hezimete uğrayacağı vurgulanmaktadır. İsyan esnasında halkın evlerine kapandığı, dükkânların kepenklerini açmadığı, kahvehanelerin duvarlarındaki resimlerin indirildiği, hürriyet yazan levhaların parçalandığı, tesettüre uygun giyinmeyen kadınların saçlarının kesildiği, meyhanelerin talan edildiği, azınlık ahalisinin can ve mal güvenliğinin kalmadığı belirtilmiştir.

> *"Sokakta alelade dolaşan kimse yoktu, her yerde başıbozuk askerler, isyancı talebeler... Bu serseri taifesi, küçük gruplar halinde geziniyor, kanun da biziz, nizam da edasıyla ona buna sataşıyor, sanki marifetmiş gibi her akıllarına geldiğinde ellerindeki silahların tetiklerine asılmaya*

devam ediyorlardı. Kahvehaneden yeni çıkmıştık ki, hemen önümüzdeki küçük meydanda belki de hayatında eline ilk kez silah alan bir medrese talebesi, gözlerimizin önünde yanlışlıkla kendi arkadaşını vurdu. Gerisini düşün artık, o günlerde kim bilir kaç masum bu serserilerin kurşunlarıyla yaralandı, ziyan oldu."(s. 173)

Halk, sokak aralarında dolaşan isyancılar azalınca neler olup bittiğini anlamak için bilgi almaya çalışmakta, Padişah'ın buna neden bir çare bulmadığını sorgulamaktadır. İsyancılar Süleymaniye Camii'nin bahçesinde toplanmış, üzerine ayetler yazılmış yeşil bayrakları sallayarak konuşmalar yapmaktadırlar. Basri Bey, Şehsuvar Sami ve Fuad'ın görevleri ise Ahmet Rıza'yı korumaktır. Beş gün boyunca Ahmet Rıza'nın güvenliğini sağlarlar. Bununla birlikte romanda Hüseyin Hüsnü Paşa komutasındaki Hareket Ordusu'nun şehrin surlarına dayandığı bilgisi verilir. "Hareket Ordusu şehrin surlarına dayanmış, on bir gün boyunca payitahtı ve şehri esir alan isyancılarla hesaplaşma vakti gelmişti."(s. 180). Hareket Ordusu'nun gelişi kahvelerde, meydanlarda, sokaklarda, hanelerde konuşulmaya başlanmıştır. Halk umut kadar umutsuzluk, sevinç kadar endişe de taşımaktadır. Herkes büyük bir çatışma çıkmasından, evlerinin yağmalanmasından, tecavüze uğramaktan ya da öldürülmekten korkmaktadır:

"Öte yandan günlerdir süren bu isyanın neticelenecek olması milleti umutlandırıyor, herkes huzurun yeniden tesis edilmesini bekliyordu. Ahalide bu hisler hakimken, Mahmud Şevket Paşa da Yeşilköy'de bir konağa yerleşmiş, ordunun komutasını Hüseyin Hüsnü Paşa'dan alarak harekâtı bizzat kendisi idare etmeye başlamıştı."(s. 183)

Artık hüküm sahibi Mahmut Şevket Paşa'dır. Ahmet Rıza, Said Paşa'yla birlikte tekrar meclis başkanı olur ve daha ilk oturumda II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi görüşülmeye başlanır. II. Abdülhamid ise kendi kaderini merak etmektedir:

" 'Zinhar bu kıyamla benim hiçbir ilişiğim yok. Meşrutiyetle ilgili verdiğim bütün sözlere bağlıyım.' diye haber yolluyordu ardı ardına. Meclis-i Mebusan'dan gelen teklif Hareket Ordusu'nun şehre girmemesi,

kurulacak bir heyetin başkaldıranları ikna etmesiydi. Mahmud Şevket Paşa bu teklife hiç yanaşmadı; şehri ateşe ve kana boyayanlar yaptıklarının bedelini ödemeliydi. Ama padişaha, 'Bu olaylarla bir alakanız olmadığı için size hiçbir zarar gelmeyecek.' manasında bir haber uçurdu. Çünkü sultanın emrinde hâlâ önemli bir askerî kuvvet bulunduğunu aklından hiç çıkarmıyordu."(s. 183-184)

Kolağası Mustafa Kemal'in de teşkilinde büyük bir rol oynadığı Hareket Ordusu'nun yolda olduğu haberleri tesirini göstermiş, artık isyancılar için rüzgâr tersinden esmeye başlamıştır. İlk olarak gazeteler ağız değiştirmiş on gün evvel isyancıları yere göğe sığdıramayanlar, şimdi Derviş Vahdetî ve gazetesi *Volkan*'ı topa tutmaya, yaklaşan ordudan ise kurtarıcı diye bahsetmeye başlamışlardır. Kışlalardaki isyancı askerler ise hiçbir korku ve endişe taşımamaktadırlar:

" 'Eğer Rumeli'den gelecek Kâfirleri de yenersek, o zaman hakiki zafere ulaşacağız.' diyordu inançla. 'Mağlup olursak da elimizde Sancak-ı Şerif'i dalgalandırarak cennete gireceğiz. Orada efendimiz Hazreti Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem bizi karşılayacak...'
Hiç korku yoktu gözlerinde. Gelen Hareket Ordusu'nu kâfir, kendilerini peygamber askeri sayıyordu. Kutsal bir harpti bu, bir din harbi...
'Hareket ordusu korkaklardan teşekkül etmiş düzensiz, disiplinsiz bir güruhtur.' diye bağırıyordu. 'Müslümanların katılmadığı, Hıristiyan Bulgarlardan, Rumlardan, Ermenilerden müteşekkil bir kuvvettir. Nasıl ki ecdadımız, Haçlıları bozguna uğrattıysa, biz de Allah'ın izniyle bu kâfirlerin hepsini yerle yeksan edeceğiz inşallah.' diyordu. Kimse mağlubiyetten ya da teslim olmaktan bahsetmiyordu."(s. 185)

Askerler ve medrese talebeleri bir anlamda isyana kalkan herkes ölmeye ve öldürmeye hazırdır. Padişah'ın Hassa Ordusu'nu yardıma göndermesi halinde Hareket Ordusu'nun kesinlikle bozguna uğratılacağı düşünülür. Ancak bu istekleri hiçbir zaman gerçekleşmez. İsyanın patlak vermesinin on birinci gününde harekât başlar. İsyancıların teslim olmak gibi bir düşüncesi yoktur. Çok fazla mukavemet gösteremeseler de Mekteb-i Harbiye'nin önünde ve Topçu Kışlası'nda şiddetli

çatışmalar yaşanır. Harbiye Nezareti'nde askerlerle konuşarak teslim olmalarını sağlayan Fethi Bey gibi kan dökülmesini istemeyen Muhtar Bey de konuşma yapmak için kışlaya doğru yürüdüğü anda silah sesleri gelir ve öldürülür. Bu manzara karşısında Hareket Ordusu hücuma geçer. Hareket Ordusu'nun başarısından sonra Prens Sabahaddin yurt dışına gönderilir, Derviş Vahdetî ve isyanda büyük rolü olan yetmiş kişi idam edilir. Bu aşamada II. Abdülhamid'in saltanattan ve hilafetten alınması gündeme getirilir. Mahmud Şevket Paşa'nın askerlerin tepkisinden korktuğu için ertelediği bu düşünce, isyanın bastırılmasından yalnızca iki gün sonra Meclis-i Mebusan tarafından "Hal! Hal!" bağırışlarıyla kabul edilir. II. Abdülhamid'in hal'i ile ilgili ayrıntılara yer vermeyen yazar, yalnızca II. Abdülhamid'in hal' edildiğini, tahta kardeşi Sultan Reşad'ın çıkartıldığını belirtir. İttihatçı komutan Basri Bey ulaşmak istediği amaç hakikat olunca boşluğa düşmüş gibi olmuştur. II. Abdülhamid Çırağan Sarayı'nda kalmak istemişse de Selanik'e sürgün edilmiştir. Basri Bey, Fuad ve Şehsuvar da II. Abdülhamid'le birlikte Selanik'e giden görevliler arasındadırlar. Sürgün edilen II. Abdülhamid ve ailesinin hali ise şu şekilde anlatılmaktadır:

> *"Sanki büyük bir bozgundan çıkmış gibi, omuzları düşük, başları önde, bakışları süzgün o kafileyi görünce tuhaf hislere kapıldım. Kadınlar, çocuklar, hizmetliler ve en önde kül rengi ceketinin içinde kamburu çıkmış bir adam. Hazin bir görüntüydü. Adriyatik'ten Basra Körfezi'ne, Kafkaslar'dan Sahra'ya kadar uzanan bir devleti yıllarca idare eden, Osmanlı milletlerini pençesinde titreten o kudretli Abdülhamid, şimdi kamburlaşmış sırtı, süzülmüş ince uzun yüzü, güvensizce attığı adımlarla ne kadar da çaresiz görünüyordu."(s. 209)*

II. Abdülhamid'in samimi bir şekilde düşüncelerini ifade ettiği şu sözler ise romanın İttihatçı anlatıcısının bakış açısına farklı bir yön kazandırmıştır:

> *"Ayaklanmayla hiçbir alakam yoktu. Meşrutiyete karşı filan da değildim. Mühim olan vaktiydi. Milletin buna hazır olmasıydı. Otuz bir yıl önce kimse buna hazır değildi, şimdi oldu işte. İnan bana evladım, benim de sizler gibi vatanın refahından, milletin mutluluğundan başka bir isteğim yoktu. Allah'ın bana bahşettiği otuz üç yıllık saltanat süresince de başka*

hiçbir gayem olmadı zaten... Ama bakın, bana neyi reva gördüler. Ecdadımdan tahttan indirilmiş olanlar dahi payitahtta kaldılar, öldürülenler dahi payitaht toprağına gömüldüler. Nerden çıktı bu sürgün? Nerden çıktı bu Selanik?"(s. 212-213)

II. Abdülhamid ve maiyetindekiler Selanik'teki Alatini Köşkü'ne yerleştirilirler. Diğer romanlarda olduğu gibi gerçek tarihî şahsiyetlerle birlikte tarihî sürecin kronolojik olarak aktarıldığı görülmektedir: Trablusgarp, Balkan Savaşları ve akabinde Enver Paşa'nın gizlice Almanlarla imzaladığı ittifakla girilen 1. Dünya Savaşı. Enver Paşa'nın yanlış politikası ve hep ön planda olmak istemesi savaşta da yanlış hamleler yapmasına sebep olur ve Osmanlı 1. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılır. 1926 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tamamen dağıldığı; Talat, Enver ve Cemil Paşaların ülkeyi terk ettikleri ve gittikleri yerlerde öldürüldükleri belirtilir.

Roman eski bir İttihatçı olmasının yanında edebiyat tutkunu da olan Şehsuvar Sami'nin sevgilisi Ester'e itiraflarını, aşkını dile getirdiği mektuplarından oluşmaktadır. Şehsuvar bir yandan eski bir İttihatçı olduğu için tutuklanma korkusu yaşamakta bir yandan da Ester'i aramaktadır. Şehsuvar Sami, Ester'le ve edebiyatla geçirebileceği bir hayat yerine İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye olarak ülkesini kurtarmayı seçmiştir. Ancak bu adanmışlık Şehsuvar Sami'nin beklediği türden bir sonuç getirmez. Sonuçta ülkesi için yaptığı bunca fedakârlığın, devrin şartları değiştiğinde kendisine de ülkesine de bir faydasının olmadığını görür. Her an yakalanma korkusuyla yaşayan Şehsuvar, romanın sonunda intihar eder. Ester, Şehsuvar'ın mektuplarını roman olarak yayımlar.

Şehsuvar Sami'nin Ester'e olan aşkı ekseninde ele alınan olaylar genel manada bireysellik-toplumsallık çatışması üzerine kurulmuştur. Roman 1906 yılından 1926 yılına kadarki süreçte İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetleri ile ilgili tarihî bir arka plana sahiptir. Roman kurgusunda II. Meşrutiyet'in ilanı, 31 Mart İsyanı, II. Abdülhamid'in hal'i, Balkan Savaşları, 1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı gibi önemli olaylar yer almaktadır. Roman kurgusunda yer alan bu tarihî süreç gerçek tarihî olaylarla ve gerçek şahıslarla örtüşmektedir. Olaylar İttihatçı bir anlatıcı ağzından yapıldığı için roman genel anlamda İttihat ve Terakki yanlısı bir bakış

açısına sahiptir. 31 Mart İsyanı'nın çıkışından ise Prens Sabahaddin ve II. Abdülhamid sorumlu tutulmaktadır. Ancak II. Abdülhamid hal' edildikten sonra İttihatçı komutan Basri Bey'in hissettiği duygular ve II. Abdülhamid'in sürgüne gönderilme sahnesindeki duygusallık yazarın tamamen II. Abdülhamid karşıtı olmadığını da gösterir.

SONUÇ

Siyasal olaylar ile edebiyat arasında sıkı bir bağ vardır. Zira yaşanan siyasî buhranlar ve bu buhranların topluma etkisi bazı yazarların yazma sürecindeki hareket noktasını teşkil eder. Bu bağlamda yazarlar, tarihte yaşanan önemli siyasî olayları bazen gerçekçi bir bakış açısıyla bazen de kendi hayal süzgeçlerinden geçirip yeniden kurgulayarak kaleme alırlar. Türk edebiyat tarihine bakıldığında Osmanlı Devleti'nde yaşanan önemli siyasi olayları anlatan eserlerin olduğu görülecektir. İşte birçok yazarın eserinde ele aldığı siyasi olaylardan biri de 31 Mart Vak'ası ve Sultan II. Abdülhamid'in hal'i mevzusudur. Söz konusu mevzu roman, hikâye, tiyatro gibi türlerde bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak yer edinmiştir. Bununla birlikte Türk edebiyatında 31 Mart Vak'ası ve Sultan II. Abdülhamid'in hal'i daha çok tarihî romanlarda ele alınmıştır.

Araştırmada Türk siyasî tarihinde önemli bir yere sahip olan II. Meşrutiyet'in ilanı akabinde gerçekleşen 31 Mart Vak'ası'nın ve Sultan II. Abdülhamid'in hal'inin, yazarların gözünden nasıl yansıtıldığı irdelenmeye çalışılmıştır. Tarih biliminin bu olaylara farklı yorumlar getirmesi ve bu olayların tam olarak aydınlatılamaması edebiyatçıların da olaylara farklı bakış açılarıyla yaklaşmalarına sebep olmuştur. Bu bağlamda romanların incelenmesinde göz önünde bulundurulan en önemli etken, farklı bakış açılarının nasıl ortaya konulduğu yönündedir.

İncelemeye dahil edilen romanlarda tarihî gerçeklik ile örtüşen pek çok noktanın bulunduğu görülmektedir. Yazarlar bu tarihî gerçekleri yine gerçek tarihî şahsiyetler vasıtasıyla değiştirmeden aktarmışlardır. Olayları ele alış şekilleri ve olaylara bakış açıları farklılık arz etse de incelenen romanlarda tarihî gerçekliğin genel olarak aynı şekilde ele alındığı görülmektedir.

Avrupa'da özellikle Paris'te teşkilatlanan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin çalışmaları, Ahmet Rıza'nın Prens Sabahaddin'le ters düşmesi romanlarda belirtilen ortak noktalardan biridir. *Serbestî* gazetesi Başyazarı Hasan Fehmi'nin öldürülmesi ve katilinin bulunamamış olması, mektepli subayların alaylı subaylara baskı yapmaları ve ordunun dininin olmayacağı gerekçesiyle alaylı subayların ordudan tasfiye

edilmeleri, Derviş Vahdetî'nin *Volkan* gazetesinde "Din elden gidiyor!" propagandası yapması romanların genelinde 31 Mart İsyanı'nı hazırlayan sebepler arasında gösterilmektedir.

Şeriatı önlemek adına Selanik'ten gönderilen Avcı Taburları'ndaki alaylı askerlerin ve medrese öğrencilerinin "Şeriat isteriz!" sloganlarıyla ayaklanmaları, medreseye askerlikten kurtulmak için kaydolan sofuların, askere alınmaları neticesinde ayaklanmanın çıkmasında büyük rol oynamaları, ayaklanan askerlerin başında herhangi bir subayın olmaması, başıboş bir güruhun gelişigüzel her yere ateş etmesi ve rastgele cinayetler işlemesi, *Tanin* ve *Şurayı Ümmet* gazetelerinin yağmalanması, Ahmet Rıza zannedilerek Adliye Nazırı Nazım Bey'in, Hüseyin Cahit zannedilerek Lazkiye Mebusu Aslan Bey'in vurulması, Asâr-ı Tevfik Zırhlısı süvarisi Ali Kabuli Bey'in Yıldız'da Padişah'ın gözlerinin önünde öldürülmesi, isyan esnasında yaşanan ve romanlarda genel olarak değinilen olaylardandır.

Üçüncü Ordu Kumandanı Mahmut Şevket Paşa'nın İttihatçıların isteğiyle, gönüllülerin desteğiyle Hareket Ordusu adı altında bir orduyla İstanbul'a gelmesi, II. Abdülhamid'in hal' edilmesi ve hal' fetvasını bildiren heyetin, Selanik Mebusu Yahudi Emanuel Karasu Efendi, Ermeni Aram Efendi, Mebusan Meclisi'nden Draç Vekili Arnavut Esat Paşa ve Bahriye Feriki Boşnak Arif Hikmet Paşa'dan oluşması; II. Abdülhamid'in Çırağan Sarayı'nda kalmak istemesi, ancak bu isteğinin yerine getirilmeyerek Binbaşı Fethi Bey muhafazasında Selanik'teki Alatini Köşkü'ne gönderilmesi, II. Abdülhamid'in yerine kardeşi Mehmet Reşat'ın padişah olması, Balkan Savaşları sebebiyle II. Abdülhamid'in tekrar İstanbul'a getirilmesi olayları da Hareket Ordusu'nun olaylara müdahalesinden sonra romanlarda dile getirilen ortak noktalar arasındadır.

31 Mart Vak'ası ve Sultan II. Abdülhamid'in hal'ini konu alan tarihî romanların sayısı tespit edilebildiği kadarıyla 44'tür. Bu romanlardan temsil gücü dikkate alınarak konuyu doğrudan ele alan 14 roman çalışmaya dahil edilmiş ve incelenmiştir. Tarih kitaplarında dahi söz konusu siyasî olayların aksettirilmesinde bir tutarlılık mevcut değildir. Hal böyleyken 31 Mart Vak'ası ile Sultan II. Abdülhamid'in hal'inin romanlara yansıması da farklılıklar arz etmiştir. Zaten amaç

bu bilgiler ne kadar doğru ne kadar yanlış aksettirilmiş meselesinden ziyade romanlar üzerinden döneme ve sürece dair nasıl bir sosyal ve siyasî manzaranın çıktığının tespiti ve dönemin atmosferinin romanlar üzerinden nasıl yansıtıldığıdır.

Söz konusu olaylara getirilen farklı yorumlar yazarların durmak istedikleri yerle ilgilidir, denilebilir. Cumhuriyet'in ilanından çok partili hayata geçinceye kadarki süreçte yazılan romanlara bakıldığında Cumhuriyet ideolojisi yüceltilirken Sultan II. Abdülhamid eleştirilere maruz kalmıştır. Zeki Mesut Alsan'ın *Mustafa'nın Romanı-Hürriyet Pervanesi* romanı 1943 basımlı olup, söz konusu romanda yazar Sultan II. Abdülhamid dönemi olaylarına İttihat ve Terakki penceresinden bakar. Bu bağlamda II. Meşrutiyet dönemi ile erken Cumhuriyet dönemi Türk romanlarında olayların daha çok İttihat ve Terakki lehinde ele alındığı görülmektedir. Olayları İttihat ve Terakki cephesinden ele alan romanlarda 31 Mart İsyanı'nın İttihat ve Terakki'ye karşı yapılmış irticai bir ayaklanma olduğuna vurgu yapılırken, Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelişi cehennem hayatına son veren bir olay olarak ifade edilir. Zeki Mesut Alsan'ın "Yıldız'dakini kapana sokmak" ifadesi onun II. Abdülhamid'e duyduğu kinin en açık göstergesidir. Hareket Ordusu'nun gelişi ve II. Abdülhamid'in hal' edilmesi ile yazarın romanına da ismini veren "hürriyet" mücadelesi kazanılmış olur. Yine 1930 basımlı olan Fazlı Necip'in *Külhani Edipler* romanında da olayların II. Abdülhamid karşıtı bir bakış açısıyla ifade edildiği görülmekte, II. Abdülhamid'in ülkeyi istibdat ile yönettiğine vurgu yapılmaktadır. II. Abdülhamid'in hürriyetseverlere karşı tavır aldığından ve bu tarz hareketleri söndürmeye çalıştığından bahsedilmektedir. Yazarın olayları II. Abdülhamid karşıtı olarak değerlendirdiği söylenebilir, ancak yazar II. Meşrutiyet'in ilanıyla her şeyin düzeldiğini de savunmaz. II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte toplumda meydana gelen değişim ile İstanbul hayatının alt üst olduğunu ifade eder. Siyasî hayatta ise herkesin çıkar kavgası içinde olduğu vurgulanan noktalardandır. 31 Mart Vak'ası'nın ise İttihat ve Terakki'ye karşı yapılmış saray destekli bir isyan olduğu vurgulanmaktadır. Murat Sertoğlu da 1959 basımlı *Bulgar Sadık* isimli romanında olaylara II. Abdülhamid karşıtı bir bakış açısı getirmiştir. Onun tahttan indirilmesini ülkenin başına çöken felaket bulutunun yok olması şeklinde yorumlamıştır. Ancak Sertoğlu, 31 Mart İsyanı'nın çıkmasında II. Abdülhamid'in etkisinin olmadığını da belirtir. Muzaffer Sezer'in 1953 basımlı *Hekim Aşkı* romanı ise incelemeye dahil edilen

romanlar içinde II. Abdülhamid'e karşı en sert eleştirilerin yapıldığı romandır. II. Abdülhamid'i "Kızıl Sultan" olarak adlandıran yazar, roman kahramanı aracılığıyla II. Abdülhamid'den intikam alma duygusunu yoğun şekilde dile getirmiştir. Selma Fındıklı 1999 basımlı *Saray Meydan'ında Son Gece* isimli romanında olayları bir İttihatçı'nın gözüyle aktarmıştır. Bu nedenle romanın büyük bir kısmı II. Abdülhamid'e duyulan kin ve nefret üzerine kurulmuştur. II. Abdülhamid'in İttihatçılarca "Kızıl Sultan" olarak adlandırıldığını, ancak yönetimi ele geçiren İttihatçıların da II. Abdülhamid yönetiminden farklı davranmadıklarını, gerçek vatanseverler dışında cemiyette tam bir bozulma yaşandığını ifade etmektedir.

Olumsuz ve taraflı bakışı yansıtan örneklerin yanı sıra çok partili hayatla birlikte yazarlar görüşlerini daha rahat ifade edebilme olanaklarına sahip olmuşlardır. İşte söz konusu çalışmada ele alınan romanlardan biri olan Nahid Sırrı Örik'in *Sultan Hamid Düşerken* romanı dönemin Sultan II. Abdülhamid'e bakış açısının da değiştiğinin kanıtıdır. Zira Örik, *Sultan Hamid Düşerken* romanında II. Abdülhamid yanlısıdır. İlk baskısı 1957 yılında yapılan romanda, II. Abdülhamid devletin çıkarlarını düşünen, kan dökülmesini istemeyen, huzursuzluğun sona ermesini arzu eden, çaresizlik içinde yıpranan bir padişahtır. Örik, romanda ne pahasına olursa olsun irticaya dönülmeyeceğini Sultan II. Abdülhamid'in ağzından aktarır. Oysa İttihatçılar, Sultan II. Abdülhamid'i irticaya dönüleceği endişesiyle tahttan indirmişlerdir. Romanda 31 Mart Vak'ası'nın padişahın emriyle gerçekleşmediği açıkça dile getirilerek onun suçsuz olduğu ve netice itibariyle hal' edilmesinin gerekmediği sezdirilir. Örik, Sultan II. Abdülhamid'i aklamaya çalışırken bütün sorumlulukları İttihat ve Terakki Fırkası'na yükler. Çünkü İttihatçılar genç, tecrübesiz, programsız ve lidersizdir.

İbrahim Ulvi Yavuz'un 1983 basımlı *Son Kavşak* adlı romanı Nahit Sırrı Örik'e göre daha taraflı bir tutumla II. Abdülhamid'i göklere çıkarırken, hürriyetseverleri basit bir maceraya atılmış içi boş düşüncelere sahip maceraperestler olarak gösterir. İbrahim Ulvi Yavuz, II. Abdülhamid'i yalnızca talihsiz bir padişah olarak addeder, yaşanan tüm olayların perde arkasında yabancıların olduğunu romanın başından sonuna kadar vurgular. Benzer şekilde Üstün İnanç'ın 2003 basımlı *Makedonya Gamzesi* romanında da olayların II. Abdülhamid yanlısı olarak aktarıldığı görülmektedir. 31

Mart İsyanı'nı çıkaranları desteklememekle birlikte yazar, Hareket Ordusu'nun gelişinin endişeyle karşılandığını belirtmektedir. Yine Okay Tiryakioğlu'nun 2011 basımlı *Abdülhamid Son Hükümdar* isimli romanında olayların tamamen II. Abdülhamid cephesinden ele alındığı, roman kahramanının İttihat ve Terakki karşıtı bir tutumla değerlendirmeler yaptığı, İttihatçılara derin bir kin beslediği görülmektedir. Bu romanda II. Abdülhamid yanlısı diğer romanlara göre II. Abdülhamid'in daha yoğun bir şekilde övüldüğü görülmektedir. Aynı zamanda bazı olaylar diğer romanlardan farklı olarak ifade edilmiştir. İsyan esnasında *Tanin* gazetesi Başyazarı Hüseyin Cahit zannedilerek Lazkiye Mebusu Emin Aslan, Ahmet Rıza Bey zannedilerek de olayları önlemeye çalışan Adalet Nazırı Nazım Paşa vurulmuştur. Okay Tiryakioğlu diğer romancılardan farklı olarak onları vuran tetikçilerin bu cinayetleri bilinçli olarak işleyen İttihatçılar olduğunu belirtir. Ayrıca Okay Tiryakioğlu romanında Hareket Ordusu'nun Padişah'ı kurtarmaya geldiklerini zanneden askerlerden oluştuğu bilgisiyle diğer romanlarda değinilmeyen bir noktaya da değinmiştir.

1980'li yıllardan itibaren ise 31 Mart Vak'ası ile Sultan II. Abdülhamid'in hal'inin romanlarda tek yönlü olmaktan ziyade birçok cepheden ele alınmaya başlandığı görülür. Olaylar yalnızca İttihatçıların ya da yalnızca II. Abdülhamid'in cephesinden değil objektif bir bakış açısıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır. Attila İlhan'ın 1981 basımlı *Dersaadet'te Sabah Ezanları* romanında olayları tarafsız bir şekilde her iki cepheden de ele alan yazar, diğer romanlarda olduğu gibi farklı bakış açılarına sahip kişiler üzerinden düşüncelerin aktarımını yapmıştır. Romanda II. Abdülhamid'in Selanik'e gönderilmesini eleştiren yazar, İttihat ve Terakki'nin yönetimdeki acemiliklerinin ülkenin gidişatını kötü yönde etkilediğine de vurgu yapmıştır. Mim Kemal Öke'nin bir tarihçi gözüyle yazdığı 1991 basımlı *Günbatımı* romanında da olayların tarafsız bir biçimde değerlendirildiği görülmektedir. Osmanlı toplumunu temsil eden bir aile yapısı etrafında olayları konu alan yazar, her kesimden insanın olaylara bakışını ve değerlendirişini gözler önüne sermektedir. Ahmet Altan 2001 basımlı *İsyan Günlerinde Aşk* romanında olayları her yönüyle ele alarak yorumu okuyucunun muhayyilesine bırakmıştır. 31 Mart İsyanı'nı, isyanın öncesinde ve sonrasında yaşananları en geniş çerçeveyle ele alan roman Ahmet Altan'ın romanıdır, denilebilir. Farklı gruplardan seçtiği roman kahramanları bizlere her grubun bakış

açısını nedenleri ve sonuçlarıyla ortaya koyar. Bütün bunlardan yorum çıkarmak ise okuyucuya düşer. Konuyla ilgili yazılmış en yeni roman ise 2015 yılında basılmış olan Ahmet Ümit'in *Elveda Güzel Vatanım* romanıdır. Yazar olaylara objektif bir bakış açısı getirmeye çalışmıştır. Eski bir İttihatçı'nın gözüyle hem II. Abdülhamid'in hem de İttihatçıların eğrileri doğruları gözler önüne serilmiştir.

Netice itibarıyla tarihte mühim bir yer teşkil eden II. Meşrutiyet'in ilanı, 31 Mart İsyanı ve isyanın bastırılması, II. Abdülhamid'in hal' edilmesi ve sürgüne gönderilmesi olayları romanlarda sıklıkla işlenmiştir. İncelenen romanlar üç farklı bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Cumhuriyet'in ilanıyla çok partili hayata geçiş sürecine kadarki dönemde romanların daha çok İttihat ve Terakki yanlısı bir tutumla kaleme alındığı, çok partili hayattan 1980'li yıllara kadar yazılan romanlarda II. Abdülhamid yanlısı bir tavır sergilendiği, 1980'den günümüze kadar geçen süreçte ise olayların romanlarda çok yönlü bir şekilde ele alınarak objektif bir değerlendirme yapılmaya çalışıldığı ve sonucun okuyucunun muhayyilesine bırakıldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

AKGÜNDÜZ Ahmet, "31 Mart Olayı Nedir? Perde Arkası Nasıldır?", *Yeni Dünya Dergisi*, http://www.sondevir.com/kultur-sanat-tarih/65856/31-mart-olayi-nedir-perde-arkasi-nasildir, E.T. 08.12.2016.

AKPINAR Soner, *Türk Romanında II. Abdülhamid*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2015.

AKŞİN Sina, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, İmaj Yayınevi, Ankara 2009.

AKYOL Taha, *Kayıp Tarihimiz*, Yakın Plan Yayınları, İstanbul 2011.

AKYÜZ Kenan, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul y.t.y.

ALSAN Zeki Mesud, *Mustafa'nın Romanı (Hürriyet Pervanesi),* Vadi Yayınları, Ankara 2006.

ARGUNŞAH Hülya, "Tarihi Romanın Yükselişi", *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*, sayı: 65/66/67, Mayıs/Haziran/Temmuz 2002, ss. 454-464.

ARGUNŞAH Hülya, "Türk Edebiyatında Post-Modern Arayışlar", *İlmi Araştırmalar 14*, 2002, ss. 17-27.

AYDEMİR Şevket Süreyya, *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa (1908-1914),* cilt: 2, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 1976.

AYSAL Necdet, "Örgütlenmeden Eyleme Geçiş: 31 Mart Olayı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı: 37-38, Mayıs-Kasım 2006, ss. 15-53.

AYTAÇ Gürsel, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

BİRECİKLİ İhsan Burak, "Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet'in İlanı Üzerine Bir İnceleme", *Gazi Akademik Bakış,* cilt: 2, sayı: 3, Kış 2008, ss. 211-226.

BUTTANRI Müzeyyen, "Yeni Türk Edebiyatı-Tarih İlişkisi Bağlamında Türk Tiyatro Eserlerinde Genç Osman Vak'ası", *Turkish Studies*, sayı: 4/1-II, Kış 2009, ss. 1765-1806.

BÜYÜKARKIN Bekir, *Yoldaki Adam*, Hakan Yayınevi, İstanbul 1973.

ÇAVDAR Tevfik, *İttihat ve Terakki*, İletişim Yayınları, İstanbul 1991.

ÇAVUŞ Rümeysa, "Edebiyat İncelemelerinde Tarihe Yeni Bir Dönüş", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, sayı: 42, 1-2, 2002, ss. 121-133

ÇELİK Yakup, "Tarih ve Tarihî Roman Arasındaki İlişki Tarihî Romanda Kişiler", *Bilig*, Yaz 2002, sayı: 22, ss. 49-68.

ÇETİŞLİ İsmail (vd.), *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2016.

ÇIKLA Selçuk, "Romanda Kurmaca ve Gerçeklik", *Hece: Türk Romanı Özel Sayısı,* sayı: 65-66-67, Mayıs-Haziran-Temmuz 2002, ss. 111-129.

DAYANÇ Muharrem, " 'Yeni Türk Edebiyatı' Kaynağı Olarak Tarih ve Tarihî Eleştiri", *Turkish Studies*, sayı: 4/1-II, Kış 2009, ss. 1875-1904.

DEMİR Deniz Cenk, *Erken Cumhuriyet Devri Türk Romanında 31 Mart Olayı'nın Temsili*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011, 302 s.

DEMİR Semra, "II. Meşrutiyet Döneminde Romanlar ve Romancılığımız:1908'den 1923'e", http://www.semrademir.com.tr/ii-mesrutiyet-doneminde-romanlar-ve-romanciligimiz/, E.T. 08.12.2015.

DOĞANER Veysel, *II. Abdülhamit Dönemini Anlatan Romanlardan Hareketle Sultan Abdülhamit,* Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2010, 209+6 s.

EROL Kemal, "Tarih-Edebiyat İlişkisi ve Tarihî Romanların Tarih Öğretimine Katkısı", *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi,* cilt: 1, sayı: 2, Yıl: 2012, ss. 50-70.

ERLER Mehmet Y., "Tarihi Perspektiften Edebiyata Bakış", Uluslararası *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sayı: 1/1, Güz 2007, ss. 102-113.

NECİP Fazlı, *Külhanî Edipler*, Devlet Matbaası, İstanbul 1930.

NACİ Fethi, *Yüz Yılın 100 Romanı,* Adam Yayınları, İstanbul 2002.

FINDIKLI Selma, *Saray Meydanı'nda Son Gece*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000.

GALLAGHER Catherina, GREENBLATT Stephen, "Yeni Tarihselciliği Uygulamak", *Kritik*, sayı: 1, Yıl: 2008, ss. 20-35.

GREENBLATT Stephen, "Yeni Tarihselcilik", *Hece Eleştiri Özel Sayısı,* sayı: 77-79, Mayıs-Temmuz 2003, ss. 744-750.

GÜLGEN Jale, *Reşad Ekrem Koç'un Tarihi Romanları*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Afyon 2003, 284+9 s.

http://www.karakutu.com/objektif-tarih-olmaz/, E.T. 20.11.2015.

http://www.tyb.org.tr/ibrahim-ulvi-yavuz-169h.htm, E.T. 29.11.2017.

İLHAN Attila, *Dersaadet'te Sabah Ezanları*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1988.

İNANÇ Üstün, *Makedonya Gamzesi*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2008.

İslam Ansiklopedisi, TDV, İstanbul 2012, cilt 16, s. 123, http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c16/c160053.pdf, E.T. 08.12.2015.

İslam Ansiklopedisi, TDV, İstanbul 2012, cilt 34, s. 11, http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=340011, E.T. 08.12.2015.

KARAALİOĞLU Seyit Kemal, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul 1975.

KIYMAZ Ahmet, *1928-1946 Arası Türk Romanlarında Savaş ve Askerlik*, Sarkaç Yayınları, Ankara 2011.

KOÇ Murat, *Türk Romanında İttihat ve Terakki (1908-2004)*, Temel Yayınları, İstanbul 2005.

KOLCU Ali İhsan, *Edebiyat Kuramları*, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum 2010.

KOLCU Ali İhsan, *Milli Edebiyat: II. Meşrutiyet Sonrası Türk Edebiyatı 1-2*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2016.

KUŞÇU KÜÇÜKLER Nuray, "Yenir Bir Yazınsal Türü Anlamlandırma: Namık Kemal ve Ahmet Midhat Efendi'ye Göre Roman", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt: 7, sayı: 33, ss. 215-221.

KUTAY Cemal, *Osmanlıdan Cumhuriyet'e Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, cilt: 5, Kazancı Matbaacılık, İstanbul 1992.

LUKACS György, *Tarihsel Roman*, (Çev. İsmail DOĞAN), Epos Yayınları, Ankara 2008.

MORAN Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

ÖKE Mim Kemal, *Günbatımı*, Çağ Kültür Ürünleri, İstanbul 1991.

ÖNAL Mehmet, *Edebiyat Sanatı,* Kurgan Edebiyat, Ankara 2012.

ÖRİK Nahid Sırrı, *Sultan Hamid Düşerken,* Oğlak Yayıncılık, İstanbul 2013.

ÖZTÜRK Serdar, "Hamlet'e Yeni Tarihselci Bir Yaklaşım, Hamlet'te Politika ve Yönetim", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, Güz 2001, sayı: 28, ss. 549-556.

SERTOĞLU Murat, *Bulgar Sadık*, İtimat Kitabevi, İstanbul 1966.

SEZER Muzaffer, *Hekim Aşkı*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1953.

ŞİRİN İbrahim, *Namık Kemal'in Tarih Anlayışı*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 1998, 143+6 s.

ŞÖLÇÜN Sargut, *Tarih Bilinci ve Edebiyat Bilimi*, Dayanışma Yayınları, Ankara 1982.

TİMUR Taner, *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, İmge Kitabevi, Ankara 2002.

TİRYAKİOĞLU Okay, *Abdülhamid Son Hükümdar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

TUNAYA Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler (İkinci Meşrutiyet Dönemi)*,Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

TURAL Sadık, *Zamanın Elinden Tutmak*, Ötüken Neşriyat, Ankara 1982.

TURSUN Soner, *II. Meşrutiyet'in İlanı ve 31 Mart Olayı*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2003, 97+9 s.

UĞURCAN Sema, *Abdülhak Hamid Tarhan'ın Eserlerinde Tarih*, Akademi Yayınları, İzmir 2002.

ÜMİT Ahmet, *Elveda Güzel Vatanım,* Everest Yayınları, İstanbul 2015.

WELLEK Rene, WARREN Austin, *Edebiyat Teorisi*, (Çev. Ö. Faruk HUYUGÜZEL), Dergah Yayınları, İstanbul 2016.

YALÇIN Alemdar, *Sosyal ve Siyasal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı (1920-1946),* Akçağ Yayınları, Ankara 2002.

YALÇIN ÇELİK S. Dilek, *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları,* Akçağ Yayınları, Ankara 2005.

YAVUZ Celalettin, "Abdülhamid'in Selanik'ten İstanbul'a Alman Gemisi ile Nakli, Alman Belgelerine Göre", s. 167, http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/28/181.pdf, E.T. 02.01.2016.

YAVUZ İbrahim Ulvi, *Son Kavşak*, Beka Yayınları, İstanbul 1983.

YILDIZ Saadettin, "Harp Edebiyatı Kavramı ve Edebiyatımızda Çanakkale Muharebeleri", *Çanakkale Zaferi'nin 83. Yıldönümü Panel Bildirileri* , Etam Matbaası, Eskişehir 1998, ss.43-44.

YILDIZ Sıddık, *Çıkışından Bastırılmasına Kadar 31 Mart İsyanı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Master Tezi, Ankara 2006, 304+9 s.

ZEYREK Suat, "II. Meşrutiyet Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Ordu- Siyaset İlişkileri Üzerine Genel Bir Bakış", *Studies Of The Ottoman Domain*, cilt 4, sayı: 6, Şubat 2014, ss. 39-64.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	**Fatma Bilgen YUMUŞAK**
Doğum Yeri	**Çankırı**
Doğum Tarihi	**07/02/1983**

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	**Gazi Üniversitesi**
Fakülte	**Gazi Eğitim Fakültesi**
Bölüm	**Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği**

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	**KPDS (…..) ÜDS (….) TOEFL (….) EILTS (….)**
…	

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	**Çankırı Şehit Erdem Öztürk Mesleki Teknik Anadolu Lisesi**
Görevi/Pozisyonu	**Öğretmen**
Tecrübe Süresi	**11**

KATILDIĞI

Kurslar	
Projeler	

İLETİŞİM

Adres	**Yeni Mahalle Bağlar Sokak Kervansaray Sitesi D Blok No: 3 Çankırı/Merkez**
E-mail	**fatma_bilgen83@hotmail.com**